

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXV. évfolyam 2019/4.

KÉPZŐMŰVÉSZET

Gedeon Hajnalka

Csontváry Kosztka Tivadar
emlékezete

SZÉPIRODALOM

Tóth Imre, Szentjánosi Csaba,
Istenes Tibor, Oravecz Tibor

Kiss Noémi útinaplója

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Jóna Dávid: Téli fák – Szeretni	3
Várok	4
Oravecz Tibor: Hókirálynő – Lilla	17
Molnár Tóni: „Emberség”	18
Langstadler Kálmán: Attila!	24
Sóvári László: Haza anyácska aludt	35
Összehangzó esztendőők	40
Istenes Tibor: Életfa – Kopott reggeleken	50
Színház	51
valóságzivatar	52
Bereti Gábor: Virágok torkában élt a hó – Ha már nem	53
Monostori Tibor: Szilveszteri válóper	64
Szanaszét heverő koordináták	65
Klímaváltozás	66
Szentjánosi Csaba: Csak	72
Dolgaink felett	73
Karaffa Gyula: tartarosz...	74
sziszüphosz... – héliosz...	75
Tóth Imre: Palimpszeszt – A fehér bohóc takarodója	84
Avokádó	95
Márkus László: Partra vetve	96
Hajnal Éva: Ketten	97

NÉPRAJZ

Limbacher Gábor: Advent drámája – karácsony teremtése	5
---	---

PALÓCFÖLD 65

Baráthi Ottó: Nyolcvanéves lenne dr. Horváth István	25
Bódi Györgyné: A Madách-émlékplakett első kitüntetettjeinek egyike: Csukly László (1925–1982)	28

KÉPZŐMŰVÉSZET

Kele Szabó Ágnes: Interjú Gedeon Hajnalkával	43
--	----

EMLÉKEZÉS

Puntigán József: Csontváry és a gácsi patika történetéből – Halálának 100. évfordulójára emlékezve	54
--	----

RIPORT

Ádám Tamás: Héthatár Irodalmi Fesztivál Terényben	67
---	----

IN MEMORIAM

- Büky László: MANCI és a közéleti Macska-induló – Weöres Sándor
verseiről 76

KITEKINTÉS

- Kiss Noémi: Kaliforniából Colorádóba – Egy nyugat-amerikai
utazás a Halál-völgyén át a navahók földjére 85

PALÓCOK

- Limbacher Gábor: 200 éves a palóckutatás 98

SZEMLE

- Csongrády Béla: „...az ember a cél” – Géczy Nóra: *Design – Tér és
formakultúra* 108
- Hernádi Petra: Ismerjük meg a szomszédunkat! – Bakos Galambos
János–Hernádiné Bakos Marianna–Juhász László: *Akikre büszke
lehet Dorogháza* 111
- Nagy Judit Áfonya: A technológia halála a civilizáció bukása – Bene
Zoltán: *Áramszünet* 114
- Hangácsi Zsuzsanna: Szubjektív elemzés – Benedek Szabolcs:
Vörös, mint a vér című könyvéről 117
- Nagy Judit Áfonya: Szerelem és gyászmunka – Debreceni Boglárka:
Testidegenek 121
- Millei Lajos: Jóna Dávid: *Költőpénz* 123

JÓNA DÁVID

Téli fák

Manöken-fák az országút-kifutón,
a siető autók reflektorjai hajtják,
ha nincs fény, visszadermednek,
s a kormos eget tartják.

Zsebemben sál kanyarog,
kabátanya méhében ül,
már a télben dideregnek a napok,
a képzelet kályhalapján gesztenye sül.

Szeretni

Szeretni sokféleképpen.
Lehet.
Hál'Istennek nem.
Vagyunk egyformák.

JÓNA DÁVID

Várok

Egész életemben várok,
egy telefonhívásra, zöld lámpára, napos időre,
várok egy ismerős arcra, lelkem akarta hőre.

Várok a gólra, a változásra, egy mozdulatra, egy döntésre,
arra, hogy elindulhassunk, s várok a megérkezésre.

A kapásra, a refrénre, a gyógyulásra,
egy nyitott ajtóra, egy újabb feladatra,
egy érdekmentes társulásra,
és végre egy megbukott árulásra,
ahol meztelenség vár az álruhásra.

Várok valamire, arra, hogy elkezdődjön,
hogyan vége legyen,
hogyan végre legyen....

Várok arra, hogy összegyűljön, hogy elfogyjon,
hogyan megerősödjön, hogy válasszon, hogy elkopjon,
hogyan adjon, hogy megmaradjon,
hogyan álljon meg, hogy szaladjon.
várok egy újabbat, egy mást,
mert nem értem, miért ez...
Ady gazdagságot ígér annak,
ki várni tud, s várni érez.

Várok az alkalomra, egy igaz hitre, barátságra,
egy megálmodott állomásra,
várok egy bocsánatra, egy vallomásra,
egy nem felesleges önfeláldozásra,
egy őszinte találkozásra,
úgy várok rá, mint fonatra a rokka,
várok igaz kérdésekre, s igaz válaszokra.

LIMBACHER GÁBOR

Advent drámája – karácsony teremtése Az esztendő kezdete

Amikor a Jóisten teremtette a világot, kezdetben a Földön sötétség honolt. De nem hagyta ennyiben, hanem teremtő erejű beszéddel szólott: »Legyen világosság!« És lett világosság. Teremtett hozzá a Jóisten időt is, hogy legyen időnk. És lett időnk, éves időnk, az égi rend tükre, az isteni törvény¹, ami Őt idézi. Őt idézi, mert az éves idő körös idő, végtelen. Végtelen, mert egymásba olvadó évek vég nélküli egymásutánja. Végtelen, mert egyetlen évben is benne van a Mindenség. Benne van a Mindenség a kozmikus történésekkel, a Hold járásával, a Napfordulókkal és nap-éj egyenlőségekkel, az ünnepekkel, az ünnepek és a hétköznapiak együttesével. Amikor az év forгатagában a fény utoléri a sötétséget, az a tavaszi nap-éj egyenlőség (többnyire III. 21.). Ezt követő holdtölte utáni vasárnap a fény diadala, húsvét, az ősbűnből való megváltottságunk ünnepe, amit tehát mindkét fényes égitest együttállása jelöl ki. A nyári napforduló (VI. 21.), amikortól a fényesség eléri a maximumát és csökkenni kezd, Szent Ivánnak, azaz Keresztelő Jánosnak, az Úr útja előkészítőjének az ünnepe, aki Jézusra mutat. Keresztelő Szent János a kereszténység egyik legnagyobb szentje, égő és világító fáklya (Jn 5, 35), maga mondta: neki – Jézusnak – növekednie kell, nekem pedig kisebbednem (Jn 3, 30).² Az őszi nap-éj egyenlőség (IX. 23.) ünnepe Szent Mihályé (IX. 29.), aki majd a végítélet végrehajtója, a világosság és sötétség, jó és rossz cseleke-

¹ Jankovics Marcell 1988. *Jelkép-kalendárium*. Panoráma Kiadó. Budapest. 13.

² Limbacher Gábor 2019. Keresztelő Szent János nagysága, kultusza és aktualitása. In: Tánzos Vilmos–Peti Lehel (szerk.): *Mágia, ima, misztika. Tanulmányok a népi vallásosságról*. A „Hegyet hágék, lőtőt lépék...” Irányzatok és módszerek a Kárpát-medencei népi vallásosság kutatásában. Konferencia a szakrális néprajzban iskolateremtő tudósok emlékére című 4. tudományos rendezvény (Kolozsvár, 2018. június 1–3.) előadásai. Erdélyi Múzeum Egyesület–Krizsa János Néprajzi Társaság. Kolozsvár. 237–258.

deteink mérlegelője.³ Azután jó a téli napforduló (XII. 21.), az év megújulása, a Nap születése, ünnepe a karácsony (XII. 25–26.).

Nagy eredményekre, jóságra, boldogságra csak úgy juthatunk, ha fölkészülünk, gyakorolunk. A sportban sincs győzelem edzés nélkül. A Nap megújulását, az Örök Nap, Jézus születését, a karácsonyt sem élhetjük meg, csak ha rákészülünk, ha kilendülünk hétköznapiságunkból, ha megnyílunk és megtisztulunk. Ennek edzésideje az advent.

Krisztusra mutató szentek és ünnepeik

Az advent valamikor hat hétre terjedt ki, s kezdődött Szent Mártonnal, hazánk, Pannónia szülöttjének ünnepével (XI. 11.). Nem véletlenül. Ő, aki a rászorulóknak odaadta palástja felét, valójában mindazon részét, amivel ő rendelkezett, mert fele – római katonaként – a császáré. Hasonlóképpen cselekedett az észak-olaszországi Albengában is, ahol a szentmise bemutatására menet egy szegénnyel találkozott. Neki adta hát ruháját, s csak egy palástja maradt. Esperese hirtelenjében olyan kurta ruhát tudott neki adni, amely térdéig és könyökéig ért. Így kezdte a szentmisét mondani, midőn a Szentlélek Úristen tűzképpen a fejére szállt, és belé költözött. Amikor mezítelen karjait fölemelte volna az Úristenhez, íme a szent angyalok aranyos, gyöngyös öltözettel befödtek a karjait. Mártonunk az irgalmas szeretet szentje, Krisztusra, karácsonyra mutató. S jó Szent Erzsébet, hazánk másik nagy szülöttje, aki a női irgalmas szeretet példaképe, a szegények és betegek, árvák és özvegyek patrónája, a világegyház egyik legtiszteltebb női szentje (XI. 19.). Már gyermekkorában kitént különös jámborságával, szegényekről való gondoskodásával. Amikor hideg télben ételt vitt a várkapu előtt didergő szegényeknek, megszólította atyja, II. András király – más változat szerint már Thüringiában a férje, illetve apósa –, hogy mit visz a kebelében. Erzsébet zavarában azt mondta, hogy rózsát. Megtekintvén kebelét, az étel a fagyos hideg ellenére mind szép rózsavirág lett.⁴ Hasonlóan adakozó Szent Miklós is (XII. 6.), aki minden örökségét szétosztotta a rászorulóknak, és egy zacskó arany ajándékozásával megmentette az elszegényedett nemesember lányait a rossz

³ Limbacher Gábor 2016. Szent Mihály arkangyal fény és sötét határán. *Palóc föld* 62/2. szám. 45–49.

⁴ Bálint Sándor 1977. *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából* I–II. Szent István Társulat. Az Apostoli Szent-szék Könyvkiadója. Budapest. II. 455., 457., 475–476.; Sz. Jónás Ilona 2007. Árpád-házi Szent Erzsébet legendái. *Vigília* 72/7. 482–483.

élettel való kényszerű jövedelemszerzéstől.⁵ Jézusra mutató cselekedet, Krisztusra mutató élet.

Jönnek az ókeresztény szent szüzek, Katalin (XI. 25.), Borbála (XII. 4.) és Luca (XII. 13.), akik életükkel a tisztaságot, az Éghez való hűséget tanítják nekünk. Idetartozik elsősorban Szűz Máriának Szent Anna méhében történt, a Paradicsomból kistaszító ősbűn nélküli foganása és napja (XII. 8.). A kegyelem és a malaszt ünnepe. A Szeplőtelen Fogantatás ünnepének paraszti jelentőségét nagyrészt a templombúcsúk, a kedvezőtlen téli idővel is dacoló búcsújárások és a zarándok-látomások adják. Sajátos régebbi hagyomány volt, hogy ezen az ünnepen a matyó cselédek, akiket a sok munka miatt gazdáik a nyáron nem eresztettek el hazulról, hajadonfővel és gyalog tették meg Mezőkövesdről Mátraverebélyig a fásasztó utat.⁶ Év vége eszkatológikus aktualitással utal a világvégére. Katalin és Borbála kiérdemelte, hogy valaki az ő nevükben hittel fordul Krisztushoz, megmenekül az ítélettől.⁷

Az utóbbi századokban advent már Jézus négy adventusa, négy eljövele szerint alakul: Jézus megszületik a földre, beszáll szívünkbe és megtérít bennünket, eljön érettünk halálunk óráján, és eljön végül megítélni minket. E négy hét, négy hangsúly szerinti advent nyitó szentje András apostol (XI. 30.), a szkíták térítője, aki Jézus első követőjeként elhívta öccsét, Pétert, hogy legyenek az Úr tanítványai.⁸ Mi is hívást kapunk. A következő nap szentje Eligius, aki a germánokat hívta, térítette Krisztus egyházába. Xavéri Szent Ferenc (XII. 3.) az ázsiai népek misszionáriusa, aki fölszította a szíveket Jézus, az Istenember szeretetére.

Drámai advent

Magyar eleink az adventtal kezdődő új év első vasárnapján sajátos, de lényeglátó módon Jézus királyként való jeruzsálemi bejövetelét ünnepelték. Krisztus a századok Királyaként, az idő Uraként vonul be az új egyházi évbe. A történet azonos a Virágvasárnapéval, de jelentősége a kezdet meghatározó, szakrális-mágikus volta szerinti. Benne van a sötétséggel

⁵ Bálint 1977. i. m. I. 29.

⁶ Bálint 1977. i. m. I. 52., Lengyel Ágnes–Limbacher Gábor 1997. *A Szent és a Profán. Népi vallásosság a Palócföldön*. Palóc Múzeum. Balassagyarmat. 104–105.

⁷ Bálint 1977. i. m. II. 495.; Bálint 1977. i. m. I. 18., 70–72.

⁸ Bálint Sándor 1989. *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünneppek hazai és közép-európai hagyományvilágából*. 3. kiadás. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest. 12–13.; Jankovics i. m. 289–290.

szembeni, a gonosz erőknek való ellentmondás. Benne van a Krisztushoz tartozni akarás, hogy a vele tartóknak békét és boldogságot hozzon. Hasonlóan a kezdet meghatározó voltát is magában foglalja a másik szintén magyar és közép-európai fejlemény, az adventi roráté. Kezdet a napon belül, és kezdet a Messiás földre jövetelében. Ahogyan Padányi Bíró Márton veszprémi püspök mondta: *„Most ezekben a szent napokban, egyéb időknek szokásán kívül, még Nap felkölte előtt, hajnalban a Názáreti Mária Szent Szűznek anyagi üdvözléséről avagy az Isten Fiának megtestesülendőségéről szentmisét hallgatunk, melyet is mi magyarok az ő nagy tiszteletéért és méltóságáért aranyos misének nevezünk.”*⁹ Igen, a szokáscselekedet aranyos, fénylő, mely drámai szembenállásban van a sötétséggel, melyben megvalósul. Aranyos a Szűzanya is, mert az Aranyalmát, Jézust foganta, majd szülte a világra. Az advent napjai s benne a szakrális, mágikus szokások védelmet nyújtanak a rossz, a gonosz ellen, jó termést, bőséget, egészséget, termékenységet biztosítanak, és harmóniát, biztonságot nyújtanak a család, közösség számára. Az ünnepi rítusokban, ősi mitikus beállítottság továbbéléseként nyilvánvalóvá válik, hogy a parasztember ezek segítségével a szokásos vagy profán időtartamból átléphet a szent időbe. A karácsony paraszti élményvilágában összefonódik a természet körforgásának napfordulati időszaka, a néphit szerinti valóság ehhez kötődő transzcendens-démonikus működése és a keresztény egyház tanítása. A legnagyobb sötétség napjaiban, téli kopár ridegség közepette, rontó erők, boszorkányság okozta veszélyeztetettségben a jövő esztendő befolyásolásának paraszti drámája valósul meg. A karácsonyt bevezető advent Krisztus és egyben a Fény születése iránti elemi várakozás időszaka, s ezzel összefüggésben a jövő év rituális előkészületi ideje. Ebben az időszakban a palócok tüzes embereket, elkárhozott lelkeket, kísérteteket érzékelték. Salgótarján környékén úgy tudják, hogy a tüzes embereknek láng jön ki a szájukon. Ellenük rózsafüzérrel, olvasóval lehet védekezni. Karancskesziben (Nógrád m.) a hajnali aranyos misére igyekvőket igyekezett eltéríteni. A tél, sötét erők, fordított világ idejére figyelmeztető szokás volt például a bárnaiak (Nógrád m.) „mókusjárása”, mint alighanem a Szentcsalád szálláskeresésének kifordított, parodisztikus változata. A parodizálás ebben az időszakban szintén a jó és a rossz küzdelmére utal. A lányok fiúruhába, a fiúk lányruhába öltöztek, papírból, rossz harisnyából álarcot, kócból szakállt készítettek maguknak, azután vezetőjükkel sorba járták a község házait. Bekopogtattak az ablakon és megkérdezték: adnak-e a mókusnak szállást? Ha

⁹ Bálint 1989. i. m. 12.

igen, bementek, és a szobában játszadoztak, ugráltak, majd továbbmentek. Szent Miklós napjának elterjedt parodisztikus szokása volt a megújulás szükségességére és a végső időkre utaló gyóntatás vagy imádkoztatás. Egy legény a püspököt személyesítette meg, aki a fonóházban a lányokat, menyecskéket gyóntatta, bűneik felől kérdezősködött. Egy másik legény az ördögöt képviselte, a fonóházbelieket ijesztgette, s volt, ahol a halált is megjelenítették. Ha a leány nem volt készséges vagy nem imádkozott, a püspök hátraszólt: „Kapt halál, vidd ördög!” Erre a halál elkapta a lányt, elvitte a küszöbig, ahol már várta az ördög, aki kivitte a sötétségbe az udvarra, ott meghempergette, a korommal vagy cipőkrémrel bekenet orrát a lány arcához dörzsölte.

Luca napját boszorkányos napnak tartották. Ennek eredete az lehet, hogy a Gergely pápa-féle naptárreform bevezetése, 1582 előtt Luca a téli napforduló időpontjára esett. A néphit szerint amikor a legrövidebb a nappal és leghosszabb az éjszaka, akkor a legerősebbek a gonosz, ártó hatalmak. Ezért kötődik Luca napjához rengeteg bajelhárító mágikus szokás, mint a különféle tilalmak, főleg a fonásé. Aki Luca napján font, annak a boszorkányok annyi orsót dobtak be a kéményen, hogy nem győzte aztán telefonni. Luca estéjén tették boszorkánnyá az embert annak ellenére, hogy nem akart közéjük állni. Ez ellen csak az védekezhetett, aki Istent hívta segítségül, kört rajzolva maga köré. Drámai cselekedetsor vezetett a boszorkány fölismeréséhez. Luca és Ádám-Éva közötti 12 napon át kellett meghatározott módon elkészíteni a lucaszéket, néhol szűrőkanalat. Elvitték az éjféli misére, ahol készítője ráült, és ujjain keresztül az oltár felé nézve meglátta a boszorkányokat (Karancsberény, Nógrád m.). Mikófalván (Heves m.) úgy tartották, hogy aki ráült a lucaszékre, afölött egy nagy malomkő forgott, és valaki azt súgta neki, keljen föl, mert a malomkő ráesik. Ha fölkelt volna, elvitték volna a boszorkányok. A lucaszék használóját aztán a boszorkányok üldözőbe vették a templomból hazafelé menet. Ellenük mákot kellett szórnia maga mögött, mert a boszorkányok csak akkor érhatték utol, ha a mákot szemenként fölszedték.¹⁰ S ott a legsötétebb nap (XII. 21.), Tamás apostol ünnepe. Tamás nem hitte Jézus feltámadását, csak ha meglátja és megérinti a feltámadt Krisztus sebeit. A hitetlenség napja. De azé a hitetlenségé, amely képessé válik a hitre, amelyben megszületik a Fény.

A karácsonyi ünnepkörben a jövő esztendő kifürkészhető, sőt befolyásolható. Szent András napján a fiatalok böjtöltek, ha meg akarták tudni,

¹⁰ Manga János 1979. *Palóc föld.* Gondolat Kiadó. Budapest. 193–200.

ki lesz a jövődöbelijük. Másik nembeli ruháját tették a párnájuk alá, és megálmodták, ki lesz a férjük, illetve feleségük. Szokás volt a zsúpfedeles ház eresztét is megrázni. Attól függően, hogy búza- vagy rozsszemek hullottak, lett egyrészt a jövődöbelijük, másrészt a jövő évi termés gazdag, bőséges, illetve szegény. A Luca és karácsony közötti 12 napot eleink nagyon számon tartották. Figyelték, melyik napon milyen az idő, mert azt tartották, hogy e napok a következő év hónapjainak időjárását is jelzik.¹¹

Teremtő erejű karácsony

A Lucától karácsonyig tartó 12 nap az Isten emberként való születésének csodája vonzásában a jövő év 12 hónapjának felelt meg, azt végső soron a teremtés évkezdeti ismétléseként éltek meg. Ekkor a hétköznapiságából már kilendülő keresztény ember számára lehetővé vált mintegy a jövő esztendő, s vele a világ újrateremtése, a teljes megújulás is. Ezért nem állt föl az asztaltól a gazdasszony a Luca napi étkezéskor, hogy jó ülősek, termékek legyenek tyúkjai, ezért etették a gúnárt és a kakast fokhagymával a nap reggelén, hogy bátrak, erősek legyenek. Ezért böjtöltek adventben,

ezért koledáltak, jártak karácsonyt köszönteni, énekel, rigmussal, a kimondott szó erejével jót kívánni-teremteni, mentek a Szentcsalád képével szállást keresni, betlehemmel örömhírt hozni. Ezért várták a lucázó fiúgyermekeket például Honton (Nógrád m.), akik mondták: „Heverő legyen tyúkjok, lúdjak, / bornyazzon meg tehenjek, / csikózzon meg lovok, / fiazzon meg asszonyok, / vas legyen fazekok, / cin legyen tányérjok. / A lánnak szép mátkát, / a legínnek azok szerint. / Dicsértessék a Jézus Krisztus?” Mondták és cselekedtek is: mondókájuk után a lucázók lehevertek a földre, hogy biztosan heverő legyen a tyúk és a lúd.

*Az évkör szakralizálása, betlehemezés.
Hollókő, 1990.*

(Palóc Múzeum Diatára, Ács Irén felvétele)

¹¹ Manga 1979. i. m. 194., 198–200.

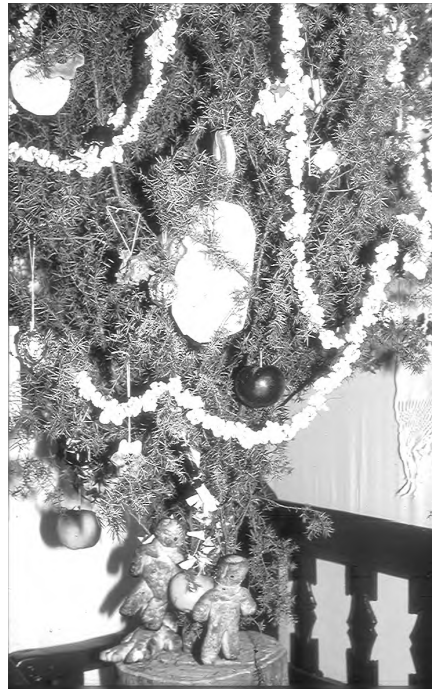
*A betlehemezők házról házra köszöntenek.
Hollókő, 1990.
(Palóc Múzeum Diatára, Ács Irén felvétele)*

Majd a háziasszonytól pénzt, diót, almát vagy aszalt gyümölcsöt kaptak. Ez az ajándékozás, illetve ajándékban részesülés is több a hétköznapi jelentésénél, beleilleszkedik a jövő év teremtésének folyamatába. Legyen az ember adakozó az új esztendőben, illetve részesüljön a Teremtő ajándékaiban. A leányok is részt vettek e teremtésben a maguk szempontjából: a 12 napot arra használták föl, hogy mindennap beleharaptak egy piros almába. A megmaradt darabot aztán elvitték magukkal az éjféli misére, és az a legény, aki útközben megszólította a lányt, az vette majd feleségül. Lé-

nyegében nem vagy nemcsak történelmi emlékünnepről, a kétezer év előtti biblikus történekek megülésétől van itt szó, hanem olyan jelen idejű aktualitásról, amit az ünnep szokásos palóc megnevezése: „*Krisztus születés?*” is kifejez. Nógrádsípeken a karácsony előtti héten házról házra járó betlehemeseket letérdepelve fogadta a család, mintha az elhozott paraszti betlehem az eredeti helyet és születést mutatná. Sokfelé a Szentcsalád szálláskeresésének szokásakor a ház egész népe csókkal köszöntötte az érkező Szentcsalád-képet. Krisztus születésének jelenvalóságát alapozza meg tehát az ünnep rítusokban megnyilvánuló mitikus-mágikus fölfogása, melyet az egyház is elősegített Ádám-Éva napjának december 24-ére tételével, valamint az éjféli időpont kiemelésével. A születés e mágikus, nem evilági, se tegnap, se ma időpontja, másrészt a 12 óra, mint a teljesség pillanata, mozgósítja a paraszti hitvilág természetfelettre vonatkozó képzetait. Ezek nyilvánvalóvá teszik az összefüggést az emberiség teremtése, bűnbeesése és keresztényként való újjáteremtése között, mely utóbbi Jézus születése, megváltó áldozata révén valósul meg. Tükröződik ez a hagyományos palóc karácsonyfán, ahol a fa tövében ott az első emberpár, maga a fa és fénylő díszei pedig a Megváltó születésére és az örök életre mutatnak. A bűnbe esett első emberpár napját, a palócok „*kará-*

csony böjje”-ként nevezik és tartják, amikor a böjt szigorú megtartása valóban egyfajta penitenciatartás Ádám vétke után, másrészt a betlehemi történésekkel való rituális azonosulás.¹² E teremtő időben, karácsony böjtjének reggelén kezdték a pásztorok a vesszőhordást. Erre az alkalomra ünneplőbe öltöztek, szűrt vettek magukra, legtöbbször ostorukat, botjukat is elvitték. A portákon köszöntötték a gazdasszonyt, majd valóságot teremtve verseltek: „*Szerencsés ünnepeket kívánunk kendteknak! / Több jóval, egészséggel múlathassák / Krisztus urunk születése napját. / Adjon bort, búzát, békességet, / országunkban megmaradást, / holtunk után léleküdvösséget. / Valamennyi széna-szalma van a kendtek házukenál, / annyi barmocskájuk szaporodjék kendteknak!*” A gazdasszony erre így válaszolt: „*Úgy engedje az Isten!*” Ezután – megint csak valóságot teremtve – kötényébe csavart kézzel kihúzott a pásztor csomójából egy vesszőt, amellyel megverte a pásztort. Ő erre ugrott egyet, hogy úgy ugráljanak az állatok is, erősek, egészségesek legyenek. Utána – az iménti értelemben is – a pásztor megajándékozása következett. Megint csak teremtő erővel a gyerekeket is megvesszőzték, hogy sírjanak, mert akkor a tehén jobban leadja a tejet. A gazda kivitte a vesszőket az istállóba is, megverte az állatokat, majd a vesszőt az istálló sarkába tette. Többfelé tavaszig megőrizték a „*karácsonyi vesszőt*”, „*szent vesszőt*”. Az évkezdetkor, karácsonykor megszentelődött vesszőt használták a jószág első kihajtásakor, ami kihatott az állatok egész évi fejlődésére. Régen sokfelé, így Szandán (Nógrád m.) is egész nap szigorúan böjtöltek, és csak akkor étkeztek, láttak hozzá a karácsonyi vacsorához, amikor a betlehemivel azonosuló csillag föltűnt az égen.

Karácsonyfa, alul Ádám és Éva téstárból formált alakjával. Rimóc, XX. század közepe. (Rekonstrukció, Palóc Múzeum, Balassagyarmat, a szerző felvétele)

¹² Lengyel–Limbacher 1997. i. m. 28.

Mindezt azért, hogy a kis Jézus valóban megszülessen. Emellett mindkét mozzanat – böjtlés és csillagvárás – a bibliai születés szent idejébe jutást és a jövő év kedvező befolyásolására, teremtésére való alkalmassá válást szolgálta.

A szokások egy jelentős része azt mutatja, hogy a fentiekben vázolt vallásos mentalitás felekezettől függetlenül a Palócföld peremvidékén található protestáns településeket is jellemezte. Például Bánhorvát és Nagyvisnyó (Borsod m.) református leányai „*karácsony szombatján*” étlen-szomjan voltak egész nap, este kisöpörték a házat, a szemetet pedig kivitték egy lapáton az eresz alá, s ott egy darabig várva a néphit szerint meghalották az angyalok örvendetes énekét Krisztus születése felett. Karácsony böjtjén másutt is összesöpörték a szemetet az ajtó mellett valamelyik szögletbe, egy fedél alatt hagyva a ház központi ünnepi helyével, a mágikus karácsonyi asztallal. Másnap aztán, a már megszületett Kisjézus ünnepén felrakták a gyümölcsfák ágaira, hogy sok gyümölcs teremjék rajtuk a következő esztendőben. A hagyományos karácsonyböjti vacsora előtt a gonosz elleni védekezést és a jó előidézését célzó cselekedetet végeztek. A gazdasszony a tyúkoknak kiabált az udvaron: „*Csire, csire, csir, csir, csir, a mienk tojjon, a másé meg kotoljon.*” Mikor megszólalt a harang, az asszony-nép szaladt a fokhagymával, hogy amíg az első (!) vers szól – védekezésül a boszorkányok ellen –, megkereszteljék vele a ház, az istálló és az ólak ajtaját. A tyúkokat megpiszkálták a szénvonóval, hogy sokat tojjanak. A tilalom teremtő erejével kölcsön nem adtak semmit, nehogy elvigyék a ház áldását, szerencséjét. Ügyeltek arra, hogy semmi se, a száradó ruha se csüngjön, lefelé irányuló ne legyen, mert ez betegséget, fejfájást, az állatokra veszélyt hozna. Tartózkodtak az ivástól is, mert azt mondták, hogy aki karácsony böjtjén vizet iszik, egész nyáron szomjazik.

Az ünnepi vacsorához – lényegében a Messiás születési helyéül – előkészítették az asztalt. Alája szalmát, szénát, néhol teknőt is tettek, hogy legyen, ahol a Kisjézus megszületik.¹³ A világ krisztusiként való újjáteremtéséhez vezető szent születés átminősítő, kegyelmi erejéből való részesülés érdekében a karácsonyi asztal alá ekevasat, máktörőt, láncot, fejszét, az asztalra búzát, kukoricát, babot, kendermagot, az asztal sarkára egy egész cipót tettek a család egészsége, a jó termés és a gazdaság sikere érdekében. A karácsonyi előkészületeknek e paraszti cselekményei és az ünnep megtartása archaikus értelemben a történelmi idő kiiktatását és a betlehemi születés jelenvalóvá válását eredményezték. Az Isten ember-

¹³ Vö. Lengyel–Limbacher i. m. 28–30.

ként való megszületésének az embert kereszténnyé teremtő, léttel telített és áldást sugárzó pillanata az, ami az iménti cselekedeteket is motiválta. Mert voltaképpen a karácsonyi asztal az ünnepi lakás központjaként nemcsak az étkezés színhelye, hanem rituális módon elsősorban Krisztus születésének betlehemi helye, mely mágikus voltát is magyarázza. Az étkezés megkezdése előtt a gazda ilyen értelemben mondott köszöntőt, melyben tükröződik, hogy a szent születés ideje élőknek és holtaknak egyaránt javára válik: „*Az Úristen nevében már sok karácsonyt megértem, azt kívánom, adjon Isten bő termést, s közöttünk élőknek igaz szeretetet, a megholtaknak örök nyugalmat, csendes békecséget.*” Vacsorakor a gazda teremtő rítussal egy almát annyifelé vágott, ahány családtag volt, s mindenki kapott belőle, hogy összetartsa a család. Ha a jövő évben valamelyikük eltévedne, az összetartozás erejéből visszataláljon. A karácsonyböjti vacsorának része volt az ostya (= molnár- vagy malomkalács). Az étkezést rendre imádsággal és az ostyával kezdték. A palócok és általában a régi parasztság már a kenyeret is Krisztus testeként tisztelték, az ostyát vagy malomkalácsot még inkább, főként, ha a karácsony szent idejéből való. Az illet fölakasztották a szentsarokban a gerendára, hogy egész évben biztosítsa a család egészségét, békéjét, a ház biztonságát. Az ostyát, mintegy Krisztus testét befogadva, kezdődött a karácsonyi vacsora.

Az ünnepben a megszülető Krisztus kortársává váló parasztember számára rítusok révén a hatékony cselekvés és csodás történések időszaka a karácsony. Az itt és most történő isteni születés szakrális, magával ragadó és megszentelő ideje indokolja például, hogy evés közben sokfelé az asztal lábai köré tekert kerékkötő láncon tartották a lábukat, hogy a következő esztendőben olyan erős legyen a lábuk, mint a vas, hogy kelés, törés és egyéb nyavalya ne legyen rajta. A gazdasszonynak a vacsora alatt nem volt szabad felkelni, hogy a jövő évben a tyúkok is jó ülősek, költők legyenek.

A karácsonyböjti vacsora minden ételéből tettek félre „karácsonyi morzsá”-nak. Aztán úgy terítettek rá abroszt, hogy a hajtása a búzaföldek felé legyen, hogy a jövő évi búza meg ne dőljön. A morzsát az ünnepek után kivitték az istállóba, ott fölötötték a tehen fölé, hogy a tehenet meg ne rontsák. E Krisztus születéséből származó szent ételmaradékból adtak a tyúkoknak, hogy jobban tojjanak. Karancsberényben (Nógrád m.) a tehen tőgyét füstölték meg vele ellés után. Tettek belőle a disznóólbába is, mert ahol a karácsonyi morzsa van, nem döglenek a disznók. Nógrádsípeken a morzsával azt füstölték, akinek a torka fáj. Teát is főztek belőle torokfájás ellen. Még a vihar, zivatar ellen is hasznos szernek tartották. Egy csipetet tűzbe dobtak belőle, és a vihar, zivatar elmúlt. A török után

nógrádi és hevesi palóc falvakból újraterlepték Jászsalsószentgyörgyön a karácsonyi vacsora minden ételéből hagytak az ajtó elé helyezett kis asztalon, mert a család halottai hazajönnek enni. Az ételekből Nógrádsipeken is az asztalra tették az első falatot a meghalt családtagok számára. Ezért még az ajtót is nyitva hagyták számukra. Hont megyei hagyomány szerint a karácsonyi asztal megszentelt étkeinek morzsáját a kemence tűzébe vették elhunyt hozzátartozóik számára, és azt tartották, hogy ahány morzsa került a lángokba, annyi lélek szabadult a tisztítóútból. A kemence ünnepi tüze így misztikus módon azonosult a keresztény túlvilág középső szintjével. Ezek az archaikus hiedelmek a karácsony idején megszülető Jézus fentiekben vázolt paraszti ünneplésével és ennek évkezdő jellegével együtt azt a szemléletet fejezik ki, hogy a szakrális történelem csúcspontján, az első emberpár utáni világ krisztusi újraalkotásának és ennek mintájára a következő évi élet megteremtésének mitikus pillanatában a megszokott idő eltörlése lehetséges. A holtak immáron visszatérhetnek, mert a határ élők és holtak, múlt és jövő között elmosódik. A profán idő felülgesződik, s ennél fogva újra kortársai lehetnek az élőknek.

Egercsehiben (Heves m.) éjféltől mise előtt piros almáról itatták az állatokat, hogy olyan egészségesek legyenek, mint a piros alma. Az adventi, karácsonyi készüllet révén a szent időben átváltozott ember Jézus születésekor aztán transzcendens érzékelésre jut. Meghallhatja, hogy az istállóban még a jószágok is beszélnek, és dicsőítik Teremtőjüket, almafa alatt állva megnyílik az ég, és látni az örvendező angyalokat. Krisztus születésének éjféltől időpontját tehát jellemző módon a népi teológia összekötötte részint az első emberpár almafával kapcsolatos bűnbeesésével, és főként az Úrfelmutatás idejével, amikor a kenyér Jézus testévé, a bor pedig vérévé válik. A miseáldozatban eljön, karácsonykor közénk születik a Megváltó. Jézus megszületésével, az éjféltől mise után megszűnt a böjt, s lefekvés előtt még „angyali kolbászt”, hurkát ettek, megteremtve, hogy egész évben bőségben legyen étel az asztalon. Karácsony reggelén is piros almáról és ezüstpénzről itatták az állatokat, hogy egészségesek és értékesek legyenek, mint az ezüst. Karácsony napján, ebben a teremtő erejű időben nem szabad másnak tüzet adni, mert elviszik a család békességét. A karácsonyi ebédre nem hiányozhatott a hurka, a disznóhús, mert a disznó a házhoz túrja a szerencsét, de a szárnyas elrepül vele. A család minden tagjának egész nap illedelmesen kellett viselkednie, mert aki haragos volt,

pörlekedett, sírt vagy válogatott az ételben, arra azt mondták, hogy ilyen lesz az egész esztendőben.¹⁴

A megszentelő szent idő képes újra támasztani bennünket bajainkból, válságainkból, elidegenedettségeinkből, és az öröm, boldogság, szeretet alanyaivá avatni.

Derengjen advent, fényes csillaggal csillogjon a teremtő idejű karácsony a Palócföldön és az egész hazában, szerte a Kárpát-medencében!

*A betlehemi születés oliárképe. Szent Márton templom, Buják.
(A szerző felvétele 2004. 05. 06.)*

¹⁴ Manga i. m. 198–211.

ORAVECZ TIBOR

Hókirálynő

Ázott erdei boszorkány
Járja táncát hólepelben
Koronája jégcsalogány
Tüzet csihol zöld szemében.

Varázsemlék korom haján
Álmában száll éjjelente
Erdő riad hold árnyékán
Macskák izzadnak dideregve.

Seprője már szertefoszlott
Bűbájt, rontást nem igéz már
Lidércfénye sárba omlott
Tündér lett, angyali nektár.

Lilla

Elillant Lilla, létem illata
Körötte ég lila lángja lobog
Zsong, s messze száll Lilla
A lángoló széllel.

Lilla zenél éjszaka fényében
Szerelem dalát dúdolja teste
S kezében röpke, lenge
Lángja villan aléltan.

Lepke alatt lelé meg álmait
Zihálva túrja fel-alá ujjait
Evezve vágyain
Lepedő ráncain

Elaltat lány ölében a hajnal
Elnyel az álom,
Elhal a zene
Mellőle kelek holnap, nélküle.

MOLNÁR TÓNI

„Emberség”

„Az emberek egyformák voltak tudatlanságukban, s maguk valóját el nem hagyták. Egyformák voltak vágyélményükben – tisztának és egyszerűnek mondom őket. E tiszta egyszerűségben alaptermészetük szerint éltek. De ahogy megjelentek a bölcsék emberségükkel bicegve és sántikálva, igazságosságukkal ágaskodva és nyújtózkodva, az Ég alatti világban kisarjadt a bizonytalanság.”
(Csuang Ce)

A húsz év körüli nőtényt leginkább apró termete, és elálló fülei alapján lehetett megkülönböztetni az Australopithecus¹-csoport többi nőtény tagjától. Apró termetét kölyökkorában kihordott tuberkulózisának köszönhette. A csoportrangsorban valahol az utolsók között foglalt helyet, a rangban felette álló nőtények pedig rendszeres fizikai bántalmazásokkal érzékeltették vele csoportbeli alacsonyabbrendűségét. A csoport felett egyetlen hím uralkodott, a nőtények pedig mindannyian az ő tulajdonát képezték. Az elálló fülű nőtény már hosszú évekkel korábban elérte az ivarérett kort, de talán csoportbeli alacsony rangjának köszönhette, vagy az is lehet, hogy egyszerűen csak a hím tetszésén vagy nemtetszésén múlt a dolog, mindenesetre a csoport vezére ez alatt az idő alatt még egyetlen alkalommal sem mutatott érdeklődést az irányába. A csoportban pedig nem voltak további hímek, mivel a domináns alfa minden versenytársát elüldözte a környékről. A kölyköket is csak az ivarérett kor eléréséig tűrte meg maga körül. A síkságon, ahol éltek, mindent magas fű borított, a ragadozók elől pedig csak néhány akáciafa és pár kisebb bozotos nyújtott menedéket. Növényevők voltak, és a nagy magvú füvek kalászeit szerették a legjobban. Az életerősebb, megtermettebb egyedek gyakran jártak két lábon, az elálló fülű nőtény viszont gyenge fizikumából adódóan könnyebbnek találta a négy lábon járást. Amikor időnként mégis

1 Australopithecus: az emberfélék családjába tartozó kihalt főemlős faj, az első lépcsőfok az emberré válás útján.

két lábra emelkedett, rövid időn belül annyira elfáradtak a hátizmai, hogy kénytelen volt újra visszaereszkedni.

Az idő múlását alig érzékelték. Néha gyakrabban esett az eső, néha pedig hosszú hónapokon keresztül nem esett semmi, de ezt leszámítva minden nap ugyanolyan volt, mint az előző vagy az azt követő. Hajnalban lementek az itatóhoz, ami valójában egy iszapos pocsolya volt, de a környéken sehol máshol nem lehetett vizet találni. Veszélyes dolog volt, ugyanis az oroszok mindig itt, az itató környékén vadásztak. A nap további része a füvek kalászáinak tépkedésével és evésével telt. A déli hőségben az akáciafák árnyékába húzódva pihentek, az éjszakákat pedig odafent töltötték a szúrós gallyak között. Amikor egy-egy ragadozó arra tévedt, ahányan csak voltak, mind eszeveszett kiabálásba kezdtek, és rohantak a legközelebbi fához, ahol egymást taposva próbáltak minél feljebb jutni a tüskés ágakon. Ezenkívül legfeljebb a magányos hímek időnkénti feltűnése zavarhatta meg a csoport nyugalmát. Ilyenkor a domináns alfára hárult a feladat, hogy fogait vicsorgatva, mellét verve elrettentse a betolakodót, vagy pedig, ha ez nem volt elegendő, megküzdjön vele.

Az elálló fülű nőstény életében egy görbe lábú kóbor hím érkezése hozta meg a változást. A hím harmincéves lehetett. Ez faj esetében középkorúnak számított. Lába valószínűleg egy korábbi, rosszul összeforrt törés eredményeképpen maradt görbe, ami akadályozta őt a járásban. Különösen futás közben bizonyult lassúnak. Tisztában volt vele, és ha tette, kerülte a nyílt összetűzéseket. Amikor a domináns hím felbukkant a közelben, a görbe lábú azonnal visszavonult. Igyekezett minél nagyobb távolságot tartani tőle, de csak annyira, hogy közben mindig a csoport közelében maradhasson. Tudta, hogy suta lába miatt eleve esélytelen saját nősténycsoportot szereznie magának, és azt is tudta, hogy az életerősebb nőstényeket titokban sem, a domináns hím tudta nélkül sem tudná megkönyékezni. Elsősorban tehát a csoport alacsonyabb rangú nőstényeire koncentrált. Valahogy így akadt rá az elálló fülűre, a helyzet pedig mindkettejük számára előnyösnek ígérkezett. Eleinte csak távolról kerülgették egymást. Az elálló fülű igyekezett minél több időt tölteni a csoport felségterületének peremén, minél távolabb a domináns hímtől, a görbe lábú pedig igyekezett minél közelebb kerülni hozzá. Testjelzéseikkel napról napra egyre nyilvánvalóbbá tették egymás iránti hajlandóságukat, míg végül a kerülgetésből rendszeres találkozások lettek. Titkos találkozásait mindig egy erre alkalmas, sűrű bozótban tartották, messze a csoporttól és a domináns hím őrhelyétől. Az elálló fülű persze nem maradhatott sokáig, nehogy a csoport vezére gyanút fogjon sorozatos távollétei miatt.

Talán nem is derült volna fény soha semmire, ha mindössze a domináns hímen múltott volna a dolog, de nem így történt.

A nőtények rangsorának utolsó helyén egy ritkás szőrzetű, foltonként teljesen kopasz, negyven év körüli, idősödő nőtény állt. Ami a hímeket illeti, ő sem mondhatta magát sikeresnek. Amikor a görbe lábú a csoport közelébe szegődött, a ritkás szőrű is igyekezett felkelteni magára az újonnan jött hím figyelmét, de sikertelenül. Eközben viszont látta, hogy az elálló fülű egyre több időt tölt a görbe lábú közelében, míg végül titkos találkozásait is sikerült kifigyelnie. Ily módon történhetett meg, hogy amikor a görbe lábú és az elálló fülű együtt voltak a bozotosban, váratlanul ott termett mellettük a domináns hím. A görbe lábúnak nem jutott ideje menekülni, így kénytelen volt szembenézni vetélytársával. A harc kimenetele nem volt kétséges. Valódi tétje a sérülések mértéke volt. A hímek akár életüket is veszthették az ilyen verekedésekben. A görbe lábúnak szerencséje volt, mivel megúszta az összecsapást néhány kisebb karcolással, csonttörések és izomszakadások nélkül, ugyanakkor vereséget szenvedett, és egyértelművé vált, hogy távoznia kell a csoporttól, még hozzá azonnal. A csoport életében általánosak voltak ezek az események. Az erősebb győzött, a gyengébb távozott. Ha a domináns hím megvédte címét, a nőtények vele maradtak, ha elveszítette, a nőtények az új győzteshez csatlakoztak. A vesztes minden nőtényt elveszített, a győztes pedig mindegyiküket megnyerte. A görbe lábúnak tehát nem volt választása, tovább kellett állnia.

Az elálló fülű nőtény sokáig nézte, ahogy távolodik, sántítva, fáradtan, kimerülten a harctól, és minél tovább nézte, annál inkább kezdte őt hatalmába keríteni egy érzés, amelyet eddig még sohasem érzett. Sajnálni kezdte a görbe lábút. A domináns hímmre pedig dühös volt, amiért győzött. Dühös volt rá, amiért annyi éven keresztül észre sem vette őt, és dühös volt rá, amiért ennek ellenére mégis elkergette tőle a görbe lábút. A görbe lábút pedig sajnálta. Nézte, ahogyan egyre messzebbre kerül a csoporttól, és miközben egyre távolabbról látta esetlen bicegését, az ismeretlen érzések úgy váltak egyre erősebbekké. Végül nem bírta tovább. Körülnézett, megbizonyosodott róla, hogy senki sem látja, és elindult abba az irányba, amerre a görbe lábú távozott. Eleinte csak bizonytalanul, időnként meg-megállva, óvatosan, nehogy a csoport tagjai észrevegyék, majd egyre határozottabban, míg végül futásnak eredt. A görbe lábút ekkorra már szinte csak egy apró pontnak látta, és félelem fogta el, hogy mi lesz, ha nem sikerül utolérnie. A nap is jócskán a vége felé járt, és egyedül maradni éjszakára odakint a szavannán egyet jelentett a halállal. Futott tehát,

ahogy csak bírta a lába. Mire lement a nap, olyan távolságban voltak egymástól, hogy onnan már meghallhatták egymás kiáltását. Kiabálni kezdett hát, a görbe lábú pedig válaszolt. Így történt meg először, hogy együtt töltötték az éjszakát, később pedig az utána következőket is.

Eleinte nem mentek egészen simán a dolgok. Nem mindig tudtak meg-egyezni például abban, hogy melyik fára másszanak fel esténként, vagy hogy melyik irányba vándoroljanak tovább. A vándorélet fő nehézsége abban állt, hogy nem mindenhol lehetett vizet találni, ahol pedig mégis találtak egy-egy pocsolyát, az legtöbbször néhány napon belül kiszáradt. A nagyobb vizek környékét többnyire egy-egy hím uralta, és kizárólag saját nőstényeit engedte az itatóhoz. Ráadásul a kóbor hímek is folyamatos veszélyt jelentettek, amire szintén ügyelniük kellett. A görbe lábú nem kockáztathatott meg egy újabb kétséges kimenetelű összecsapást. Ezen kívül nehézséget okozott a ragadozók elől való menekülés is, ugyanis nem mindenhol voltak fák a szavannán, amelyekre fel lehetett volna mászni. Nyílt területen pedig semmi esélyük sem volt még egy hiéna vagy egy vadkutya ellen sem. Hogy ez mennyire igaz volt, azt saját bőrükön kellett megtapasztalniuk.

Az esős napok idején történt, hogy valahogyan a nyomukba szegődött egy hiéna. Rosszul táplált, öreg, legyengült példány volt. Valószínűleg öregsege miatt maradt le a falkájától, és azóta egymaga vadászott, de szemmel láthatóan nem sok sikerrel. Talán szaglására támaszkodva sikerült a nyomukra találnia, és hosszú ideje követhette őket, mire észreveték. Ekkorra viszont már túl közel járt ahhoz, hogy el lehessen menekülni előle. A görbe lábú vette észre, és azonnal futásnak eredtek, de a hiéna is a nyomukba eredt. Szánalmasan lassú volt, és egész biztosan elmenekültek volna előle, ha az elálló fülű meg nem botlott volna. A botlás viszont elég volt ahhoz, hogy a hiéna utolérje. A görbe lábú nem állt meg, hanem futott tovább. Tudta, hogy semmit sem tehet, tudta, hogy mindig a hiéna az erősebb. Csak azt nem tudta, hogy ez a hiéna túl öreg már a vadászathoz, fogai rég kihullottak, és ereje is fogyatkozott. Lerántotta ugyan az elálló fülűt a földre, a torkát viszont nem tudta átharapni. Az elálló fülű eközben kétségbeesetten kapálózott, és rikoltozott. A görbe lábú hallotta a rikoltozást, és úgy érezte, hogy a szíve szakad meg tőle. Tudta, hogy nem bírná elviselni, ha elveszítené az elálló fülűt, és valami olyasmire szánta el magát, amelyet még soha életében nem tett. Megfordult, és neki-támadt a hiénának. Elkeseredett harc volt. A hiéna próbálta lerázni magáról a görbe lábút, de az addig kapaszkodott, míg sikerült fogást találnia rajta. Aztán egy erőteljes mozdulattal megcsavarta a hiéna fejét, és a harc

eldőlt. Hallotta a csigolya roppanását, és látta, ahogy a hiéna izmai elerőtlenednek.

Az elálló fülű fekvé maradt. Levegő után kapkodott, és köhécseve, krárogva próbálta megszüntetni a fájdalmat a torkában. Amikor kezdett újra levegőt kapni, és a köhécselek is egyre ritkábbak lettek, úgy döntött, hogy megpróbál felállni. Ekkor derült ki, hogy lába nem tartja meg a súlyát, és csak most vette észre, hogy amikor elbotlott, bal hátsó bokája kificamodott, sőt, talán el is tört. Fájdalmat nem érzett, csak valamifajta furcsa bizsergést, de látta, hogy lábfeje egyre nagyobbra duzzad, és tudta, hogy a fájdalomra sem kell sokáig várnia. Mire lement a nap, már szinte ordítani tudott volna a legkisebb mozdulattól is. Sikerült ugyan elsántikálnia a legközelebbi bozótosig, de nagyon kifárasztotta őt a három lábón járás, és lépten-nyomon meg kellett állnia pihenni. A görbe lábú igyekezett segíteni neki, de nem igazán tudott. Az éjszakát végül ebben a bozótosban töltötték. Az elálló fülű képtelen volt fára mászni, tehát lent éjszakázott a földön, a görbe lábú pedig úgy döntött, hogy vele marad. Ez volt az első alkalom, hogy valamelyikük is a földön töltötte volna az éjszakát. Minden pillanatuk félelemben, rettegésben telt. A legkisebb zajok is jelenthettek halálos veszedelmet, ők pedig a sötétben nem látták, hogy melyik zaj mitől származik. Reggelre mindketten ki voltak merülve a virrasztástól. Délelőtt, amíg az elálló fülű aludt egy kicsit, a görbe lábú körülnézett a környéken, hogy hol lehet vizet találni. Szerencsével járt, és talált egy kisebb pocsolyát nem messze attól a bozótostól, ahol az elálló fülűt hagyta. Visszament hát érte, és közösen lebecsgetek a vízig. Délután a görbe lábú aludt, és az elálló fülű őrködött, az éjszaka pedig ismét virrasztással és rettegéssel telt.

A harmadik vagy a negyedik éjszaka történt, hogy egy kóbor gepárd rájuk talált. Talán csak éjszakai pihenőhelyet keresett magának, és véletlenül botlott beléjük. Egy jó ideig néztek farkasszemet egymással, és egyikük sem tudták, hogy mitévők legyenek. A gepárd fogait vicsorgatva, lassan körüljárta őket, ők pedig tekintetükkel követték, miközben egyik fél sem szánta rá magát semmire. Hosszú percek teltek el így, mígnem a görbe lábú megunt a dolgot. Felvett a földről egy letört gallyat, és hadonászni kezdett vele a gepárd felé, közben pedig dühösen kiáltozott. A gepárd hátrált néhány lépést, és várta, hogy mi fog történni. Erre a görbe lábú még dühösebb kiáltozásba kezdett, és a letört gallyal a kezében elindult szemben a gepárral. A gepárd végül úgy döntött, hogy nem érdemes kockáztatnia. Inkább sarkon fordult, és eltűnt a sötétségben.

Az ezt követő néhány hét is félelemben, virrasztásban telt. Ez alatt az idő alatt az elálló fülű lába kezdett fokozatosan győgyulni, és ugyan még nem volt tökéletes, de ahhoz már elég jó volt, hogy az alacsonyabb fákra fel tudjon mászni, teljesen pedig sosem jött helyre. A boka merev maradt, és soha többé nem tudta behajlítani, de lassanként megtanult együtt élni a helyzettel, és idővel majdnem ugyanolyan jól tudott már vele futni, és majdnem ugyanolyan jól tudott már vele fára mászni, mint sérülése előtt.

Amikor újra visszatértek a szárazabb napok, váratlan változások köszöntöttek be az elálló fülű életében. Maga sem tudta, hogy mi történik vele. Furcsa folyamatok indultak meg a szervezetében. Időről időre émelygések, rosszulletek törtek rá. Egyre gyakrabban volt ingerült, testsúlya pedig nappal nappal növekedett. Járása kezdett fokozatosan elnehezedni, ideje nagy részét pedig ücsörgéssel és fekdécseléssel töltötte. Pocakja kikerekedett, és lépten-nyomon előre akarta őt rántani járás közben. Ezalatt a görbe lábú, aki már eddig is kivette a részét az ilyesmiben, egészen bajnokává vált a gondoskodásnak. Folyton azt leste, hogy miben tudna segíteni, az elálló fülű pedig jó érzéssel töltötte el, hogy valaki odafigyel rá. Korábban, amíg a csoportban élt, az alfahím sohasem figyelt így oda egyetlen nőstényére sem. Megvédte őket, de sohasem segített nekik semmiben.

Amikor elérkezett az ellés ideje, az elálló fülű egyre gyakoribb fájdalmakat érzett a hasa környékén, és tudta, hogy nem sok van már hátra. Leheveredett egy bokor tövébe, és várt, jajgatott, erőlködött és pihegett. Talán egy fél nap telhetett el így. Aztán érezte, hogy fájdalmai csillapodnak, és tudta, hogy megellett. Halk nyöszörgést hallott a lábai alól. Kölyke volt az. Az első dolog, amit észrevett rajta, hogy arca szinte megszólalásig hasonlít a görbe lábúra. Ami ezután történt, arra nem emlékezett. Valószínűleg elájult a kimerültségtől.

Ettől kezdve életük teljesen megváltozott. A kölyköt nem lehetett magára hagyni egy pillanatra sem, cipelni kellett mindenhova, és mindig rajta kellett, hogy tartsák a szemüket. Éjszakánként nem lehetett aludni tőle, mert folyton lármázott, nappal pedig éppen fordítva, mindig csak aludt volna. Nem volt többé nyugalomuk egy pillanatra sem, de egyikén sem bánták. Időnként, amikor a kölyök aludt, és ráértek lustálkodni egy kicsit, az elálló fülű visszaemlékezett rá, hogy hogyan hagyta ott a csoportját a görbe lábú miatt, a görbe lábú pedig azokon a napokon tűnődött, amikor megvédte az elálló fülűt a hiénától, és amikor együtt rettegtek éjszakákon át odalent a bozótban. Ilyenkor aztán egymásra néztek, és újra meg újra elhatalmasodott rajtuk egy újabb sohasem ismert érzés, a boldogság érzése.

LANGSTADLER KÁLMÁN

Attila!

Versválasz Jóna Dávid *Attikám* c. versére¹

A sín, ez az acélhátú,
talpfái, mint a póklábak,
a kifeszült pillanat: vérháló.

Attila!

A vas még mindig sír,
de az eső már nem nevet,
aki voltál, nincs többé,
Isten ad majd neked új nevet.

Attila!

A szavak lehulltak eléd,
mint asztról a morzsa,
kovácsoltvas kezében
a toll is már csak rozsdá.

Attila!

Nem! Már csak poszt(h)umusz.
Ez a homok hát a költő bére?
Tiszta szíve kiszárad,
arcáról csorog a bánat vére.

Attila!

32 koordinátopontodat
végül összekötötte a vonat,
az elismerés olyan ajándék,
amit a halál bontogat.

Attila!

A hidak nagy keverőkanalak,
a Duna hullámait főzik,
de látom, ahogy a rakpart kövei
dínnyehéjadat még mindig őrzik.

¹ Jóna Dávidnak a Palócföld 2019/1. számában megjelent versére a 3. számban Szentjánosi Csaba, Oravecz Tibor és Szokolay Zoltán válaszolt. A vers további versválaszt ihletett.

BARÁTHI OTTÓ

Nyolcvanéves lenne dr. Horváth István Salgótarján európai gondolkodású személyisége

A Palócföld c. folyóirat irodalom- és verskedvelő olvasói közül sokan tudják, hogy amikor Thomas Mann, a híres és neves német regényíró 1937-ben Budapestre látogatott, József Attila egy addig soha nem ismert módon találó, nagyszerű verssel üdvözölte a vendéget, többek között így: „Foglalj helyet. Kezdd el a mesét szépen. / Mi hallgatunk és lesz, aki csak éppen / néz téged, mert örül, hogy lát ma itt / fehérek közt egy európaít.”

Horváth Istvánról – aki a nagy európai pesti vizitje után két évre, 1939-ben az alföldi Kocséron született, így ez évben lenne 80 éves – csaknem mindig eszembe jut ez a verssor, amikor könyveibe belelapozok, írásaiba belenézek, elemzéseit olvasom. Arra asszociálok, hogy az 1963-ban már felnőtt fejjel Szegedről Salgótarjánba került diplomás szakember sok-sok itt született kollégájánál hitelesebb lokálpatrióta volt, többet tett a helyi identitás őrzéséért, megerősítéséért. A múltból merített, a történelmet tanulmányozta, a társadalmi összefüggéseket elemezte, könyveiben, tanulmányában, számtalan cikkében – többek között, de mindig megkülönböztetett figyelemmel – befogadó városa fennmaradásáért, fejlődéséért, az itt élő közösségek, emberek sorsáért emelt szót.

Volt módom együtt dolgozni vele, volt szerencsém közelről ismerni, ezért tudok rá – ahogy írtam már másutt is – jó szívvel emlékezni és hitelesen emlékeztetni. Minden munkakörében és beosztásában – könyvtárosként, politikusként, muzeológusként, tudományos kutatóként, lapszerkesztőként, közíróként is – nagy erénye volt átlátó és elemző, rendszerező és szintetizáló képessége, figyelemre méltó a lényeglátása, gyors reagálóképessége. Utóbbi okán sem ragadtatta el magát soha, mindig felké-

születen, körütekintően járt el. Alapos előkészítés, konzultációk után döntött vagy éppen „csak” nyilatkozott a sajtó munkatársainak. Rendszeresen és sokat dolgozott, gyakran késő estig vagy éjszakába nyúlóan olvasott, jegyzetelt és írt komfortérzetet jelentő családi házában lévő íróasztalánál. Mégis: mindig volt ideje családjára és barátaira, miatta soha nem kellett lemondani programokat.

S ha már barátokat említettem: Horváth Istvánnak – aki 2005-ben bekövetkezett halála óta, immár 14 éve nem lehet közöttünk – rengeteg ismerőse, sok tanítványa, kollégája, számos tisztelője is volt. (S persze voltak, akik nem kedvelték, sőt támadták is egy időben.) S hogy voltak-e barátai? Felfogása, véleménye szerint a barátság emelkedett szintű, bensőséges, már-már meghitt kapcsolat, ahogy ő mondta gyakran: bizalmi viszony is. Ezért is tudunk kevés barátjáról, ráadásul – éppen az imént említett definíciója miatt – nem is ismerhetjük minden barátját. Én tőle hallottam, hogy Kojnok Nándort mindig jó szívvel emlegette, és tudom, hogy Kerekes Lászlót nagyra becsülte, és ők mindhárman kölcsönösen kedvelték egymást, ám lehet, hogy ez sem volt több, mint kölcsönös tiszteleten alapuló kollegiális partnerség. Dr. Csongrády Béla és dr. Praznovszky Mihály igaz barátai voltak, ők mindketten bensőséges hangulatú nekrológban, visszaemlékezésekben is igazolták dr. Horváth Istvánhoz fűződő kapcsolataik erős szálait.

Munkásságáról, írásműveiről sok szó esett már e lap hasábjain is, az íráshoz való viszonyáról még nem. Tőle tudom: jobbára feszült, felfokozott idegállapotban írt, alkotott, de ez a tudati és mentális helyzet csak fokozta teljesítőképességét. Cikkei, tanulmányai, könyvei írását – határidőre történő elkészítését – szívesen más munkák elé helyezte. Kutatási metodikájában, muzeológusi és történészi gyűjtő, feltáró, szelektáló és elemző munkájában – tapasztalataim szerint – nagyszerű tulajdonsága volt az összefüggésekben való gondolkodás, a térben és időben történő vizsgálódás, az összehasonlító elemzés. Nem csupán levéltári iratokra támaszkodó, a feltárt eseményeket pontosan leíró történész volt. Írásait a kontextusokra és a személyiségekre is figyelő, a történelmi helyzeteket és összefüggéseket is elemző, a lehetőségeket és a szükségszerűségeket is figyelembe vevő, megalapozott következtéseket is levonó szándék jellemezte. Megkülönböztető jegye volt ez az ezredforduló körül megjelent műveinek.

Utóbbiak egyikéből – a *Forrongó XX. század Nógrádban* c., Salgótarjánban 1999-ben megjelent, szerintem legkiérleltebb kötetéből – álljon itt most néhány, napjainkban (is) különösen aktuális sor: „*Persze látjuk, az újra és újra felbukkanó »pervemberkéek« dáridója, az üzleti világban, az anyagi javak*

megszerzésében egyre agresszívebb. Ha ez az agresszivitás terjed, akkor még a kapcsolatokra is hat. A folyamat ellen csak olyan mentalitás ébresztése állhat, amellyel szemben a műveltséget, a kultúrát, a művészeteket, a szakmai ismereteket, azaz az élet minőségét állítjuk”. Javaslom: hallgassunk rá, mert a huszonegyedik órában vagyunk, itt Nógrád megye székhelyvárosában is.

A fentebb vázoltak és az általa létrehozott, itt fel nem sorolható, nem idézhető művek alapján dr. Horváth István egész munkásságát – figyelemmel a korszak történeti-társadalmi viszonyaira, a helyi szakmai környezetre és szellemiségre – kiemelkedőnek, mai is mérvadónak tartom. Személyes kvalitásai közül erőssége volt a tárgyilagosságra törekvés, az igényesség, a pontosság, a következetesség, az átütő lokálpatriotizmus. S ha én láttam őt elmélyültnek, érzékenyültnek és életének utóbbi éveiben, betegsége idején esendőnek (is), attól személyiségképe csak teljesebb lesz, de korántsem kerek egész. Ugyanis volt benne valami megfejtethetlenül és leírhatatlanul egyedien „horváthpistás”. Ezt az Embert tisztelen és becsülöm ma is, így emlékezem és így emlékeztetek rá.

Gedeon Hajnalka: Ez a város

BÓDI GYÖRGYGNÉ

A Madách-emlékplakett első kitüntetettjeinek egyike: Csukly László (1925–1982)

Ötven évvel ezelőtt, 1964. október 3-án délelőtt, Madách Imre halála centenáriumi ünnepségeinek sorozatában a Nógrád Megyei Tanács díszülést tartott, amelyen ismertették azt a tanácsi határozatot, amely Madách-emlékplakett létesítéséről szólt. Nógrád megye Tanácsa a centenáriumi emlékbizottság javaslatára minden évben a kulturális, művészeti életben legeredményesebben tevékenykedő személyiségnek ítélte oda a díjat.

Első alkalommal 20 fő kapta meg a megtisztelő kitüntetést: Darvas József (a Magyar Írószövetség elnöke), Ladislav Hradsky (szlovák), Heinz Kindermann (osztrák), Karel Krejčí (cseh), Toivo Lyy (finn), Richard Roger (francia), Jean Rousselot (francia) műfordítók, irodalomtörténészek, Komlós Aladár (a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke), Mihályfi Ernő (az Elnöki Tanács tagja, országgyűlési képviselő, a Madách Centenárium Emlékbizottság elnöke), Pataki László (a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság országos irodalmi szakosztályának elnöke), Rátkai Ferenc (a Művelődési Minisztérium irodalmi főosztályának vezetője), Waldapfel József irodalomtörténész, akadémikus. A sorban nógrádi személyiségek következtek: Barna Tibor, a *Nógrád* c. lap újságírója, Czinke Ferenc képzőművész, Géczy János politikus, Jobbágy Károly költő és Csukly László tanár, népművelő. A legismeretlenebb név a fenti helyi személyek közül Csukly László.

Ki is volt Csukly László?

Egy olyan ember volt, aki a tanításnak, az ismeretterjesztésnek, a népművelésnek – egyszerűen a kultúrának szentelte életét. Még ma is, ötven évvel a fenti események után sokan tanítványaként, munkatársaként, alkotótársaként emlékeznek rá Salgótarjánban és a környező településeken.

Mivel érdemelte ki, hogy 1964-ben a Madách-centenárium alkalmából Madách-émlékplakettel ismerték el munkáját?

Csukly László 1925. november 15-én született Székesfehérváron. Nagyapja Csukly Zoltán kántortanító volt Nyíradon, édesapja pedig segéderdészként dolgozott Kiskérpusztán és Jobbágyiban. Iskoláit Dombóváron végezte, majd Székesfehérváron és Aszódon középiskolai tanulmányokat folytatott. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, magyartörténelem szakon diplomázott. Az írás iránti vonzalma hamar megmutatkozott, ifjúsági lapokban jelentek meg elbeszélései. 1948-ban, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc 100. évfordulójára meghirdetett pályázaton *Pálffy Albert élete és munkássága* című tanulmányával irodalomtörténeti díjat nyert és két évig a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjasa lett. Pálffy Albert Petőfi Sándor pályatársa, a Tízek Társaságának tagja, a *Márzxius Tizenötödike* c. lap szerkesztője, romantikus regények szerzője volt.

Csukly László az 1950-es években fővárosi iskolákban tanított, tanári kézikönyvet írt *A bányáipar története* címmel. Dolgozott a Munkaügyi Minisztériumban, a fővárosi tanácsnál, majd művelődési házat irányított. 1958-ban Nógrád megyében – talán édesapja nógrádi kötődése okán – Mátraverebélyen vállalt munkát. Okát a fővárosból való távozásának nem ismerjük. Rengeteg feladatot vállalt: tanított a község általános iskolájában, vezette a helyi kultúrház munkáját, amatőr színjászó szakkört indított, a cigány gyermekek számára megszervezte a néptánckört és alapítója volt a mátraverebélyi modellező klubnak.¹

1971-ben interjút adott Gulyás Pál újságírónak, és visszatekintett a nógrádi évekre:

„Közvetlenül a községbe kerülése előtt megkérdezte tőle a megyei tanács művelődési osztályának vezetője: – Mondja, milyen bűne van magának, hogy Mátraverebélyre jelentkezett? – Nem tartozom azok közé, akik csak városi körülmények között tudják elképzelni az életüket. Ami pedig a hivatásomat illeti, arra mindenütt szükség van, s engem elsősorban a falvak vonzottak, ahol a legtöbb a tennivaló.” – válaszolta Csukly László.²

¹ Csukly László: A nagybáttonyi művészeti seregszemlééről. In: *Nógrád*, 1965. február 20. 4. p. – Modellező élet Mátraverebélyben. In: *Nógrád*, 1971. december 29. 5. p.

² Gulyás Pál: A népművelés közkatonája. In: *Népszabadság*, 1971. június 4. 3–4. p.

1958 és 1975 között végezte munkáját megyénkben, és ahogy önmagát nevezte: „a népművelés közkatonájaként”, irodalmi ismeretterjesztőként érdemelte ki a Madách-emlékplakettet.

1960-ban a *Palócföld-antológiában* *Az ajtó* című elbeszéléssel jelentkezett, majd kritikát, tanulmányt írt többek között Németh Lászlóról, Steinbeckről, Solohovról, Veres Pálnérol, Nagy Lajosról.

1964–1966 között a *Palócföld* (irodalmi–művészeti–kritikai–tudományos antológia) felelős szerkesztőjeként dolgozott egy olyan szerkesztőbizottság élén, amelynek tagja volt: Czinke Ferenc, Csík Pál, Kojnok Nándor, Paróczai Gergely és Herold László. A *Palócföld* rovatai ekkor a következők voltak: Szépirodalom, Hagyományaink, Gondjaink – örömeink, Kitekintés.

Az 1964-es centenáriumi évet a *Palócföld Emlékezés Madách Imrere* c. rovatával köszöntötte, itt jelent meg Csukly László írása *Madách Imre élete* címmel.³

A felelős szerkesztői munka mellett elkészítette a Nógrád megyei múzeumi füzetek c. sorozatban, az ötödik kötetként *Madách Imre élete és munkássága* c. tanulmányát, melynek előszavában irodalomtörténeti munkamódszerébe is betekintést nyerünk:

„Életéről, munkásságáról könyvtári irodalom jelent meg, csak ezek föl-sorolása felemésztené azt a helyet, amelyet kis tanulmányom megírására kaptam. Dolgozatom nem lép fel az önálló kutatás igényével. Csupán összefoglaló akar lenni, amely segítséget nyújt az ismeretterjesztő elő-adóknak és Madách munkássága iránt érdeklődőknek, hogy emlékeiket felfrissítsék, esetleg néhány addig ismeretlen adattal kiegészítsék.”⁴

Csukly László aktívan részt vett a *Nógrád* c. lapban megjelent tizenhat részes *Ismeri-e a Tragédia szerzőjét?* című emlékpályázat lebonyolításában. Az 1964. február 16. és 1964. június 21. között zajló versenyben összesen 64 kérdésre kellett a résztvevőknek válaszolni Madách Imre munkásságát illetően. A feladatok között négy esszékérdés kidolgozása is szerepelt, amelyeket Csukly László értékelt. Példaként két esszékérdését idézzük.

Az egyik: „Hogyan értékeljük Az ember tragédiája IX. színét, a nagy francia forradalomról szóló jelenetet, milyen kapcsolatban van ez a jele-

³ Csukly László: Madách Imre élete. In: *Palócföld*, 1964. 1. sz. 5–12. p.

⁴ Csukly László: Madách Imre élete és munkássága. Balassagyarmat. 1964. (Nógrád megyei múzeumi füzetek 5.) 44 p.

net a magyar szabadságharcra és Madách haladó gondolkodásával?” A másik: „Eva szerepe a Tragédiában és Ádám sorsának irányításában?”⁵

1964 őszén a centenáriumi ünnepséghez közeledve Csukly László a *Nógrád* című lapban négy részletben felidézte Madách Imre életútját, azaz a nem titkolt szándékkal, hogy Nógrád megye újságolvasói minél többet tudjanak meg Madáchról, munkásságáról.⁶

Sokszínnú munkájának szép példája volt, hogy a mátraverebélyi színjátzókat vezetőjeként ekkor készítette fel a SZÖVOSZ-tagokból álló amatőr csoportot a *Tragédia* egyiptomi színének előadására. Ő maga Lucifer szerepét vállalta. Az előadást a környező településeken is bemutatta a kétszeres aranyérmes színjátzó csoport.

A centenáriumi ünnepségeket követően Csukly László a *Palócföld* felelős szerkesztőjeként új rovatokat indított: *Tegnap, ma, holnap*; *Tanulmányok* (tudományáganként bontva). Szerkesztőbizottságának új tagjai lettek: András Endre, Kelemen István, Erdős István. Csukly László fontosnak tartotta a *Palócföld* folyóirattá alakulását, úgy ítélte meg, hogy Nógrád megyében 25–30 igen tehetséges szerző, képzőművész dolgozik, akik a provincializmust elkerülve a *Palócföld*ben folyamatosan jelen vannak és körük bővíthet is. Az 1967. évi 1. számtól a *Palócföld* felelős szerkesztői feladatát Kojnok Nándor látta el, Csukly László pedig az 1972/4. számig folyamatosan dolgozott a *Palócföld* szerkesztőbizottságában, illetve szerkesztőségében.

Madách Imrével kapcsolatos publikációs folyamatosan jelentek meg a *Palócföld* és a *Nógrád* hasábjain: Veres Pálnéról, a palóc néplélek és élet ábrázolásáról az irodalomban, Gorkij és Madách irodalomtörténeti kapcsolatáról, Madách műveinek rendezéséről a művelődési házak színpadán, Madách Imre halálának 110. évfordulójáról, a *Tragédia* lemezen történt megjelenéséről.⁷

⁵ Csukly László: Pályázatunk I. főkérdésének válasza. In: *Nógrád*, 1964. március 24. 6. p. – Pályázatunk II. főkérdésének válasza. In: *Nógrád*, 1964. április 26. 5. p.

⁶ Csukly László: Az életút első szakasza. In: *Nógrád*, 1964. szeptember 27. 4. p. – Az egyéni és nemzeti tragédia nehéz éve. In: *Nógrád*, 1964. szeptember 29. 4. p. – A halhatatlanság felé. In: *Nógrád*, 1964. szeptember 30. p. – A halhatatlannak bírása az idő. In: *Nógrád*, 1964. október 1. 4. p.

⁷ Csukly László: A nőnevelés magyar apostola – Veres Pálné és Madách Imre kapcsolata. In: *Palócföld*, 1965. 2. 130–133. p. – A palóc néplélek és élet ábrázolása az irodalomban. In: *Palócföld*, 1968. 3. sz. 68–77. p. – Gorkij és Madách. In: *Nógrád*, 1968. március 17. 4. p. – Csukly László–Kerényi Ferenc: Madách a művelődési házak színpadán. In: *Nógrád*, 1970. december 31. 4. p. – 1971. január 1. 4. p. – Csukly László: Madách Imre halálának 110. évfordulója.

Miután a *Nógrád* című napilap külső munkatársaként is tevékenykedett, munkásságának fontos részét jelentette az irodalmi, zeneművészeti, képzőművészeti, néprajzi ismeretterjesztés. Írásainak egy része nógrádi kötődésű alkotókról szólt: Szabó Lőrinc, Fáy András, Komjáthy Jenő, Lavotta János, Paulini Béla, Benczúr Gyula stb. Bemutatta a kortársak: Fábry Zoltán, Jobbágy Károly, Vihar Béla, id. Szabó István stb. tevékenységét is.

1971. április 25-én kezdte el a *Nógrád* hasábjain *Mit olvassunk? A hét könyve* c. sorozatát – még nevének aláírása nélkül. Kezdetben új könyvekről írt recenziót, majd egy-egy írói életutat is jellemezett a megjelent új mű alapján. A *Nógrád* szerkesztőségi kollektívája ezért a sorozatért Nívó-díjban részesítette.

Közben Mikszáth Kálmánról szóló sorozatra is vállalkozik 1972. január és 1972. március között. A tizenöt részből álló sorozat jól mutatja stílusát, rátermettségét, az ismeretterjesztés iránti elkötelezettségét. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Nógrád Megyei Szervezete irodalmi szakosztályának tagjaként az előszótól sem pártolt el. Havonta 3-4 előadást vállalt. „...előadásait, írásait szívesen tűzdelte meg idézetekkel” – írta róla visszaemlékezésében Csukly Lászlóné Gönczöl Ilona. Idézetei mindig találóak voltak, a bemutatott író, költő, művész életútjának, munkásságának megértését szolgálták.⁸

Hogyan ítélte meg Csukly László saját munkáját, az ismeretterjesztés hasznosságát?

„Megelégedett ember?” – kérdezte őt Gulyás Pál.

„A hivatásomnak élhetek, és azt hiszem, nem hiábavaló, amit csinálok. Aki a közművelődés munkása, az látványos sikerre nem számíthat: én örülök minden kis eredménynek, aminek az eléréséhez hozzájárultam.”⁹

1974 januárjában a Nógrád Megyei Tanács Madách Imre életművével foglalkozó, szellemi örökséget ápoló, a megye szellemi életét céltudatosan gazdagító tudományos és irodalmi-művészeti alkotómunkára ösztönző díjat alapított. Első alkalommal Hibó Tamás grafikusművész és Csukly László nyerte el az ösztöndíjat.

1975. augusztus 18-tól azonban Csukly László családjával Tatára költözött. Új munkahelye a Komárom Megyei Tanács Művelődési Osztálya lett, ahol utolsó beosztása a vezető közművelődési szakfelügyelői poszt

In: *Nógrád*, 1974. október 6. 8-9. p. – Az ember tragédiája – lemezen. In: *Palócföld*, 1979. 5. sz. 21–22. p.

⁸ Csukly Lászlóné Gönczöl Ilona levele a szerzőnek 2004. szeptember 29-én.

⁹ Gulyás Pál: A népművelés közkatona. In: *Népszabadság*, 1971. június 4. 3–4. p.

volt. Tanított esti tagozaton egy szakközépiskolában, de mindenekelőtt hű maradt a helyismereti kutatómunkához, az ismeretterjesztéshez.

Feleségével, Gönczöl Ilonával 1961-ben ismerkedett meg, aki védőnőként együtt dolgozott Csukly László húgával. Gönczöl Ilonától a találkozás estéjén a következő papírra írt sorokkal búcsúzott: „Istenem, milyen furcsa is az ember. Csak ránevet két ilyen szép szem. S mit eddig oly cudarnak látott, szeretné megölelni a világot!”¹⁰

Összeházasodtak, két fiuk született, Mátraverebélyben szolgálati lakásban éltek. Gönczöl Ilona családi öröksége Felsőgallán egy nyomdai, kötészeti műhely és papírkereskedés és egy hozzátartozó lakás volt. Ennek az örökségnek az elrendezése tette lehetővé, hogy saját lakást vásároljanak. Ez az oka Nógrád megyéből történt elköltözésének.

Csukly László alkotókedve töretlen volt, folyamatosan publikált Komárom-Esztergom megye újságjában, a *Dolgozók Lapjában*, a *Komárom Megyei Könyvtárosban*, a *Népművelés* és az *Új Forrás* című folyóiratokban. 1977-ben előszót írt a *Kéziratok megyénkről. Komárom megye közgyűjteményeiben őrzött kéziratok lelőhely katalógusa* c. munkához. 1978-ban ő szerkeszti *A közművelődésért. Komárom megye közművelődési intézményeinek bemutatkozása* című kötetet. 1978-ban jelenik meg az *Értjük egymást? Pódiumjáték a mai munkásletről* c. kötetben Gerelyes Endre *Kegyetlen történet* c. elbeszélésének általa elkészített dramatizálása. 1980-ban publikálta a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár évkönyvében *Emlékezés Czuczor Gergely érdemes munkásságára* c. tanulmányát.

Csukly László alapítja meg és szerkeszti a Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár sorozatot, melynek első kiadványa a *Babits Mihály és Esztergom* c. munkája, amely két kiadást ért el rövid idő alatt.

1978-ban megműtötték, egészsége ezt követően folyamatosan gyengült. Felesége, Gönczöl Ilona ápolta, aki védőnői élményeit a *Nők Lapjában* publikálta, és verseket is írt.

Csukly László az ápolás nehéz pillanatait mindig tréfával ütötte el: „Megírta-e már a cikkem?” – kérdezte feleségét.¹¹

Csukly László 1982. április 13-án hunyt el. Tatán, az Almási úti temetőben temették el.

Búcsúztak tőle munkatársai, barátai Komárom–Esztergom megyéből és Nógrád megyéből.

Takács Anna tatabányai könyvtáros így búcsúzott tőle:

¹⁰ Csukly Lászlóné Gönczöl Ilona levele a szerzőnek 2004. szeptember 29-én.

¹¹ Csukly Lászlóné Gönczöl Ilona levele a szerzőnek 2004. szeptember. 29-én.

„Ma még mintha éreznék a levegőben az elmaradhatatlan pipafüst illatát, ma még előttünk van az élet szeretetét sugárzó arca. Ma még pontosan emlékezünk, hogy minden feladat megoldásához volt valami új, érdekes javaslata, mindig volt aktuális mondanivalója és megvalósításra váró terve... Igazi lokálpatriótának ismertük meg, aki foglalkozott szűkebb hazája művelődéstörténetével, hogy közben nem feledkezett meg nemzeti kultúránk értékeiről sem.”¹²

Kojnok Nándor, egykori kollégája, pályatársa írta róla abban a folyóiratban a megemlékezést, amely oly sok írásának helyt adott, s amelynek antológiából folyóirattá alakításában igen sokat tett:

„Fáradhatatlan, kiváló munkatársunk volt a művelődés, különösképpen az irodalom szolgálatában; nevelő szellemű ismeretterjesztő, minden korosztállyal szót értő... Lélekre, szándéokra figyelő barátunk volt, friss forrásvízként tisztán áttetsző, de színekben ragyogó egyéniség, akivel a mindennapi beszélgetések is maradandó élményekké váltak.”¹³

Köszönetünket fejezzük ki Horváth Géza tatabányai helytörténeti könyvtárosnak, hogy igényes bibliográfiájával segítségünkre volt Csukly László Komárom-Esztergom megyében végzett munkásságának feltárásában, valamint lehetővé tette Csukly László családjával a kapcsolatfelvételt.

¹² Takács Anna: Csukly László. In: *Komárom Megyei Könyvtáros*, 1982. 2. sz. 41. p.

¹³ Kojnok Nándor: Csukly László. In: *Palócföld*, 1982. 2. sz. 1. p.

SÓVÁRI LÁSZLÓ

Haza anyácska aludt

*Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin
halálának 11. évfordulójára*

Szása! Sorsadta édes barátom!
Te az első körét tapostad akkor a vörös pokolnak,
a saraskákat jártad: Ribinszk, Zagorszk, Marfinó.
Nem volt itt semmi, nemhogy ipar,
Ekibasztuz egy istenadta nagy sivatag volt.
Két hétig szabad ég alatt háltunk,
sorainkat közben a skorpiók,
kígyók, vérhas tizedelték.
Fabarakkot s őrtornyokat építve
szögesdróttal fontuk körbe a légert
s a lelkünk.
Géppisztolyos örök koszorúja köröttünk,
s építettük magunknak a jármot,
a béklyót,
hogy napi tizenkét órát
húzhassuk a sarló-kalapácsos igát
mi, kopaszra lenyírt, elátkozott rabszolga-úttörői
a sivatagnak.

Mit gondolsz,
meddig tapos még rajtunk a vörös kerék,
s az orosz mikor emelheti újra fel a fejét?
Életedben ott van mind e kín.
Édes cimborám, Szása Szolzsenyicin.

Rajtad kívül, tovaris kapitány,
ki olvasta Dantét, mikor
szüneteltek a harcok?
Tudtad hát: Purgatóriumba csak
az juthat, ki a Pokol legmélyét
is megjárja. Ezért választottad

a nyerszini sorsot:
 a tajga lombsusogása helyett
 kopaszfejű, rab Ekibasztuzt.
 Ezt adta a Haza: kényszermunkát
 sok csatában edzett, hős századosának.
 Ez nem az – mondtad –, nem a Haza.
 Simogató haza anyácskát, „*maty rógyinát*”
 hibernalta a bolsevik Hókirálynő, alszik.
 A „Góré” s pribékjei
 számmal jelölt, vad táborlakóvá sülyesztették
 az Embert,
 s jeges pokollá tették a Hazát.

Mit gondolsz,
 meddig tapos még rajtunk a vörös kerék,
 s az orosz mikor emelheti újra fel a fejét?
 Életedben ott van mind e kín,
 Drága cimborám, Szása Szolzsenyicin.

Hová lettek a jóságos oroszok, e krisztusi lelkek
 sorsadta drága barátom, Szása?
 Ázsiai barbárrá, vadállat-ruszkivá gyúrta át
 őket az átverés-kommunizmus, akik vasszörnyeteg
 tankjaikkal tiportak lelkesen vérző Magyarországra,
 erőszakot téve országon, szüzeken s jámbor anyákon,
 még a vénasszonyt sem kímélte férfi-dühük.
 Ez nem Oroszország, János – okítottál –, Oroszország
 tetszhalott kilencszáztizenhét óta, alszik.
 Keserű ifjúságodat már ez a cinikus dublőr színpadolta,
 aki a kómában álmodó ország képében ölje rikoltoz.
 Álruhás, elfajzott, kőszívű klónok, kifordult pestisdoktorok,
 kislelkű eszme-bohócok, szörnyű szovjet-harlekinék,
 leninek, szverdlovok, trockijok, dzserzsinszkijek
 vezényelték a hetvenötéves kaszkadőr-karnevált.
 Szörnyű kivégzőosztag lett az ország, gyilkos szörnyeteg,
 s a bolsevik tirannoszaurusz mindig újabb áldozatra várt.
 Ez a véres szovjet-karnevál, ez nem Oroszország volt,
 ő aludt. Érted, János?
 Az elkábított Oroszország, haza-anyácska
 így aludta át s veszítette el elrabolt XX. századát.

Mit gondolsz,
meddig tapos még rajtunk a vörös kerék,
s az orosz mikor emelheti újra fel a fejét?
Életedben ott van mind e kín,
Tyukodi pajtásom, Szása Szolzsenyicin.

Leventeként ragadott el a ruszki-Góliát
Nagykanizsáról.
Nem a szegény oroszokra haragudtam.
Bár nem értettem ítéletem s a sorsom.
Osztályrészemet, az igaztalant. Tanulgattam hát a nyelvet.
Te pedig szögesdrót-lélekkel vonszoltad álmod,
s vörös csillag helyett már
a frissen kiakasztott holdat bámultad lopva
kényszermunka közben.
S a GULAG-on, e lelki aknamezőn
megfordult benned a marxi bölcselet:
csak akkor lehetsz itt némi üdvösséget,
ha nem a lét határozza meg a tudatot,
hanem a tudat a létet.
Ez a túlélés egyetlen záloga, így maradhat
az embertelenségben ember az ember.
Így lettünk barátok, lelki társak
a fiatal, s a már mindent megélt.

Mit gondolsz,
meddig tapos még rajtunk a vörös kerék,
s az orosz mikor emelheti újra fel a fejét?
Életedben ott van mind e kín
Egyetlen barátom, Szása Szolzsenyicin.

Ezért beszéltél nekem, laikusnak
fordulatairól ószláv nyelveteknek,
ezért becsülted, hogy bár a *rúgyinát*
csak börtönvagon ablakából ismertem,
mégis képes voltam szeretni, én, a fogoly magyar.
Az ekibasztuzi vasöntöde ócskavasrakásán,
hová odaláncolt a sorsunk, magyaráztad
az igaz orosz irodalmat.
Mert ilyen is volt a mélyben, leszorítva.

Olyanokról meséltél, akik ültek vagy most ülnek éppen.
 Az ogyesszai Iszaokról, akit tarkón lövetett a „Góré”,
 Majakovszkijról, s Isadora Duncan költő-szerelméről,
 kiknek egy menekvés volt: a halálba,
 s a szilenciumra, s örültek házára ítélt Mesterről
 s Zsivágóról, ki nem vehette át a Nobelt.

Mit gondolsz,
 meddig tapos még rajtunk a vörös kerék,
 s az orosz mikor emelheti újra fel a fejét?
 Életedben ott van mind e kín,
 Hűségese barátom, Szása Solzsenyicin.

Tudtad: minden szavad újabb tíz év a vörös Pokolban,
 mégis bíztál az aknamezőn ebben az
 orosz-szerető furcsa magyarban,
 mert Lermontovot s Tolsztojt olvasott e zajban.
 Túlélted infernód minden szörnyű körét:
 saraskákat, Ekibasztuzt, eretneküldözést,
 gyomorrákot, s hogy osztályellenséggé lettél
 saját hazádban, húsz év száműzetést.
 Tudtad: ha meg nem ölnék (talán megvéd a Nobel),
 akkor kidobnak – honnan is? – a Szovjetunióból,
 nem az orosz hazából, mert az – tudjuk a költőtől –
 ott van a magasban.

Vermontból visszatérve te győztél, te győztél,
 bármily hihetetlen: Dávid megint legyőzte Góliátot,
 pedig csak szó-követ tartottál kezében.
 Igazság-pálcád felettük könyörtelen suhog,
 a szovjet-kommunizmus koporsószoégeit
 te és a magyar '56-osok faragtátok:
 a pesti srácok és Iván Gyenyiszovics Suhov.

Mit gondolsz,
 taposhat-e még lelkünkön továbbra is a vörös kerék,
 vagy az orosz végre felemelheti elkínzott üstökét?
 Halálod is a győzelemre rím,
Mój daragój druzsok, Szása Solzsenyicin.

Ajánlás:

Orosz Lelkiismeret Hercege, Szása!
Az Úr tudta, mikor szólítson
magához, különös kegyeltjét: ünnepnapon.
Augusztus nyolcadikája a kétezernyolcadik
évnek vasárnapra esett.
Malaszt volt a hossz is: kilenc
évtized e siralomvölgyben,
minden elvégeztetett.
S te pedig tudtad nyugodalmad helyét,
félelmesen tisztán látó ember.
A Donszkoj kolostor moszkvai temetője
tömegsír,
meggyalázott temploma
krematórium.
GPU-s, NKVD-s pribékek földelték itt nemegyszer
a szörny-rendszer holtra kínzott osztályellenségeit.
Olyanokat, mint te, Alekszandr Iszajevics.
Itt együtt nyughatol sokezernyi megkínzottal,
Babellel, Vszevolod Mejerholddal,
s a meggyilkolt Tyihon pátriárka szent
ereklyéi vigyázzák sírkereszted.
Oroszország lelkiismerete néz innen farkasszemet
vádlnon messzi horhosokkal,
s a Kreml falában lévő tömeggyilkosokkal.

SÓVÁRI LÁSZLÓ

Összehangzó esztendők

1942. aug. 25-én az ukrajnai Ilovszkojénál az állítólagos repülőbalesetben elhunyt Horthy István kormányzóhelyettes koporsóját Budapestre szállító gyászvonat áthalad az emődi vasútállomáson. Mindezt ámulva szemléli a tehénlegeltető hatéves gyerek lány: Hegedűs Ilonka, az édesanyám.

Kétezertizennégy csendes, meleg nyara
 emlékeinket morzsolgatjuk anyámmal
 s mint egy piros kukoricacsó
 akad kezünkbe a Horthy-gyászvonat
 neki édes gyermekkor, nekem történelem
 úgy mesél, akár kölyökségünk
 ezeregyéjszakai estéin
 anya-Seherezádé
 szeme újra hatéves
 arcáról el-eltűnnek hetvenéves ráncok
 fűben fekszik házhelyükön
 a vasút mellett
 kis tehénpásztor, jószágot őriz
 árnyékot adnak a fák
 legyezők a nyári melegben:
 nyárfa, juharfa, kőris.
 Minden vonatot megnéz a gyermek
 esemény
 tücsökciripelős, nyárvégi csöndben
 kattogni kezd a sín egyszercsak
 s mint távoli harangszó
 közelít lassan a hang
 és a mozdony.
 A kislány felneszel
 bárányfelhőket nézett éppen
 tenyeréből elenged

egy katicabogarat
különös szerelvény
elmereng
a messziről lépdelő fekete képen
néhány kocsi csak
talpig gyászban
temetésen látott ilyet eddig
a színt
a felnőtt asszonyok sírtak
nem értette
rossz volt
játszani akart egy kicsit
délelőtt fogott egy fekete cincért
annak volt mindene
ilyen gyászos
bámulta sokáig az elhaladót
nem értette
csak szemlélte még
az őt körülvevő, furcsa világot.

*

Kilencszáznegyvenkettő vészterhes nyara
véres aratás Ukrajna végtelen mezőin
győzelmimámor-téveszmés, vak
katasztrófa-turizmus a Donhoz
a csendeshez
Trianon-sokkos, náci-csatlós
kényszertévelygés
voronyezsi vágóhíd-reménytelenség
faluját addig alig elhagyó
parasztkatonáink
interaktív lövészárók-kínjai
nem tudják még, milyen az orosz tél
s a Vasziljevskij-katlan
csak az tudta, ki gépen szállt fölébe
mert ő a többségnél előbbre látott
másnak képzelte
a háború utáni

szép magyar világot
tudta már: sátán-hitlerék a harcot
elvesztették
a többségnél előbbre látott
érezte a frontot látnia kell
neki nem térkép volt a táj
mit keresünk mi itt
kétezer kilométerre hazánktól
cselekedni kellett
a többségnél előbbre látott
hát meg kellett halnia
Szent István-nap hajnal
felszállt
gondolatai ismételték a mantrát
a Donnál, mit keresünk mi ott
a karóra 5 óra 7 percet mutatott
kisiklatásnak ennyi is elég lett
történelmünkön újabb szégyenfolt
az ilovszkojei náci merénylet.

*

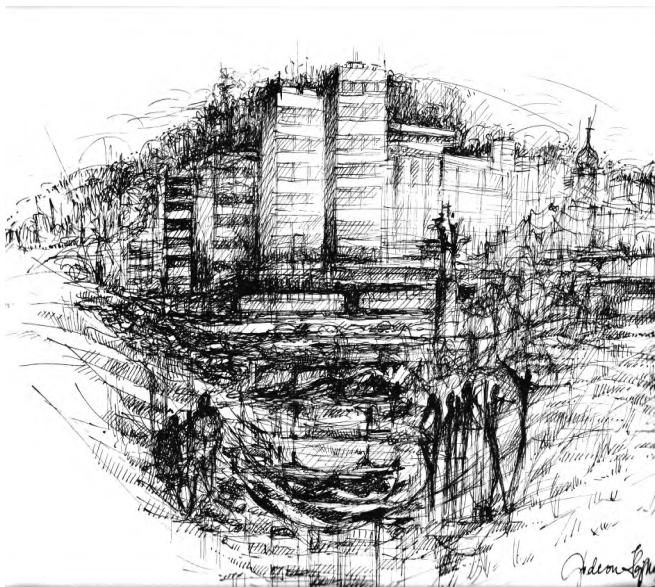
Kétezertizennégy augusztusában
de szép is volt
még együtt lehettem anyámmal
s a mesét így fejezte be:
„Mikor elmondtam otthon
apukám az arcomat megsimogatta
fölsóhajtott, kislányom, ilyen a háború
s elmondta mi volt ez
hogy a Horthy-fiú
hogy mit érezhetnek szülei
s felesége
meg hogy az Isten áldja
nem nagyon értettem
nem tudtam akkor
mi történik velem
nem tudtam:
meglegyintett a szörnyű Történelem.”

KELE SZABÓ ÁGNES

Interjú Gedeon Hajnalkával

Gyerekkorát az épülő, modern iparvárosi és a falusi lét határozta meg. Jelent-e ez még ma is inspirációt vagy már csak szép emlék? Milyen pillanatok villannak fel eből az időből? Volt-e a gyerekkorának olyan eseménye, ami meghatározó lehetett a művészi tevékenységére?

A gyerekkori emlékeim kettősek: a napjaimat urbánus környezetben, a szüneteket Karancsbesziben tölthettem. Édesapám 1951-től a Gépipari Technikum műszaki tanára volt, műhelyfőnökként az iskola egyik szolgálati lakását kapta. A monumentális háztömb (más titkolt funkciók mellett) a tűzhelygár közvetlen szomszédságában épült, ésszerűen azzal az elgondolással, hogy a technikusnövendékek azonnal bekapcsolódhassanak a virágzó gyáripár termelésébe. Húsz évig éltem a tűzhelygári kupoló¹ óriás kéményeinek tövében.

Gedeon Hajnalka: *Ez a város II.*

¹ Öntödei kemence, amelyből sűrű füst és korom szállt föl.

Látóhatáromat a kőkerítéssel elzárt Kecskés-hegy apró dombocskája, a fiúiskola focipályája és tanműhelye, az onnan származó rozsdatemető, a természetlenné vált föld, a sínylódó fák rajzolták meg. Lakásunk fölött a 45 perces ritmusban dübörögtek a tantermek. Alattunk katakombákra emlékeztető, széngázzal, porral vastagon terített, nehéz vasajtókkal tagolt, ma is rejtélyesnek tűnő hatalmas pincerendszer volt, amit évekkel később Tarkovszkij Sztalker c. filmjében láttam újra megelevenedni. A vasárnapok furcsa, magányos csendje döbrentett rá, mennyire más, a többi gyerektől elzárt világban éltem, ahol nem voltak igazi szomszédok, közeli családok, de még játszóterek, veszélytelen környékek sem. Az utcán a Zil teherautók és dömperek földrengető, szüntelen robajjal torlódtak. A tűzhelygyár füstje, a gyárkémből áradó korom, pernye minden láthatóba piszkosszürke árnyékként ivódott be. Mértéktelen volt a környezet-szennyezés, a természet hangja elnémult. A műszakváltások gyári kürtje, a nyolcóránként buszra váró, az egész utcán hömpölygő tömeg, az örökké változó ismeretlen arcok forgószínpada, a kisboltok sivársága, a ma is eredeti állapotában konzervált kis posta, a gyárak mentén épült szegényes kolóniaházak és a közeli kocsmák kétes zsúfoltsága alkotta a megszokott látványt. A Gépipari Technikumot 3 méter magas kőkerítés vette körül, aminek a tetejét éles, sötétzöld üvegek törmelékeivel betonozták be. A helynek megközelíthetetlen és félelmetes kisugárzása volt.

Néhányszor megfordultam a tűzhelygyárban és az üvegyárban, ahol ezrek végezték izzasztóan kemény, egyszerre borzasztó és tiszteletre méltó munkájukat. Akkoriban a legtöbben öntőmunkásként, üvegfúvóként, csiszolóként, targoncavezetőként, kovácsként, fűtőként, zománczó- és égetőmesterként keresték a kenyerüket.

Gyermekkorom másik meghatározó helyét anyai nagyszüleim faluja, Karancseszi jelentette. A nagyapám igazi palóc volt, 1899-ben született, saját földbirtokain gazdálkodott, kutatott, írt, néprajzi, etimológiai, földrajzi és nyelvi gyűjtésekkel foglalkozott, festett, és vérbeli hazafi volt. Leventeként harcolt, megjárta a Don-kanyart, de amikor onnan hazajött, és nem lépett be a pártba, kuláknak nyilvánították, az egész családot kisémmizték, és nagy szegénységben, de gyönyörű tájon, szeretetben éltek az életüket. A nagymamám művelt tanítónő volt, nagyon sokat beszélgettünk.

Gedeon Hajnalka: A földre szállt angyal

Karizmatikus emberek indították el a vizuális kifejezés útján. Először a néprajzzal és festéssel is foglalkozó nagyapa, aztán a legendásan empatikus Iványi Ödön és az ellentmondást nem tűrő Czínke Ferenc. Nagyon különböző személyiségű emberek, de ön szerencsésen, különböző életszakaszaiban találkozott velük. Milyen „municiót” kapott tőlük?

Mindannyian komoly értékeket mutattak föl. Nándori Ferencné volt az első – földrajzot és rajzot tanító – példaképem. A nagyapám alaposágra, kitartásra, precizításra tanított, Iványi Ödönben a Művészt, a Mestert, az Embert láttam. Czínke Ferencsel főiskolásként találkoztam először, aki -biztatásával és szakmai támogatásával nyújtott nekem önbecsülést. Az ő révén kerültem a Bolyai János Gimnáziumba.

Iványi Ödön festőművész volt, Czínke Ferenc grafikusművész. Hogyan dőlt el, hogy ön is a grafikát, a vonalak rendszerét választja az önkifejezés formájául?

Nem dőlt el. Bár a grafika világát közelebb érzem magamhoz, a színek varázsától sem tudok szabadulni, remélem, még sokkal több dolgom lesz a festészettel. A grafika tűnt járhatóbbnak számomra, amíg kevesebb lehetőségem volt a műtermi munkára.

Mit jelent önnek a vonal, a nyombagyás? Hogyan lehet a színes világot fekete-fehérben leképezni?

A fekete-fehér nem csupán forma vagy stílus, igazából dramatizálás, redukció, és örökérvényű, mint pl. az ilyenfajta fotó.

Mi inspirálja leginkább művészi tevékenységét?

Teljesen változó. Korábban erősebben kötődtem a látványból, a természetből kiinduló motívumokhoz, de ma már egyre nagyobb szerepet kap a szubjektív élmény, a belső lelki történet, az absztrakció.

A Salgótarjáni Bolyai János Gimnáziumban tanít. Milyen indíttatásból választotta a pedagógusi pályát?

Még érettségi előtt fogalmazódott meg bennem először, hogy a szépséget meg kell látni, észre kell vetetni, és erre rá lehet vezetni másokat is. A hazát, a népet, a világot szeretni kell. Alkotni mindenkinek kell, mert művészet nélkül nem lehet élni. A tanítás örömét a tudás megosztása, a figyelem fölkelése, a tanítványok sikerei, fölismerései, a tehetségek terelgetése, a ragaszkodás, a hála önkéntelen megnyilvánulásai adják.

Pedagógus és alkotóművész. Melyiket tartja erősebbnek? Milyen párhuzamokat érez? Segíti vagy gátolja egymást a két tevékenység? Hogyan lehet – egyáltalán lehet-e – egyensúlyt találni a tanári tevékenység és a művészi ambíció között? Mi a legfőbb pedagógiai és művészi törekvése?

Nem tanár és alkotóművész vagyok, inkább mindkettő egyszerre, nehéz lenne különválasztani. Tény, hogy az alkotói ambícióimat sokszor fékezik az iskolai tennivalók, és nagyon vágyom arra, hogy huzamosabb ideig az alkotással is foglalkozhassak. Folyamatosan keresem az egyensúlyt a szabadság és az elkötelezettség között, de igyekszem új utakat is találni.

Egymásra épülnek a diplomái. Milyen elképzelés vezette az egeri földrajz-rajz szak után a szegedi egyetem földrajz szakára, majd a rajz, vizuális és környezetkultúra szakon át a gyakorlatvezető mentortanári szakvizsgáig?

Gimnáziumban tanítok, középiskolai tanári okleveleket szereztem. Az Iparművészeti Egyetemen múzeumpedagógiát is tanultam, ami közelebb vitt a kortárs művészet átadásának módszertanához és nagyon gyakorlatközpontú tanárokkal találkozhattam. A Képzőművészeti Egyetem még mindig az ország egyik legjobb akadémiaja, ahol a tanári szemléletet és a művészi gondolkodást is jól példázzák. Szeretném a pályámon szerzett tapasztalatokat úgy továbbadni az utánunk jövőknek, ahogyan én is kezdettem annak idején: megkaptam a feltétlen segítségnyújtást, a műhelytitkok ismeretét, a folyamatos figyelmet, ameddig csak szükségem volt rá.

Minden művésznek vannak alkotói periódusai. Vannak időszakok, amikor „meglódul” a kéz, születnek a képek, máskor a csendes elmélyülés, a szemlélődés időszakok következnek. Az ön művészi pályáját hogyan lehet korszakolni? Mik voltak az alkotást befolyásoló tényezők?

Még nem készült teljes számvetés, de látom, hogyan bonyolódnak vagy egyszerűsödnek a vonalaim, hogyan váltanak át a mozdulatok a sodró lendületből a magába forduló vagy kapaszkodó gesztusokba. Kétségtelenül nyomot hagynak az örömök és a tragédiák. A látvány szépségét lassan felülmúlják az érzelmekből fakadó illusztrációk, a belső mesék, amiről a szavak nem szólnak, nem beszélhetnek, de az értő szem sokat kiolvashat belőlük. A képalkotás terápia a léleknek, ami kikapcsolja az elmét ebből a világból és a lét magasabb dimenzióiba emel.

A legutóbbi munkái színesek, de nem festői, hanem grafikus módon használja a festéket. Schiele új felfedezés vagy régről érelődött a téma?

A 2018-as VII. Nemzetközi Spanyolnátha Küldeményművészeti Biennálé „Homage a Egon Schiele” c. témájában kiírt pályázatán Mail Art Nívódíjat nyertem. A megmérettetés nem csupán kiállítás volt, hanem ez egy régebben fennálló avantgarde művészeti mozgalom, amelyben a résztvevők „mail art”, azaz küldeményművészeti alkotásokkal jelentkeznek egy adott témával kapcsolatban. Mindenki a posta közreműködésével, levelekben, csomagokban, képeslapokban „gondolkozik”, és a műfaj adta lehetőségeket kihasználva, bélyegekkel, pecsétekkel, egyedi csomagolásokkal hívja föl a címzettek figyelmét saját munkájára. Kicsit játékos, bolondozó figura, ám épp ebben rejlik folytonos megújulása, frissessége. A tavalyi év tematikája Egon Schiele, az általam rendkívül nagyra becsült osztrák festőművész halálának 100. évfordulójához kapcsolódott. A rá való emlékezés során születtek ezek a munkáim.

Gedeon Hajnalka: *Hommage a Egon Schiele – Síró nő*

A társművészetek közül melyik áll közel önbőz?

Nagyon szeretem a filmet, a színházat, az irodalmat és a zenét, a kézművességet. Ha tudnék, szívesen alkotnék fényfestéseket, vetítéssel kísért performanszokat.

Milyen művészi közösség tagja? Fontosnak érzi a művészeti közéletben való részvételét, a kiállítási lehetőséget?

Tagja vagyok a Magyar Alkotóművészek Országos Szövetsége képgrafikus osztályának, több művésztelepen dolgoztam. Ott vagyok a Balassi Asztaltársaságban és a START csoportban. Számtalan kiállítást rendeztem már másoknak is.

Azonban nem nekem, inkább a képeimnek kell kivívni az emberek figyelmét.

Gedeon Hajnalka: Az áldozat

ISTENES TIBOR

Életfa

Körbevesz, eláraszt, felemel a víz,
Megtisztít, feltölt a hordozó,
Mennyei, átható, frissítő az íz,
Mellyel megáld az örökké alkotó.

Energiába csomagol a nap,
Tűzzel égeti lelkemet,
Lobogó lángja szellemembe kap,
Aranyba burkolja éneket.

Lélekkel veszem a lélegzetet,
Átjár a mennyei felismerés,
Elűzi minden félelmemet
A levegőben megélt felébredés.

Talaj a föld a lábam alatt,
Elemmel szövö át a testet,
Anyagi létem a földből fakadt,
Teremtő erő homokkal festett.

Magasra nő az élet fája,
Szeretete szórja a magjait,
Fényben úszva aranylik a tája,
Vetíti a térbe az álmait.

Kopott reggeleken

Kopott reggeleken kopott képek
Foltos éveiden éles tények,
Kávékból kapart öntudat.

Hozott reggeleken megtört fények,
Beteg hajnalokon megírt vénység,
Arcokon látszó ámulat.

Sodort álmaidon idegen mémek,
Elült gondolatlan fapados székek,
Összessége kábulat.

Fagyott mosolyodon hideg tények,
Megélt borzalmadon forró évek,
Vetítik rád az árnyakat.

Sorolt érveiden kettős végek,
Kitárt karjaidon állóképek
Emelik szívedben a várakat!

Kopott reggeleken kopott képek,
Tekert rajzaidon eltűnt évek,
Tüntetik el a vádakat.

ISTENES TIBOR

Színház

Szagrális csend üvölti a némaság diadalát,
Ünnepi lakomák hallatják a győztes ízeket.
Lefolyik szánk széléről a zsíros pusztulás,
Miközben dramaturgok szortírozzák a rendezők zivatarát.

Oda még egy kis díszletet, itt fehérebb legyen a fal,
Ott a vér legyen véresebb és élesebben sikítson a csend!
Tapinthatóvá váljanak a pillanatok,
Látható legyen a kották között a dall!

Nem, ez így túlzás, a valóság ezt a giccset nem hiszi el.
Szakadjon bele a történet a drámába,
Fulladjon a kispolgári szürreális szürkeségbe a vég,
Csak valahogy egyszer az életben, emelkedjünk még fel!

Együnk kéket, hallgassunk fűszerest,
Hamis könnyeket gyűjtsünk kaviárrá,
Nevezzünk lelkek útjain, sírjunk vidám egyperceseken,
Csak egyszer lássunk a vélt falon, többet mint képletet!

Ez még csak az első és utolsó felvonás,
A függöny örökre lent marad.
Mögötte színészek játsszák a darabot,
A teremben pedig örök a számadás.

Szagrális csend üvölti a némaság diadalát,
Ünnepi lakomák hallatják a győztes ízeket.
Lefolyik szánk széléről a zsíros pusztulás,
Miközben dramaturgok szortírozzák a rendezők zivatarát.

ISTENES TIBOR

valóságzivatar

atomok közepén ül a csend és a jövő
 információk halmazából anyaggá változik a tér
 formát önt az álomból szövődő éledő erő
 spirális utakon fénnel itatva folyik a lét
 gömbként láthatod az egybeszótt élet sejtminőségeit
 majd a végtelenbe gördülve töltöd be küldetésed terét
 a legkisebb vagy és a legnagyobb
 a fény és a sötét
 energiákban hagyott lábnyomok között
 táplálsz valód éltető tövét
 kezdeted másik fókusz a véged
 elhagyott évek becsomagolt papírjai
 levelekként szállnak a szélben
 saját emlékként magad repülsz magadban és magadban leszel a részed
 ez hát az élet... hangeső és színvihar
 magányos nappal éjjeli mámor
 megtalált boldogság a homokszemek eltévedt szigetein
 kivetüléssed őszinte álmain valóságzivatar

Gedeon Hajnalka: A káprázat krónikái

BERETI GÁBOR

Virágok torkában élt a hó

Virágok torkában élt a hó
Lehetett volna szebb májusunk
Szirmok gyolcsáról hullt a szó
Féltem elragadtatjuk magunk

Elmegyek mondtad ki hirtelen
s összekapkodtad ruháidat
Nyitott ajtód súgta meg nekem
jobb lesz elhagynom lakásodat

És megtudtam azt is jeltelen
hogy innen már nincsen visszaút
Te és én szerelmünk tárgyaként

hevertünk szobádban szerteszét
Végül rendet raktam Ám az új
világban már nem voltál jelen

Ha már nem

Ha már nem a szerelem
állít célt eléd,
lebegni fogsz,
mint az alma lehámozott héja (,)
Héja körül az üres,
muslicaszínű pontok.
Ha már nem ...,
olyan leszel, mint ők,
akik elveszítették egymást.
S a föld ott áll (meg) majd előtted,
ahogy ő, védtelen, –
s meztelen, fehér húsa
várni fogja a harapásokat.
Hogy (vagy) félni fogsz-e, vagy sem,
mindegy lesz.
Elsodor a szél, (az idő),
s a távolból a föld,
mint egy csupasz alma,
az életed, akkora lesz csak.
Ha majd nem a szerelem,
(állít emléket),
csupán az emléke állít,
(tűz) célt eléd,
hogy *várd*,
akár az ekék hasítottá föld (fénylő),
: heges bőrén a villámok sújtotta
füstölgő, fekete sebek,
lehámozott tested húsában
kivirágozzanak
-znak (lilán), a harapások.

PUNTI GÁN JÓZSEF

Csontváry és a gácsi patika történetéből Halálának 100. évfordulójára emlékezve

Száz évvel ezelőtt, 1919. június 20-án, az orvosi jelentés szerint június 21-én hunyt el Csontváry Kosztka Tivadar, aki életének jelentős részét töltötte Nógrádban, Gácson, ahol a festői pályafutása hátterét biztosító gyógyszerterát működtette. Ez nemcsak az *Önéletrajzában* jelzett tíz év alatt (1884–1894) volt életének fontos helyszíne, de az élete végéig.

Párizsban, miután nem tudott Munkácsyval találkozni, az *Egyetértés* c. lapból értesült arról, hogy egy belügyminisztériumi rendelet szerint gyógyszerterákat lehet felállítani. Ekkor határozta el, hogy az anyagi függetlensége érdekében él a lehetőséggel.

Párizsból Budapestre, majd Szentesre ment, ahol a „Megváltó” nevű patikában dolgozott. Itt jutott arra a megállapításra, hogy „*Gács alkalmas hely egy gyógyszerter felállítására*”, és elkezdte az ehhez szükséges dokumentumok biztosítását. 1883. szeptember 17-én Szentesről kérte le Kammermayer Károly budapesti királyi tanácsos polgármestertől az 1876–1879 közötti, ottani foglalkoztatásáról szóló bizonyítványt, amelyet némi bonyodalmak megoldása után meg is kapott.¹ Gácson Kosztka Tivadar mellett Bárány János okleveles gyógyszerész is megpályázta a gyógyszerter megnyitását, de az ő kérése nem talált megértésre.

A gyógyszerter engedélyeztetési eljárása nem volt egyszerű feladat. Az illetékesek megvizsgálták, hogy a megnyitása nem veszélyeztet-e a már meglévő gyógyszerterak működését, ill. a régió településeinek, intézményeinek érdekeit. Az 1884 februárjában elkezdett eljárás több mint fél évet vett igénybe. Miután a Nógrád Megyei Közgyűlés megállapította, hogy nem merült fel komolyabb kifogás, javasolták annak létrehozását. Ennek alapján az illetékes minisztérium 1884. október 15-én engedélyezte a gyógyszerter megnyitását. Felállítására egy évet adtak Kosztka Tivadarnak.²

¹ Rózsa Gábor: *Csontváry Kosztka Tivadar egyik nagybácsija Kosztka Károly (1814–1887) mérnök Szentesen*. In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1993/1994, Szeged, 1997.

² Hírek. A gácsi patika felállítása. *Nógrádi Lapok és Honti Híradó*, 1884. november 30. 3. o.

Kosztkának azonban alig két hónap elegendő volt ahhoz, hogy berendezze és megnyissa a gyógyszerterát. Az *Önéletrajza* szerint egy – feltehetően Szentesen – kapott cimbalom értékesítéséből indult Gácsra, „a szükséges kézi gyógyszereket pedig táviratilag rendeltem meg; addig, míg az állványok, felszerelések elkészültek, már a kiadásokat a napi bevételek fedezték, úgyhogy a gyógyszerter még az évben a forgalomnak átadható volt.”

A *Nógrádi Lapok* és *Honti Híradó* tudósítása szerint a gácsi patika december 10-én, a gácsi járási szolgabíró iktatókönyvi bejegyzése szerint 1884. december 14-én³ nyílt meg, és a „*Vörös keresztbe*” megnevezést kapta.

Tudta, mit csinál! Ezt tükrözi a *Gyógyszerész Hetilap* 1887. februári számaiban megjelent *A gyógyszerárulás, tekintettel a vidékre* c. írása, amelyben a helyzetet jól ismerő gyógyszerész képe rajzolódik ki előttünk. Megállapította, hogy Gács és a 40 kisközség közel 30 ezer lakosa jó piaci hátteret képez, s elhatározta, hogy egyszerű és olcsó szolgáltatásokkal fogja szolgálni és megnyerni őket. Mint megjegyzi, ezt nem vették jó néven a működő gyógyszerészek: „egy egész bizottság ostromolt meg (persze az érdekeltektől), hogy ha oly olcsón adom a szereket, a nép, melyekhez szokva nincs”, magasabb árakat javasoltak neki. Kosztkát ez meglepetésként érte, de remek vállalkozóként cselekszik: „Figyelő állást foglaltam el ... kiismertem ellenfeleim fegyvereit, kiismertem a gyengeségüket s hallgattam.”

Az Eperjesen⁴ szerzett tapasztalatait követve 1886 közepén a *Legjobb legolcsóbban* címmel, a *Losonc* és *Vidéke*, a *Nógrádi Lapok* és a *Honti Híradó* hetilapokban jelentetett meg hirdetéseket, hogy gyógyszerterai szolgáltatásait „a szenvedő közönség érdekébe” állítsa. Termékei közül a budapesti piaci áron szerzett természetes ásványvizet, „Az üdülő közönségnek zúrt növelő erősítő szerül melegen” „magyar és francia cognacot”, borszeszt és az ezzel készült gyógyszereket ajánlotta.⁵

Emellett rendkívüli aktivitással próbálta támogatni a Gácsra néhány hónappal korábban érkezett Miessl Zsigmond katolikus plébános törekvéseit, aki elsőrendű céljaul tűzte ki a gácsi népiskola és a helyi kisdedóvó megújítását, ill. egy leányiskola megalapítását. Utóbbi célra Kosztka gyógyszerterára helyiségeit is felajánlotta, valamint a tanítói fizetés javára a

³ Hírek. Gácsi patika. *Nógrádi Lapok* és *Honti Híradó*, 1884. december 14. 2. o.; MNL Nógrád Megyei Levéltár, IV. 405. a Nógrád vármegye alispánjának iratai, 32. kötet, 14470/1884. számú iktatókönyvi bejegyzés.

⁴ 1868 és 1871 között egy eperjesi nagykereskedőnél segédként ismerkedett a kereskedelem fortélyaiival. Itt tökéletesítette a német nyelvtudását is.

⁵ Kosztka Tivadar gyógyszerész hirdetése a *Nógrádi Lapok*, a *Honti Híradó* és a *Losonc* és *Vidéke* júniusi számaiban.

gyógyszertár évi jövedelmének 100 forintját is. Más kérdés, hogy ezt nem mindenki (a plébános sem nagyon) fogadta kitörő örömmel. Miessl ténykedésével egyértelműen a magyar nyelv gácsi elterjesztése mellett munkálkodott, magyarrá változtatta az iskola addig jobbára szlovák tanítási nyelvét, bevezette a magyar nyelvű szentmiséket is⁶. Itteni eredményeit legfelsőbb szinten is nagyra értékelték, amit 1888 júniusában a Minisztertanács a Koronás Arany Érdemkereszt odaítélésével jutalmazott.⁷

Kosztka és Miessl együttműködése olykor baráti, olykor ellentétekkel volt telített. Miessl határozottan egyházi feladatnak tekintette munkáját, s nem kívánta azt, hogy abba kívülről beavatkozzanak.

Kosztka szélesebb körben is közzétette meglátásait. 1885–1886-ban a *Losonc és Vidéke*, a *Nógrádi Lapok* és a *Honti Híradó* c. hetilapokban egymás után jelentette meg helyi és tágabb értelemben vett oktatási, iskolaügyi, mezőgazdasági kérdéseket feszegető, gyakran kritikus meglátásokat is tartalmazó írásait, melyek közül nem egy váltott ki kisebb-nagyobb vitákat.

Aktívan bekapcsolódott a magyar nyelv terjesztését felvállaló Felső-Nógrádmegyei Magyar Közművelődési Egyesület létrehozásába (1885. december–1886. április), majd a működtetésébe. Beválasztották a szűkebb körű alakítóbizottságba, részt vett az alapszabály kidolgozásában,⁸ 1886. március 29-én jelen volt az alakuló közgyűlésen, ahol helyet kapott annak vezetésében.⁹ Az egyesületből, annak vezetéséből 1891-ben távozott, helyére a losonci gimnázium tanárát, György Lajost választották meg.¹⁰

Gácsi közéleti tevékenysége 1886 végén ért véget, amikor több konfliktusba keveredett. Az egyiket a *Losonc és Vidékében* többször közzétett hirdetése okozta, melyben az „igen jó hatásúnak” bizonyult sósorszeszét kínálta,¹¹ azt állítva, hogy azt dr. Plichta Soma járási főorvos és Pokorny Ede

⁶ Az elsőt 1885. augusztus 20-án, a gácsi római katolikus templomban, amely nem váltotta ki a helybeliek rokonszenvét.

⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek – 1888. 06. 29-i ülés, HU_MNL_OL_K27_18880629. Miessl a trianoni döntés után is Ógácson maradt, 1925-ben hunyt el, az ottani temetőben nyugszik. A sírkő felirata szlovák nyelvű.

⁸ Az alakítandó Felső-Nógrád Megyei Nemzeti Közművelődési Egyesület alapszabály-tervezete. *Losonc és Vidéke*, 1886. január 17.

⁹ A Felső-Nógrád Megyei Magyar Közművelődési Egyesület alakuló közgyűlése. *Losonc és Vidéke*, 1886. április 4.

¹⁰ A Felső-Nógrád Megyei Magyar Közművelődési Egyesület IV. rendes évi közgyűlése. *Losonc és Vidéke*, 1891. június 28.

¹¹ Kosztka Tivadar hirdetése. *Losonc és Vidéke*, 1886. november 14.

gyógyszerész is jónak ismerte el. Az érintettek azonban erről nem tudtak, s azonnal tiltakoztak.¹² Kosztka nyilvános válaszában megvédte az általa készített terméket,¹³ de miután a hirdetés a későbbi lapszámok szövegében már a szakértői nevek nélkül jelent meg, egyúttal beismerte a vétkét is.¹⁴

KOSZTKA TIVADAR
gácsi gyógyszerész

S Ó S B O R S Z E S Z E

igen jó hatásúnak bizonyult:

csúszos szakgatás; fagyás, fog- és fejtájdalmak, szemgyengeség, zsgorok bénulások stb. ellen; de különösen a bedörzsölés kenő-gyúró-gyógymódnál (massage).

Fogtisztító szerül is igen ajánlható, amennyiben a fogak fényét elősegíti, a foghúst erősíti és a száj tiszta, szagtalan ízt nyer a szesz elpárolgása után, valamint ajánlatos e szer fejmosásra is, a hajdegek erősítésére s a fejkorpa megszüntetésére.

Ara egy üveggel 25 kr. Kapható minden gyógyszerertárban és kereskedésben.

Borszesz készletem hatásáigalag megvizsgáltatván, dr. Plichta Soma járási főorvos s Pokorny Éde gyógyszerész urak szakvéleménye alapján kimondatott és jobbnak ismertett el. Ezen kijelentéssel szemben tisztelettel figyelmeztetem a n. é. közönséget, hogy sósborszeszem nemcsak árban sokkal jutányosabb, hanem minőségre nézve is valamennyinek koronáját képezi.

Főraktár-Losonczon Kirner József úr kereskedésében. Kapható minden gyógyszerertárban és kereskedésben.

Csontráry Kosztka Tivadar hirdetése

Ugyanekkor gróf Forgách Sándor – „*mint gácsi iskola-látogató*” – is őt vette célba, mert mint írta, nem teljesítette a leányskolával kapcsolatos 100 koronás támogatási ígérteét.¹⁵ Kosztka ekkor is védte az igazát, elismerve azt is, hogy a 100 frt-os ígérteét addig nem teljesítette. De, mint írta, ezt nem „*fitogtatási mániából vagy hiúságból*” tette, hanem azért, mert a „*szüükség oly erővel nehezedett Kosztka úr vállaira szemben az állítólag »szegény« Gács községgel, hogy ez elől magyar állami polgárának, ha még oly szerény körülmények között él is, itt e hazában, kitérnie nem volt szabad.*”

„*Nyíltan tehát ismétellen kijelentem, hogy a 100 frt-nak folyósítását – szegény ember létemre is – azonnal eszközölöm, mibelyt Gács község szegénységi bizonyítványa az alispáni kéz által megerősítették s hozzám bemutatatták*” – jelentette ki.

¹² Nyilatkozat. *Losoncz és Vidéke*, 1886. november 21.

¹³ Felelet. *Losoncz és Vidéke*, 1886. november 28.

¹⁴ Kosztka Tivadar hirdetése a *Losoncz és Vidéke* 1886. decemberi és az 1887. januári számokban

¹⁵ Gróf Forgách Sándor: A közönség köréből. *Losoncz és Vidéke*, 1886. november 21.

Kifejtette, hogy Gács nem tartozik a legszegényebb községek közé, Forgách Sándornak pedig van annyi jövedelme, amiből tudná az óvodát segíteni – de ezt nem teszi, és a község is tehetné ugyanezt, ha akarná.¹⁶

Terveit csaknem derékba törte a Forgách Antalnival való vitája, melynek alapját az képezte, hogy a Forgách család tiltakozása ellenére gyógyszer-tára kínálatában előkelő helyet kapott a borszesz, avagy a pálinka. Utóbbi a Forgáchok számára is jelentős jövedelemforrás volt. Az 1887 januárjában kezdődött¹⁷ és 1887 júliusában¹⁸ zárult többhónapos pert a Forgáchok nyerték meg, melynek eredményeként „*Kosztka Tivadar regále csonkítónak mondván ki*” kártérítésre kötelezték. A Forgáchok célja volt, hogy felszámolják a gyógyszer-tárat, de ezt nem sikerült elérniük. Az események hatására gyakorlatilag kivonult a nógrádi közéletből.

Voltak politikai ambíciói is, amit az jelez, hogy 1887. május 29-én részt vett a Szabadelvű Párt helyi szervezetének a losonci Vigadóban megtartott alakuló ülésén. Ezen őt is beválasztották a végrehajtó bizottság tagjai közé.¹⁹ Megjegyzendő, hogy a párt egyik legismertebb országgyűlési képviselője 1887-től 1901-ig Asbóth János író, politikus és utazó volt. A *Bosznia és Hercegovina* c. útikönyvében közzétett metszetek Csontváry több kutatója szerint egyik alapját képezhették az ott készült festményeinek. Asbóth János 1890 júniusában a Losonc melletti vidéfalvi kastélyba költözött.²⁰

Az említett kártérítés olyan terhet rótt rá, amelyet a bevételéből nehezen tudott teljesíteni. A 4500 korona és kamatai kifizetésére egy losonci gyógyszerésztől (Czellner Viktor) kölcsönt vett fel, amit nem tudott téríteni. A gyógyszer-tárat árverés alá bocsátották. Az erről szó értesítéseket a *Pesti Hírlap* 1890 decemberében és 1891 februárjában, majd teljes terjedelmében a *Losoncz és Vidéke* tette közzé az 1891. február 22-i számában.²¹

¹⁶ Homor István körjegyző: A gácsi kisededóvó karácsonyestéje. *Nógrádi Lapok és Honti Híradó*, 1887. január 9.

¹⁷ Közigazgatási bizottsági ülés január hó 15-én. A gácsi patika. *Nógrádi Lapok és Honti Híradó*, 1887. január 23.

¹⁸ Közigazgatási bizottsági ülés augusztus hó 16-án. Jogügyek. *Nógrádi Lapok és Honti Híradó*, 1887. augusztus 21.

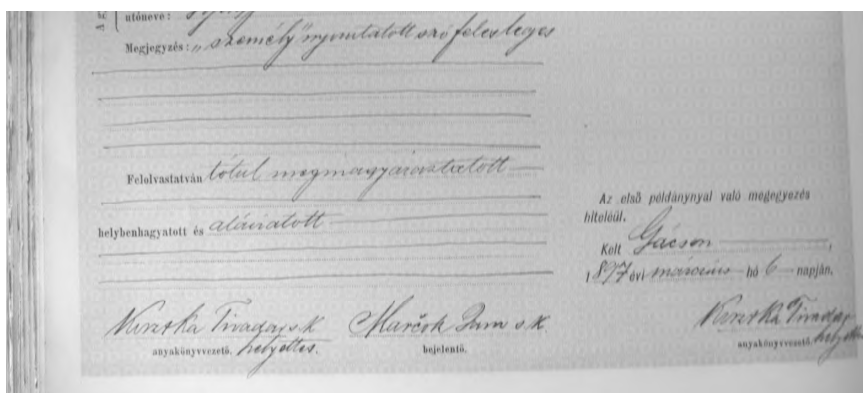
¹⁹ X-Y.: Alkotmányos mozgalmaink. *Losonc és Vidéke*, 1887. május 29.

²⁰ Helyi és vegyes hírek. Asbóth János. *Losonc és Vidéke*, 1890. június 29. Megvásárolta a kastélyt, a hozzá tartozó birtokot. Vidéfalán az általa épített templom alatti kriptában nyugszik.

²¹ Honti Ferenc királyi bírósági végrehajtó: Árverési hirdetmény. *Losoncz és Vidéke*, 1891. február 22., 4. p. A gyógyszer-tárat és berendezését 3704 Ft-ra értékelték fel.

Az árverés eredményét nem ismerjük, de biztos, hogy a gyógyszerár a tulajdonában maradt. Nyilvánvalóan érzekelte a közeledő veszélyt, s a gyógyszerárát még időben, két évre bérbe adta Hackenberger László aradi gyógyszerésznek.²² Hackenberger ezután egészen 1895 végéig bérelte azt. Ezután egy évre testvére, Kosztka László gyógyszerész vette át a gyógyszerár irányítását, aki emellett madártani megfigyelésekkel is foglalkozott.

Az időközben már festői tanulmányokat folytató Kosztka Tivadar 1896-ban kb. 3 évre visszatért Gácsra, ahová a belügyminisztérium 1896 augusztusában a gácsi községi hivatal anyakönyvvezető-helyettesévé nevezte ki,²³ maga vezette a gyógyszerárát is.

Anyakönyvi bejegyzés

A *Gyógyszerészi Hetilap* 1897. májusi és júniusi számaiban több hirdetést tett közzé, mely szerint szeptember 1-től kezelői állomást hoz létre, s ahhoz munkatársat keres. „*Kosztka Tivadar úrhoz Gács. Kezelői állomás szeptember 1-től két évre. Két szobás lakás nagy gyümölcsös kerttel*”. Sikerral. A lap június 27-i számában arról számolt be, hogy az állomás betöltött.²⁴ Egy évvel később, 1898 júniusában és júliusában ugyanezen lapban 20 ezer forint kész-

²² Hackenberger László (1860–1941) aradi gyógyszerész gácsi tevékenysége után Pozsony megyében, majd Budapesten és Rákosligetén élt, ahol az új szálemisták nevű vallási közösség vezető egyénisége lett.

²³ Hírek és különfélek. Anyakönyvvezetés. *Nógrádi Lapok* és *Honti Híradó*, 1896. augusztus 23.

²⁴ Gyógyszerészmunkatársi állomások. Okl. munkatárs kerestetik. *Gyógyszerészi Hetilap*, 1897. május/június, Nyílttér. *Gyógyszerészi Hetilap*, 1897. június 27.

pénzért eladásra kínálta fel a gyógyszerárát.²⁵ A hirdetése nem járt sikerrel, a patika – Gács és Nógrád szerencséjére – a tulajdonában maradt.²⁶

A gyógyszerárát ezután fokozatosan Danko Gyula (1899–1906), Bentsáth Kálmán (1906–1909), Dőry Mihály (1909–1910),²⁷ Eisnitz Sándor (1911–1912 június)²⁸ gyógyszerészek bérelték. Eisnitz távozása után a Békéscsabáról érkezett Székely Sándor lett a bérlő, akivel Kosztká 1912. július 25-én kötött szerződést három évre, évi 2800 korona készpénz az összes adók, tűzbiztosítás és a többi évi járulékok fizetésével és egyéb kötelezettségekkel. A bérbeadásnál, hasonlóan az előző bérlőkhöz, azt is kikötötte, hogy fenntartsanak számára egy szobát, ahol lakhat, s azt is, hogy a budapesti műtermében nem férő tárgyai és festményei a patika padlásán maradhassanak.

Kosztká 1914 augusztusában Székely Sándorra ruházta át a gyógyszerárát,²⁹ eladta neki az épületet azzal a kikötéssel, hogy azért évjáradékot is kért. Székely Sándor unokája, Kabar Zoltán azt feltételezi, hogy az évjáradék mellett a gyógyszerár árát részletekben térítette.

Kosztká az I. világháború alatt minden megtakarított pénzét (60 ezer korona) hadikölcsönökbe fektette, s azt elvesztette. A Székely Sándorral folytatott levelezése számos nehéz pillanatot örökített meg, melyek a világháború előrehaladtával egyre megrázóbbak lettek. A megmaradt leveleiből egyértelmű, hogy megélhetési gondjai voltak, éhezett. Erre utal az, hogy folyamatosan arra kéri Székelyt, hogy küldjön neki a gyógyszerár kertjében megtermett gyümölcsökből. Ennek azonban ő csak nagyon korlátozottan tudott eleget tenni.

²⁵ Eladás. *Gyógyszerészeti Hetilap*, 1898. június 19.–július 10. között megjelent számok.

²⁶ K. Karlovsky Geyza: *Gyógyszerészek évkönyve*. Budapest, 1898.

²⁷ Dőry Mihály Nagyszalontáról érkezett Gácsra. 1915-től az 1912-ben alapított nagyváradai Diana Gyógyszerárát bérelte.

²⁸ Mivel nem tudta téríteni a kért magas bérleti díjat, ezért 1911. február 27-én levélben kérte a feltételek könnyítését. Néhány hónappal később már különböző műszerek megvételét is felajánlotta, arra kérve Kosztká Tivadart, hogy nevesítse azokat, akik a rossz híret keltették. Végül 1912 júliusában felmondta a gyógyszerár bérletét. Eisnitz Sándor 1881. július 12-én született Tiszacsegén. Bentsáth Kálmán évfolyamtársa volt a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemen. 1912-től a tiszolci Magyar Korona Gyógyszerár tulajdonosa lett.

²⁹ Személyjogú gyógyszerárak átruházása. *Belügyi Közlöny*, 1914. augusztus 30., 43. sz., 578. p.: 129, 591/1914. B. M. szám.

Székely az 1916. június 16-án keltezett, Gácsról küldött levelezőlapján így ír Kosztkának: „*Őn nem tudja: hogy Gácson a cigány asszonyok havonta 60-70 K. hadisegélyt kapnak, tehát nem dolgoznak. Őn nem tudja: hogy Gács és környékén egy szem gyümölcs nem lesz, mivel a bernyók mind eleették, most kezdenek a fák bajtani. Őn nem tudja: hogy a gácsi járásorvos Pestről hozott ide gombát – a saját ebédjére. Ilyen világ van itt! – Amint valahol fogok azonban látni, első kötelességemnek tartom, hogy Önnek megküldjem.*”³⁰

Hasonló tartalmú Székely 1918. október 8-án keltezett levele is. „...*Kártyáját, melyben az alsókerti termésből kért diót almát megkaptam. Művész ur Őn nem akar úgy látszik emlékezni arra, hogy megírtam már régebben Önnek, hogy engem a háborúban az Űristen igen meglátogatott!*

Abban a levelemben említettem, hogy egész háború alatt semmiféle gyümölcsből nem termett, még an[n]yi sem, hogy saját szükségletemet fedezte volna. – Dió egyetlen egy szem sem termett – én szívésen vennék, hogy valami legyen majd a családomnak enni való!! - Ilyen világ van itt.”³¹

Csontváry egyre nagyobb mértékben nélkülözik. Kétségbeesésében 1919 márciusában felkereste a Magyar Tanácsköztársaság Képző- és Iparművész Szakszervezetek Szövetségének elnökét, Hermann Lipótot,³² aki így emlékezett erre: „*1919 márciusában a kommun első napjaiban Csontváry is jelentkezett a szakszervezetben. Megpillantottam különös sovány figuráját, az ing plasztikonját és nyakkendőjét helyettesítő kendővel a nyakában, szándállal a lábán. Hozzáám fordult, akinek ott némi funkciója volt.*

– *Nézzze Lipót – mondotta. – Tudja, hogy a patikám bérbe adtam, annak jövedelméből éltem. De most hogy is mondjam, államosították. Valami pénzre volna szükségem.*

Zavarban volt, talán nem akarta bevallani, hogy éheznek, és a kérés különben sem volt szokása. Ekkoriban még nem utaltak ki segílyt a művészeknek, de Csontváryval kivételt tettünk. Előlegeztünk neki a szakszervezeti tagsági díjból egy szerényebb összeget, ami azonban nem sokat jelentett neki, hiszen semmije sem volt.”³³

Két hónappal később, 1919. május 13-án Csontváryt a budapesti Koch Róbert kórházba szállították, ahol az állapota nem javult³⁴ és az orvosi je-

³⁰ Csontváry-dokumentumok II., 116/a), 116/b), 142–143. p.

³¹ Csontváry-dokumentumok II., 121 /a), 121 /b), 122/a), 122/b), 146–148. p.

³² Hermann Lipót (1884–1972) festő, grafikus, Munkácsy-díjas, érdemes művész. Külföldi tanulmányai és munkaviszonyai után 1910-ben hazatért, és részt vett a kecskeméti művésztelep megalapításában is.

³³ Hermann Lipót: *A művészasztal*. Képzőművészeti Alap Kiadó. Budapest. 1958. 140. p.

³⁴ Mezei Ottó: *Csontváry-dokumentumok I.*, képmelléklet.

lentés szerint 1919. június 21-én, délután 4 óraker „szívelegtelenység, tüdőtágulás és belérbágyulladás” következtében elhunyt.³⁵

1919. június 21. 4. óra

Kórház: *Kórház*

Budapest székelyföldi kórházai

Főveléti szám: *79689* Szoba és ágyszám: *37/23* Főveléti napja: *7/13*

Név: *Csontvári Kozsika Tivadar*

Kor: *66 éves* Körisme: *[handwritten]* Gyógyult: *[handwritten]*

Vallás: *[handwritten]* Javult: *[handwritten]*

Családi állapot: *[handwritten]* Gyógyulatlanul: *[handwritten]*

Foglalkozás: *felki művész* Ártétel díja: *[handwritten]*

Szálláshely: *Kisújszácz* Meghalt: *21/1919*

Étrend: *[handwritten]*

Férfi: *[handwritten]* Vast: *[handwritten]* Fehér: *[handwritten]* Csak: *[handwritten]* Tünet: *[handwritten]*

Anamnesis.

Szület: *[handwritten]* Testhely: *[handwritten]*

Testvérei: *[handwritten]*

Gyermekkori megbetegedések: *[handwritten]*

Későbbi betegségek: *[handwritten]*

Lues: *[handwritten]*

Potás: *[handwritten]*

Éleviszonyai: *[handwritten]*

Mióta beteg? *[handwritten]*

Betegségének kezdete: *[handwritten]*

Eddigi lefolyás: *[handwritten]*

Jelen panaszai: *[handwritten]*

Volt-e már hasonló baja? *[handwritten]*

Betegségének oka: *[handwritten]*

1919. június 21. 4. óra

Főveléti szám: *[handwritten]* Név: *[handwritten]*

[Handwritten medical notes in Hungarian]

[Signature]

Csontvári Kozsika Tivadar kórlapja

A gácsi „Vörös kereszthez” gyógyszerterát 1919 áprilisában Székely Sándorról Cornides Károly egykori felkai gyógyszerészre, majd a nagyereznai gyógyszerterátkelőre ruházták át.³⁶ Székely Sándor valamikor 1919 tavaszán Kecskemétre költözött, ahová magával vitte a padláson elhelyezett festmények egy részét (Gerlóczy Gedeon szerint kb. 20–25 képet).

Cornides a gácsi gyógyszerterát teljes berendezésével 1922-ben a falu központjába költöztette, az épület nem sokkal később a Ruzsinszky család tulajdonába került.

³⁵ Romváry Ferenc: *Csontváry-dokumentumok II.* képmelléklet.

³⁶ Közlemények. Gyógyszerterák. Személyjogi gyógyszerterák átruházása. *Belügyi Közlöny*, 1919. április 27., 826. p.: Gács. »Veres Kereszt« Székely Sándorról Cornides Károlyra. (33.617/1919. B. M. sz.); Cornides Károly (1863–1932). Tátrafüreden, majd Felkán volt gyógyszerész. Elképzelhető, de inkább bizonyosra vehető, hogy a családot ismerte Csontváry, akinek volt műterme volt Felkán. Az írásából tudjuk, hogy egy évre itt helyezte el a tarpataki vizeséséről készített festményét.

Az egykori gyógyszerár padlásán maradt képek felkeltették néhány, főleg losonci műgyűjtő érdeklődését, akik az itt talált képeket szentképekre vagy egyéb szolgáltatásokra cserélték el, ill. olcsón megvásárolták őket. E tekintetben Oppenheimer Rezső (1889–1963) műgyűjtő, losonci fogorvost és Büchler Gyula (1885–1944) orvost kell megemlíteni. Elképzelhető, hogy hasonló módon kerülhettek képek másokhoz is.

A padlásán maradt további képek sorsáról Csontváry életművének egyik feldolgozója, Mezei Ottó gácsi látogatásakor Ruzsinszky Gyula számolt be. „...hallottam, hogy fest, de a képeit csak akkor láttam, amikor beköltöztünk ide, ebbe a házba. Az egész padlás tele volt velük. ... Rég volt ez már, kérem. Elégettem őket. ... koszosak, porosak is voltak azok. Egy darabig jöttek ide valami losonci kereskedő-félék és egyikért-másikért itt hagytak ilyen bekeretezett szentképeket, de aztán már azokkal is tele lett a ház. A feleségem meg azt mondta, hogy elege van a nagy jövés-menésből, és akkor leboradtuk a képeket az udvarra és meggyújtottuk őket. Kellott a hely a padlásán, na! Mert sok kép volt ott kérem. Emlékszem, órákig égett a tűz, pedig azok jól égtek, mert jól kiszáradt fából meg vászonnál volt mind.”³⁷

Emléktábla a gácsi patika előtt

³⁷ Szemadám György: Csontváry és az ezerkilencszázhetvenes nyár Mezei Ottóval, még Haris Lászlóval – művészettörténeti útleírás. *Országépítő*, 2004/3. szám.

MONOSTORI TIBOR

Szilveszteri válóper

Kopott szépség, nekem táncolsz,
kűrjeiddel némán vádolsz,
mert nem ugrok csípőd után.
Beléd révülve gyanútlan
örökíted rám ráncaid,
a legsötétebb árnyaid,
ha szerelmedet nem tudod.
Testekkel teli puttonyod
kutatom, tegnap hullámzó,
játékos ígéret-alom,
ma csatakos, vértől ázó,
jeges-zimankós borzalom.

Az új eskükkel takarodj!
Szelíd kimúlást akarok
látni ma, eseménytelen.
Ne próbálj bizonyítani,
a jövő hiú s szemtelen,
őt minek bármire taní-
tani? Csak hidegebb leszel.
Mi az? Várj! Miért könnyezel?
Sós ígéd régóta nyelem.

Szeretsz. Igen? Hiányzom? Nem
akarom tudni... Maradj! Mit
tartogatsz még nekem? Csókod
felesleges... Miért simít
kedvesen kulcsoló karod?

Hálátlan lennék? Meglehet.
Borzongok, ahogy eszembe
juttattad gyengédségedet.
Nincs visszaút, veled szemben
állok. A válóper csak egy
éjszaka, s a kópia halvány
szivárványodról már özvegy
lelkem sötétkék égboltján
feszül. A sírig fényezem.
Fogadalmunkra, lüktető
nászainkra emlékezem,
s ábrándjainkért tüntető
fiainkkal, lányainkkal,
nevedből szőtt zászlóinkkal,
forradalomra éhesen
újra, újra fegyverkezem.

MONOSTORI TIBOR

Szanaszét heverő koordináták

Hosszú ideje éltek együtt ők
ketten a kis tábortűz mellett a
fagyos sivatagi éjszakában.
A félszeg rab s a szüntelen őrző.
A rab sokat dolgozott. Örvénylett.
Az éjt nappallá téve egyre csak
perdült, forgott, körözött, keringett.
A lángok körül szállva gyakorta
megállt, ha éhezett, s harapott egy
falatot: elmajszolt pár évszakot.

Az őrző csendben figyelt. Ismerte
jól. Rab nem elégedetlenkedett.
Elfogadta a sorsát. Egyetlen
egyszer esett meg, hogy szembefordult
a társával, s lassítani kezdett.
De nem szólt. Ha fázott, akkor sem bújít
közelebb a tűzhöz. Ha melege
volt, sem vette le a kabátját. El
akart menni, de úgysem engedték.

Te hiú fogoly, hová is szöknél?
Csúnya, meteoráztatta, ragyás
kősvatag-arcot akarsz talán
égszínkék-hófehér selyem fátylad
helyébe? De a társa megszánta,
s végre szomorúan száműzve őt,
elengedte a csillagok közé.

A rab hallgatott, és lassan megállt.
A sötétséget kémlelte, hová
a láng fénye nem ért. Megremegett.

Idővel újra forogni kezdett.
Amíg csak a tűz lobogott, örök
szerződésben, társak maradtak ők.

Pozíciónk alig-alig ismert.
A koordináták pedig szanaszét
hevernek emlékeinkben, szeretteink
bánatában és mosolyában.

Klímaváltozás

Hómérót helyezel karjaimba,
a higanyszál higgadtan reagál.
Mégvárja, hogy eldördüljön a
startpisztoly, s azonnal megdönti
a száz milliméteres síkfutás
világrekordját, átszakítja
a célszalagot, és kiönti
lelkét a forró, lyukas csövön át.

Ez bizony globális felmelegedés,
üvegházhatás, nem helyi tünet.
Elolvadnak a sarki jégmezők,
megemelkedik az óceán
szintje, áttöri a gátakat és
előnti a partmenti magasztos
metropoliszokat. A permafrost
felolvad, és a mindig-hideg,
metánszagú északra ráköszönt
a soha-nem-volt, folyékony nyár.

ÁDÁM TAMÁS

Héthatár Irodalmi Fesztivál Terényben

Sokkal nagyobb hírverést érdemelne az a nagyszerű kezdeményezés, amely Terényben zajlik; idén harmadszor rendezték meg a Héthatár Irodalmi Fesztivált a nyár végén. Romantikus, vadregényes helyszín, keskeny földút visz a domb ölében lévő színpadhoz. Ezúttal is egymást érték a programok.

Ebben a rohanó, rideg világban már az is tiszteletet érdemel, ha valaki irodalommal foglalkozik, megszervez egy ilyen találkozót. Mondom, a hírverés kevésbé volt tökéletes, talán ez is közrejátszott abban, hogy nem voltak sokan, pedig szép időt küldött a tájra a Jóisten. De, ha csak tíz nézőt érintett volna meg a művészet, már akkor megérte volna. Szerencsére folyamatosan érkeztek az érdeklődők.

Ebédidőben vette kezdetét a fesztivál, a Burattino Bábszínház *A három kívánság* című bábjátékkal szórakoztatta a szüleikkel kilátogató kicsiket, majd Szalma László lantjátékát élvezhette a közönség. Fél négykor Lázár Balázs *Ady és a nők* című előadása egyéni, szokatlan és magas színvonalú volt. Tudjuk, Ady-centenárium van. Az előadók: Tallián Mariann és Lázár Balázs. Akármerre járok az országban, a versek körül állandóan belebotlok a színészekbe. Missziót teljesítenek. Ezúttal Mariannát kérdezem, miért vállalják a versmondás különös formáját. Merthogy szinte eljátsszák a verseket.

Tallián Mariann
(Fotó: Ádám Tamás)

– Pécsről mi jut eszébe?

– A székesegyház. Sokat jártam oda gyerekkoromban. Gyönyörű templom. Az elsőáldozásra Bíró László (ma már püspök), karizmatikus atya készítette fel, egy életen át elkísértek ezek az emlékek.

– Ebben a városban született, milyen volt az akkori Pécs, és milyen most? Egyáltalán visszajár még?

– Ritkán, de olykor megyek, természetesen. Akkoriban az utolsó éveit élte a szocializmus, kisdobos, úttörő voltam. Szocreál házakra, az Uránvárosra emlékszem, és persze az ütött-kopott belvárosra, amelyet mára gyönyörűen felújítottak. Ugyanez történt a székesegyházzal is, feltárták a barlangokat, a szakrális helyeket rendbe tették. Különleges hangulata van a városnak, érdemes ellátogatni Pécsre.

– Pest következett.

– A Bartók Béla Zeneművészeti Konzervatórium tanulója lettem, hegedűművész akartam lenni. Egyenes útnak látszott, mert tanulmányaim befejezése után felvettek a Zeneművészeti Főiskolára, aztán elcsábultam a színház felé.

– Ki és mi térítette el?

– Ruszt József, a legendás rendező tehet róla. (Ruszt egyébként sokszor megfordult Salgótarjában, Balassagyarmaton, Csesztvén, beszéltem vele: szerette szűkebb hazánkat.) Ő egy varázsló volt, zseniális szakember, biztos állíthatom. Független színházat csinált, és egyszer az egyik darabba betett hegedűsnek, szerepet kaptam. Ez volt rám olyan hatással, hogy a színészetet választottam. Úgy éreztem, nem vagyok annyira kiemelkedő a hegedülésben, bennem több lakozik, „szeretném magam megmutatni”. A színészet alkalmasabb erre.

– Előveszi még a hegedűt?

– Persze. Mi több, akad olyan válogatásunk, amelyben hegedülök. Valahol a lelkem mélyén nagyon hiányzik a zene.

– Elvégezte a Színművészeti Főiskolát. Kik voltak az osztálytársai?

– A Benedek-osztályba jártam, hogy csak néhány nevet említsek: Botos Éva, Németh Kristóf, Haumann Petra, Gryllus Dorka, Szirtes Balázs, Szávai Viki. Mindenki a pályán maradt.

– Főiskolásként is színpadra lépett?

– Az Új Színházban voltam gyakornok. Harmadikos koromban Szolnokon játszottam, majd leszerződtem, Schwajda György hívott, főszerepet osztott rám.

– Mégis színházat váltott!

– Bereményi Gézáék lecsábítottak Zalaegerszegre, három évig tartott a kaland. Akadtak átfedések, hiszen visszajártam Szolnokra, vittem tovább a szerepeket.

– A színészi élet már csak ilyen, nem telepedett le Zalaegerszegen.

– Amikor Schwajda lett a Nemzeti Színház igazgatója, hívott, úgyhogy Budapest lett az otthonom.

– Igen ám, de egy idő után mégis máshova ment.

– Amikor Jordán Tamást kinevezték a színház élére, elváltak az útjaink. Ez egybeesett azzal az időponttal, amikor Lázár Balázssal összeházasodtunk, hamar jött a kisbaba. Érthető hát, hogy pár évig nem játszottam, a gyerekevelés került előtérbe.

– És elérkezett az idő, amikor újra színpadra lépett.

– Nem szerződtem már, szabadúszóként játszottam. Pont nagyon rossz időszaka volt a színháznak, mert megritkultak a biztos állások, hol itt, hol ott léptek fel a színészek. Nem akartam vidékre menni, a családot Pesten hagyni. Szabadúszóként szerepeltem a Karinthy Színházban, a Pinceszínházban, ahol most is játszom. A nehéz időkben kezdtem el verseket mondani, egy-egy fellépésre el tudtam szabadulni a gyerekek mellől. A férjem költő lévén nagyon sokat segített a verselemzésben, a felkészülésben. Akkor éreztem meg igazán azt, hogy én erre a pályára születtem. Számomra nem annyira a színházi szerepek adják az örömet ebben a hivatásban, hanem a versmondás. Ez egy más műfaj, amelyben roppant fontos a színészi minőség. Kétségtelen, más felkészülést, és más koncentrációt igényel. És ez a bensőséges, intim légkör, amit meg tudok teremteni a versmondással, amikor szembenézek a közönséggel és találkozik a tekintetünk, utánozhatatlan. Kialakul egyfajta közös összhang, ez engem teljesen boldoggá tesz. Úgy érzem, csatorna vagyok az égiek és a földiek között.

– Küldetés ez, nem vitás!

– Így van, ezt naponta tapasztaljuk, bár rendkívül nehéz feladat, majdnem tíz éve csináljuk a versszínházi előadásokat. Természetesen külön-külön is fellépünk. Sajnos nem csak a versekre, alapvetően a szépirodalomra az jellemző, hogy a közönséget roppant nehéz megszólítani, látványosan érdektelenség lapul e mögött, szerintem viszont csak kiment a divatból. Valahogy a tanítással is akadnak gondok, a tanárok nem mutatják meg a líra és a próza szépségét a gyerekeknek. Felszínes világban élünk. Lehet ezen változtatni, kicsi dolgokon múlik minden. Mi például boldogan mennénk iskolákba, de sokszor visszautasítanak bennünket, idő, energia hiányában, holott mi szerzünk rá támogatást. Nem kell a vers.

Pedig tapasztalatunk szerint, ha a versek közelébe engedik a gyerekeket, figyelnek, tapsolnak, leköti őket az előadás. Mi is picit hozzáteszünk ahhoz, hogy a magyar irodalmat megszerettessük a fiatalokkal, na és persze a felnőttekkel, a Nógrád megyeiekkel is.

Az Irodalmi Kávéházban Rózsássy Barbara és Pánczél András Homoki-Nagy István: *Nádi szélben* című könyvét mutatták be. De vajon ki is Rózsássy Barbara, kérdezem ezt azért is, mert ő szerkesztette az *Ady és a nők* című most látott darabot. Nos, Rózsássy Barbara József Attila-díjas költő. Pályáját a Stádium Fialat Írók Körében kezdte. Tizenkilenc éves korában jelent meg első verseskötete. Gérecz Attila-díjjal jutalmazták *A suttogással telt szoba* című kötetéért. Verseire nagy hatást gyakorolt az olasz kultúra, elsősorban Dante és az itáliai reneszánsz költészet. Tucatnyi könyve jött ki a nyomdából.

Nem állhattam meg, hogy meg ne kérdezzem erről az izgalmas előadásról.

– Valójában 2013 óta dolgozunk együtt Lázár Balázssal és Tallián Mariannal – mondja Barbara. – Az első darabunk a Weöres Sándor és Károlyi Amy műveiből összeállított versszínházi műsor volt, amelynek címe: *Piros ruhában, szerelemben*. A mi ismeretségünk onnan jött, hogy ők nagyon jó versmondók, az Írószövetségben ismertem meg őket annak idején. Mindig is motoszkált bennem, hogy ez egy nagyon fontos szerepkör, feladat, küldetés, mármint, hogy legyenek jó versmondók. Régebben létezett egy nagyon nagy versmondó generáció, azonban ezt a hagyományt nem igazán sikerült továbbvinni. Nagy úr következett, amelyet be kell töltenünk. Bennük kezdettől fogva éreztem az erőt, megvan bennük az elhivatottság, a tehetség, az alázat. Sok színészt látok manapság verset mondani, és bizony sokszor hiányzik az alázat. Ha mindezek megvannak, létrejöhet egy színvonalas műsor.

A költő az általános elemzés után szólt a terényi előadásról.

– Egymást követték a műsor-összeállítások, évről évre jött valami más – folytatja Barbara. – Arra is figyelünk, milyen évfordulók következnek, vagy hogy számunkra mi a fontos, és abból is mutassunk valamit. Most az Ady-centenárium kapcsán állt össze az *Ady és a nők* című műsor. Nyilván van itt egy sajátos felállás, hiszen egy színészházaspárról van szó, akik eleve alkalmasak a férfi-nő viszony ábrázolására. Ez is egy ilyen szerencsés konstelláció lett, sajátos szemszögből láttatják a viszonyokat. Nyilván az is érdekelt ebben a történetben, hogy a női költők különféle korokból mennyire állják meg a helyüket Ady Endre mellett. Mennyire lehetnek egy párban nagy költőnkkel. A végén arra jöttem rá, hogy ez maximálisan lehetséges. Nincsen hiányérzetem, és azt remélem, a befoga-

dónak sincsen, amikor a női költők műveit hallgatjuk, rájövünk, hasonló színvonalon tudnak megszólalni, mint Ady versei. A titkot szerettük volna megmutatni.

Megmutatták. Az Irodalmi Kávéház tartogatott még meglepetéseket, mert a *Csikófogat* könyvbemutató, mint a címből is kiderül, a fiatal alkotók műveiről szól, a beszélgetéssel közelebb jutottunk hozzájuk, munkáikhoz. Itt járt Mirtse Zsuzsa, Kubiszyn Viktor és Mezey Katalin.

Bognár Szilvia és Szalóki Ági koncertje különleges élményt nyújtott. Közülük Szalóki Ági az ismertebb, aki Sebestyén Márta hatására kezdett el énekelni. Nem utánozza, de hasonló skálán mozog, a népzene-től semmi nem tántorította el, és nem melleleg gyűjtött is. Megható volt látni azt a szeretetet, amely körülveszi. Bognár Szilvia és Szalóki Ági gyönyörű hangja betöltötte a völgyet.

A Héthatár Irodalmi Fesztivál a Szabotázs Színház előadásával zárult. A *Balfácánok* Rejtő Jenő elfeledett műve, nem nagyon játsszák színházaink sem, pedig többet érdemelne. Mint ahogy a terényi Héthatár Irodalmi Fesztiválra is jobban oda kellene figyelünk!

*Héthatár Irodalmi Fesztivál Terényben
(Fotó: Adám Tamás)*

SZENTJÁNOSI CSABA

Csak

Csak a zsiráf, csak az elefánt,
csak az oroszlán, csak Afrika,
mennyi pompa, mennyi gyötrelem,
mennyi elutasítás, mennyi erotika,

csak a kenguru, csak a koala,
csak a paradicsommadár, csak Ausztrália,
az emberiségért a sydney-i operaházból
mennyi feltörő ária.

*

Csak a macskahátú pad,
cukrászda előtt a lányok,
az Andrásy úton könyv takar,
egy versbe bújva várok,

a lányok kigombolták a teret,
én nyalom a Mont Blanc-fagyit,
a szerelem hőjében rám olvadnak
hamiskás dalaik.

*

Csak egy darab vajaskenyér,
egy száraz kifli,
az égből a ház falához dobott
bicikli,
csak egy bögre kihűlt tea,
elgurult gyöngyök,
orvosi leletek, sistergő TV,
fáradt csütörtök,
csak egy ág, egy mosolygó dinnyehéj,
ázott, lihegő kutya,
köhécselő hang a szomszédból,
mint összegyűrt szilveszteri duda.

Dolgaink felett

Nekünk annyi dolgunk van mindig,
közben meg nem...
mert ha csinálnánk, nem lenne
ennyi gondunk: ahogy a parasztember
dolgozik a földön, ahogy a madár
fészket épít, ahogy a hajós
átkormányoz a tengeren, ahogy
a remete medítál...
mi abban fáradunk ki, hogy
hogy reagálunk mindenre,
hogy dolgainkat, amiket ránk akaszt
a világ, a család, a munkahely –
egyezettjük elvárásainkkal,
életünk gondolatmenetével...
igen, tanulnom kell nekem is, hogy
merjem elengedni feszültségeimet,
görcseimet, hogy ne életben akarjak maradni,
hanem merjek élni halált megvetően
(de az elmúlást tisztelően),
nekünk annyi dolgunk van mindig, hogy
határidőnaplónk, tennivalóink listája
teljesen telítve van... holott a világ,
csak pont ránk várna, az „annyi dolgunk van”
mentességünkre... mert mi dolgunk lehetne más,
mint egymást szeretni, megbocsátani, felnőni
a másikhöz? Akkor nem dolgaink lennének,
hanem ajándékaink, kedvességeink,
nehézségeink – amik könnyűvé válnának
a másik kezétől, lelkétől.
Nekem annyi dolgom van, pedig nélkülem is
tovább menne minden... az én dolgom,
hogy felismerjem ezt, és a lényeghez jussak el –
ahol megváltoznak „sürgősségi eseteink”,
és dolgaink fogaskerekeit egy nagy váltásban
össze tudjuk kapcsolni, hogy áttételekké váljunk.

KARAFFA GYULA

tartarosz...

ez év augusztus tizenkilencedikén egész nap erős szorítást éreztem mellkasomban, s álkapsom is mintha tűzből lett volna... karom zsibbadt, és folyamatosan nagyokat, mélyeket kellett sóhajtoznom, egyenletes, csendes levegővétel helyett... *(...helyemet nem találva céltalanul bolyongtam aszphodelosz mezején, akár a munka nélküli héroszok, a szűxöt átlépni pénzem nem volt, kebaron elzavart anyámat szídvá, elszőktem hát hermészától, s beosontam a hátsó kapun tainaroszban, így elkerültem szerencsésen kerberosz búzibódó pofáját is) köröttem ezer és ezer semmire sem jó lélek vándorolt, sarukopásig csoszogták kicsinyes életük lépéseit, csivogtak, akár a denevérek... némi felüdülést csak órión látványa adott, ki épp szellemeszarvasra vadászott e mezőkön... meguntam hamarost a vándorélet kínjait... árnyat adó ciprusfa alatt pihentem meg a léthé partján, de vízből ösztönösen nem ittam, hiába kínzott a szomjúság... kiszáradt torkom később enyhet – a fehér nyárfa árnyékától hűvös – emlékezés tava vízből kapott... aiakoszt sem elkerülni, sem becsapni nem tudván, hiába vágyott lelkem az elíziumi gyümölcsösök zamatos terméseit ízlelni, s aztán újraszületni ezer alakban megint... kijelölt utam tebát tartarosz büntetőmezejére, hádész birodalmába vezetett (miért, ó istenek, a jó szándék miért elégtelen nektek a gyöngye földi halandóktól, miért kevés, ha az ember végig hú hozzátok, és becsületes is marad az emberek között tehetsége szerint, mi kell hát még nektek, hogy igényeiteket kielégítse) földre vettem magam, öklömmel verve a rögöket, átkozódva meséltem el életem eseményeit neki, de hiába, nem eresztett... hacsak önként meg nem töri e körforgást, nem lehet kegyelem abban, kinek mások sem kegyelmeztek soha...)* mindent végigélni nem volt piskóta – ahogy a művelt japán mondaná – ...aznapi munkámat elvégezve, szépen hazavezettem négykerekű pejparipám, s mire vérnyomásom lecsillapult és szemeimből a nyomás, fejemből a zizegés megszűnt, a Nap milliárdodszorra körbekeringte a Földet...

sziszüphosz...

nagyapám – miután hazatántorgott amerikából – a falu szélén vett földet, egy sovány parlagon hagyott területet kapott, de akár valami gyöngyöt, úgy szerette, felszántatta, bevetette s várta az esőt, az életet adót, s várta a termést, munkája gyümölcsét... apám kőművesmunkából élt, de a kertünket minden évben szántatta, bevetette, és több mint 60 különféle gyümölcsfát ültetett... metszette őket, permetezte, s várta a fák termését, munkája gyümölcsét... amikor megvettük a házunkat, kert is járt vele... minden évben felszántattam, s vártam az esőt, vártam az őszt, a betakarítást... fákat is ültettem, metszettem őket, a vegyszerezést elvből kihagytam (*inkább kivágtam a kukacos részt, mintbogy...*), és vártam a nyarat, meg az őszt, és vártam a munkám gyümölcsét... akkor hagytam abba a szántatást és a fák gondozását, amikor már senki sem művelte a kertjét a miénk körül, így azokból köszönés nélkül milliónyi levéltetű, hernyó és csiga lepte el a kertünket, s gombafertőzést is hozott a szél a gyümölcsstermésünkre... nem születtem hősnek... mostanában füvet nyírok, s a trágyára dobom a fertőzött almákat... néha bekopog a szomszéd, és elmeséli, mi nyomasztja... meghallgatom...

héliosz...

a szomszéd ház vályogfalát én meszelem, együtt a saját tornácunkkal, mikor arra kerül a sor (*nem szeretném az elhanyagoltságot látni, bár egyre kevésbé zavar az elmúlásból származó nyomok látványa*) ilyenkor mindig szemgyulladást kapok – a munkám eredményeképpen – a hófehér falról visszaverődő sugaraktól... olvasás közben hátradőlve a fotelban, kellemesen süt be ablakunkon (*egészen novemberig letudjuk fűtés nélkül, mert elég annyi meleg az őszi éjszakákban, amit ilyenkor napközben szobánkba befogunk s megőrziünk a spalettákkal*), kíváncsian kukucskál theia gyermeke a mindentlátó héliosz, s lesi, mit olvasok éppen (*kakaskukorékolásról, az ég boltozatáról, négylovas kocsiról, keleti és nyugati palotákról, ókeanoszról, meg aranyhajókról szólnak a mesék*), míg nem a szemfárasztó történetektől (*vagy örömömben*) ki nem csordulnak a könnyeim... azt hisszük, az értékes drága, s ami drága, az értékes... a plazmatévék reklámsugaraival ránk köszönő világ csábítása erősen vakító, s ezért észre sem vesszük, mennyi mindenünk van, amiért soha, senkinek sem kell fizetnünk... köszönjük, emese...

BÜKY LÁSZLÓ

MANCI és a közéleti Macska-induló Weöres Sándor verseiről

Weöres Sándor *Macska-indulója* kapcsán ezt a történetet mesélte Sebő Ferenc, aki megzenésítette a verset: „*Kijogásolják – mondta [Weöres] –, hogy nem írok közéleti verseket. Most írtam. S ezzel egy gyűrtött sajtócedulán élém tette a Kurrogj, kurrogj, kormos macska kezdetű Macskaindulót [...]. Nem találtam benne semmi közéletit, mire azt mondta: a második versszak elég békeharcos. Lehet, arra gondolt, hogy: »Hátra arc, nagy kudarc, nem marunk, ha te se marsz, nyauúu«¹.*

Az ún. közérthetőség hiánya nem csupán Weöres Sándorral szemben adott támadási lehetőséget a szocialista realizmust kívánó-követelő marxista irodalompolitikának, amely elítélte az életből (szerinte) elefántcsonttoronyba húzódó művészeket. „*Mért kúksolok toronytetőn, | mért nem írok közérthetőn?*” – teszi föl Weöres magának a kérdést 1963 körül². S a válasz:

Az embernek csak a nyers
sensus, sexus kell, nem a vers;
de ha elménk olyat kohol,
mely tömény, mint az alkohol[,]
hígabb oldatban ez a szesz,
tudjuk[,] eljut mindenkihez;
így a magas mámor heve
lenti részegség gyógyszer.

Weöres már 1946-tól kapott az abban az időben uralkodóvá váló ideológia szempontjából súlyos vádakat az irodalmat vezetni kívánó kritikusoktól. A kialakuló Rákosi-éra vezető kritikusa, Keszi Imre és mások, akik követendőnek a szovjet-sztálini korszak alkotásait tartották, lassanként Weöres alkotó munkáját és megélhetését is lehetetlenné tették, ld.

¹ Pethő Tibor: Léptékek. *Magyar Nemzet* 2012. XII. 15. 23.

² Weöres Sándor: *Elbagyott versek*. Helikon, Budapest, 2013. 427. [= WSEIh.v.]

Lőcsei Péter³, áttekintését a Weörest és Hamvas Bélát, Várkonyi Nándort és másokat érintő bírálatokról.

A költő nem csupán ezeknek az éveknek irodalmi életéből szorult ki, állását is elveszítette ma már csaknem érthetetlen okból. Ugyanis mint könyvtáros megmutatta az olasz nagykövetnek Zrínyi Miklós művét, a *Vitéz hadnagyot*. Ezt azután úgy értékelték, hogy hadi titkot árult el... Rövidesen feleségét, Károlyi Amyt is elbocsátják az Athenaeumnál végzett munkájából. A nehéz időkben többen, így Kodály Zoltán és Illyés Gyula támogatják őket. Sztálin halála (1953), majd ezt követően Rákosi hatalmának megrendülése után helyzetük lassan változik. 1956-ban napvilágot lát *A hallgatás tornya* című gyűjteményes verskötete, ezután jelennek meg a költőről az első írások, amelyek lassan – a forradalom utáni évek társadalmi-politikai változásaival együtt – kezdik elismerni nagyságát. Szabolcsi Miklós például így ír: „*Idealista, irracionalista, magányos, támadó – de ugyanakkor... Mert A hallgatás tornya több száz verse: sokszínű, villódzó, nagyszabású költészet!*”⁴ Szabolcsi Miklós ezzel réstre nyitotta az irodalmi élet 1948 óta bezárt kapuit Weöres előtt, bár kisebb-nagyobb támadások még sokáig érték a költőt, akit irracionálisnak, egzisztencialistának, nihilistának és más egyébnek minősítettek. Az ilyen megállapítások mögött akkoriban olyan nézet húzódott meg, mint például: „az egzisztencializmus az alapkérdésekben szemben áll a marxizmussal”⁵. Még bő tíz év múltán is azt írja a költőről szóló monográfiájában Tamás Attila, hogy „[a] politikai realitásérzéknek a hiánya Weöres egy-egy megnyilatkozásában ijesztő mértékű tud lenni”⁶.

A hallgatás tornya kötetben már szerepelt a *Relációk* című háromrészes vers⁷, amely nem kevés politikumot tartalmaz, második darabja az alábbi:

³ Lőcsei Péter: Válaszutak – Mozaikok a „háromszendős” irodalom korszakából. *Holmi*. A folyóirat online kiadása. 2014. december. <https://www.holmi.org/2014/12/locsei-peter-valaszutak-mozaikok-a-%E2%80%9Eharomszendos-irodalom%E2%80%9D-korszakabol> (2019. augusztus 22.)

⁴ Szabolcsi Miklós: Weöres Sándor költészetéről – A Hallgatás tornya, „harminc év verseiből”, megjelenése alkalmából. epa.oszk.hu/02500/02518/.../EPA02518_irodalomtortenet_1957_02_183-192.pdf; 189 – (Megnyitva 2019. VII. 27.)

⁵ Köpeczi Miklós: Az egzisztencializmus. Uő. szerk.: *Az egzisztencializmus*. Gondolat, Budapest, 1965. 52.

⁶ Tamás Attila: *Weöres Sándor*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 53.

⁷ Weöres Sándor: *A hallgatás tornya*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1956. 258–9.

2. Népgyűlésen

fej fej
 könyök

fej
hullámzás eleven tenger
egy kopasz tarkó pillanatra
sapka sapka
MANCI emberfalba falazva

„...él-jen	á-gas-
Ikszip-szilon	kodik MANCI
él-jen	iz-zad
Ikszip-szilon	szegény MANCI
él-jen...”	á-gas-

„hallja ne lökdössön hogy a fene...”

szuszogás
férfiváll nőkebel
tolongás

gépkocsitűlök
hangszóró

„...mert mindenkinek saját érdeke hogy az idő sürgetését felismerve sorompóba lépjen és öntudatos meggyőződéssel és a boldogabb jövőre épülő felelősségtudattal...”

cégér a fejek fölött

„JÓSZÍV” TEMETKEZÉSI VÁLLALAT
KOPORSÓK RÉSZLETRE IS

A verset a költő 1947-ben írta, amint egyik későbbi Weöres-kötetből tudható⁸, ekkortájt folyt a Rákosi Mátyás vezette kommunisták fokozatos előretörése (szovjet segítséggel), 1948 már a fordulat éve, amikor hatalomra kerültek. A Rákosi-korszakban hazug, de a népet állandóan vezető szerepben láttató népgyűlések, utcai agitációk megrendezése gyakori volt ütemes tapssal, az „Éljen Rákosi; éljen Sztálin” lózunggal.

A verset Sály László megzenésítette – neki koránál fogva (1940-ben született) is lehettek emlékei az 1956 előtti évekből – a kompozícióról egy rádióbeszélgetésben ezt mondta: „1989-ben írtam [az *Idő szava* című zeneművet]. Szövege Weöres Sándor háromrészes *Reláció*jának második, *Népgyűlésen* című versének utolsó szakasza, amely valószínűleg egy régebbi újságcikk demagóg népszónokának szavait idézi. Az idézet előtt van két kulcsszó, ami meghatározza [ɔ: amelyek meghatározzák] a darab dramaturgiáját: a gépkocsitűlök és a hangszóró. Ez adta az ötletet, hogy az énekeseket igazi szócsövön keresztül énekeltessem. Elképzelésem szerint mintha egy megafonos autó haladna el előttünk az utcán, kiabálná ezt a szöveget, amiből [ɔ: amelyikből] csak annyit értünk meg, amennyi előttünk való haladtában éppen a fülünkhöz eljut, a többi már a messzeségbevész. Ez a szöveg pedig a következő: »Mert mindenkinek saját érdeke, hogy az idő / sürgetését felismerve sorompóba lépjen / és öntudatos meggyőződéssel és a boldogabb / jövőre épülő felelősségtudattal...«⁹ A vers szarkazmusa nyilvánvaló: a már említett, a tömegekből kikényszerített ütemes tapsolást és a korabeli politikai beszédmód zsargonját teszi nevetségessé. Ehhez a *Reláció* első része (A konyhán) is hozzájárul, amelyben „MANCI hajló háta vonala | kék fazék előtt || babfőzelék” olvasható, majd „babfőzelék krátere zubog || zubog MANCI szíve | s a falak közötti üresség | s az ablak-üresség | kék fazék körül”. Így észlelhetők a viszonylatok, az összefüggések (relációk!) a „babfőzelék” jellemezte világ és „boldogabb jövő” között. (A mai olvasónak megjegyzendő, hogy a XX. század első felében a bab, nyelvjárásokban inkább paszuly) olcsó és alapvető ételalapanyag volt.) A vers bizarr képpel zárul: a cégtábla – „»JÓSZÍV« TEMETKEZÉSI VÁLLALAT KOPORSÓK |

⁸ Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások* I–II. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1970. II: 33–5, 797.

⁹ Balassa Péter–Sály László–Varga Lajos Márton: Csak a mű érdekei. Zene és irodalom kapcsolata Sály László munkásságában. *Jelenkor* XXXV. [1992.] 535–546. 546.

RÉSZLETRE IS” – éppoly hazug, mint a népgyűlésen elhangzottak. A *Relációk* harmadik része végképp eltakarja az előző rész(ek) lehangoló közéletiségét, hiszen ebben „MANCI lát hall boldog”, még ha kilépve a népgyűléses világból meg is fáradt.

	vizesés
	villog morajlik
	köveken bukfencezik
MANCI	viz mozog szalad
lát	tajték remeg szakadt
hall	csillogás rezeg marad
boldog	
fáradt	

A *Tűzkeűt* című kötet megjelenése sem volt nehézségek nélküli az ellenőrzött magyar könyvkiadásban, emiatt először Párizsban jelent meg, a Magyar Műhely adta ki a Hollandiai Értelmiségi Kör támogatásával 1964-ben. A budapesti kiadás *Köszöntőjében* Weöres azt írja, hogy spiritusz-csempészet, amit művelt „a szellemi szesztilalomnak már véget ért időszakában”¹⁰, utalva ezzel verseinek nem pesszimista és nem nihilista voltára. Az eredeti megfogalmazásából kimaradt egy szó innen, a *talán*, a párizsi kötetben „talán már véget ért korszak” van! A hazai kiadó éber volt! Nos: következzen a szellemi-szeszcsempészet néhány példája. A kötetben olvasható *A szürnyeteg koporsója. Andante (Emlékezés a gázkamrákra és keretlegényekre)* című alkotás¹¹. Ennek kezdetén ellentmondásos állapot van említve: „július hónapja és „HÓ JÉG | –42° hideg van”:

Ha júliusban
HÓ JÉG
–42° hideg van:

hálószobánkba lépek
s a hirtelen sötétség
fut szemközt mint a robbanás.

¹⁰ Weöres Sándor: *Tűzkeűt*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1964. [= WST.] 7.

¹¹ WST. 51–52.

Az alcímben említett gázkamrák nem a -42 °C hőmérsékletű földrészen voltak, ilyen hőmérséklet az annak idején létező Szovjetunió kényszermunkatáborokban, Közép- és Kelet-Szibériában fordulhatott elő. A vers címével és mottójával látszólag ellentétben ez allúzió a GULAG által szervezett táborokra, amelyekből nem egy Szibériában volt. Hasonló finom célzással él Weöres a *Rapszódia a kívínt szabadságról* című 1956-ban írott és befejezetlen versében: „Szibéria vett körül minket | fagyos, ködös, szűk *gorizont* | hol lefagy minden terv bimbója | s a kurta vasba csörög a csont”¹². Ebben a *zopuzonum* ’horizont’ latin betűs átírása teszi nyilvánvalóvá a szovjet (orosz) vonatkozásokat (nem szólva *Szibéria*-ról). Nyilvánvaló, hogy a forradalom és szabadságharc után efféle írások sehol nem jelenhettek meg az úgynevezett szocializmust építő kádári országban.

Még 1948-ból való vers(kezdemény)ében¹³ keserű ironia érződik; Lukács György és Fülep Lajos rövid ideig közös folyóiratot szerkesztett, Fülep a XX. század elején még anarchista jellegű eszmék hatottak, erre utal Weöres:

Lukács György, Fülep Lajos, Sztálin és a többi nagy bölcsek,
ezekután jobb lesz, ha fülünkre húzzuk
a takarót, és nem törődünk a fejleménnyel.

Jóval később, 1965-ben írta a *Sztálin sírfelirata* című és szintén elhagyott verset¹⁴. Ekkor már a diktátor bebalzsamozott holttestét a mauzóleumból eltávolították, a Kreml falába temették (1961. november 1-én). A versszövegben visszacseng az Arany János-i „Ne szülj rabot, te szűz! anya | Ne szoptass csecsemőt!...” intelem *A walesi bárdokéből*.

Erőszak és rettegés glóriája
aki koponyát koppant koponyára
akinek vérrongyában észrevétlen
minden jövendő megfulladt a vérben
a csira dermedt a zene süket
ne hozzatok világra gyermeket
kik létet sorsot abbahagyatok
az állandó felé forduljatok
s e tüneményvilág mindenkinek
örökkön elhagyott sötét hideg

¹² WSElhv. 414.

¹³ WSElhv. 345.

¹⁴ WSElhv. 428.

Talán 1955-ben keletkezett az *Exégí momentum*¹⁵. Ez is elhagyott vers. Akkoriban az ún. szocialista rendszer hazánkban még számos társadalmi feszültséget hordozott, amely majd 1956 októberében pattan ki. A horatiusi „Exegi monumentum aere perennius” kapott ebben allúziót helyesírása alapján: **ex égi momentum* (‘égből való jelenség ~ mozzanat ~ tényező’).

A költő úgy nyögi az önkényt,
 hogy hallgatásra kényszerítik:
 ilyen még nálunk sose történt.

Ugyanakkor megírja a groteszk jóslatban saját, Horatius-féle értékét:

De majd ha utolér a végem,
 leszek én még klasszikus,
 horkolok díszes bőrkötésben.

Az önkényuralom készíti a vers keserű lezárását – „Kár volt ez országba születni” –, amely rokon Csokonai más okból fakadt gondolatával: „Az is bolond, aki poétává lesz Magyarorszáiban!”

A közélet, pontosabban a magyar társadalom állapotának, életének eseményeit Weöres látta, figyelte. A *Hátrahagyott versek* között erről nem egy vers, verstöredék, -vázlat tanúskodik. A *Történelem véres munka* kezdetű szövegműben 1955-ben írta: „míg zsarnok veri hátunkat, | belül formáljuk világunkat”¹⁶, ez a gondolat a legjobb értelemben vett egzisztenciális nézetnek tartható. A szocializmus korszakában lépten-nyomon emlegett közéletiség megnyilvánulása a két változatban megmaradt (már említett) *Rapszódia a kivívott szabadságról*¹⁷. „Lehet-e, hogy nem áll az óra? | és hogy rabságunk ideje lejárt?” – kezdi a költő 1956-os keltezésű írást. Illyés Gyula még a forradalom előtt, 1950-ben sűriti össze az emberi élet egészét átfogó zsarnokság látletét az *Egy mondat a zsarnokságról* című versébe, amelyik majd csak 1956. november 2-án jelenhet meg, majd évtizedekig eltiltották a nyilvánosság elől. Weöres is ír a kommunista diktatúra tüneteiről: „eddig gúnyként hangzott a szabadság”; „zsarnokaink tűnjenek”; „Rabtábor volt az egész ország”; „hátunkon korbács csattogott, | csúszkálhattunk: Oh bölcs Atyánk!” Ezzel Sztálinra céloz, akit halálakor a korabeli sajtó efféle, az utca emberének szájába adott módon is gyászolt: „A zászlóknál sötétebb a fájdalom a szívekben, könnyesek a sze-

¹⁵ WSElhv. 409.

¹⁶ WSElhv. 410.

¹⁷ WSElhv. 412–5.

mek. Sztálin elvtárs, a mi nagy tanítónk, apánk, vezérünk, meghalt.” – „[...] *az igazi életemet Sztálin elvtársnak köszönhetem. Ezért érzem, mondom én is: Sztálin – apánk*”¹⁸). Weöres ironizálva ír az állapotokról: „Plakát, broszúra harsogott, | hogy épülünk, hogy haladunk, | s zengnünk kellett: de szép, de jó!” Az 1848–1949. évi szabadságharc eleink önfeláldozó lelkesedésével zárja az egyik változatot: „S ha megint ránk tör bármilyen tirannus: vén testtel, mely még fegyvert nem fogott, | én is ott harcolok, | mégegy [sic!] rabságban élni nem fogok.”

A nyilván az 56-ot eltaposó szovjet invázió után született és befejezetlen, kidolgozatlan hátrahagyott anyagban olvasható: „Mily mámorító volt | a viszonylagos szabadság szirmának | puszta ígérete is –”¹⁹. Nem sokkal a szovjet haderő beözönlése és a Kádár János-i hatalomátvétel után, 1956. november 16-i dátummal jegyzett címtelen verset így kezdi: „Végül angyal szállt le ránk | bár a halál angyala volt is!”²⁰.

A forradalomról és szabadságharcról 1957 áprilisában is megemlékezik: „A nép | nemrég két hétig élte | saját reményét. | életét | s a napsütött szabad óceánból | egy csöppecske máris visszatért”²¹. A költő 1989. január 22-én elhunyt, néhány nap múlva népfelkelésnek merete nevezni azt az egy csöppecskét, a forradalom napjait a Kossuth rádióban egy politikus. A költő bizonyára értesült erről a Parnasszuson.

¹⁸ <https://www.origo.hu/tudomany/20130301-sztalin-halala-nagy-imre-felemelkedese.html> – (Megnyitva: 2019. II. 22.)

¹⁹ WSELhv. 416.

²⁰ Weöres Sándor: *Elhagyott versek*. Helikon, Budapest, 2013. 416. – (A költemény kéziratának facsimiléje keltezés nélkül, de címmel – Majtény, Világos, stb. – Weöres január 19-ei halála után, 1989. októberében megjelent: Holmi I [1989.], 1. szám, 6. A szöveg nem teljesen egyezik a Hátrahagyott versekben közölttel.)

²¹ Weöres Sándor: *Elhagyott versek*. Helikon, Budapest, 2013. 418

TÓTH IMRE

Palimpszeszt

Jobb lenne otthon lakni. Az ablakból nézném,
ahogy esik a hó. Tudnám, hogy ma nem kell
iskolába menni, mert súlyos betegségből
lábadozom. Az utcán emberek járnak és kevés
autó. Még belélegezhető a levegő.
Anyám dolgozik, apám a szívével van otthon.
Boldog békeidők.
Még nem kell egymásra írnom életem rétegeit.
Nem kell sietni a vég felé – –
A tévében még más arcok, más politikusok
– én a sarokban lámpafénynél olvasok.

A fehér bohóc takarodója

Azt mondták, okos fiú vagyok. Megbízta ezzel-azzal.
Aztán meg is választottak. De mégsem kellettem,
nekik nem voltam elég jó. Vagy
túl okos voltam. Nekik más kellett. Auguszt.
Mindent elvettek tőlem a hatalmasok. Aztán megint választottak
másikat.
Ma már nem akarok mást, csak nyugalmat.
És senki ne gondoljon rám.

KISS NOÉMI

Kaliforniából Coloradóba

Egy nyugat-amerikai utazás a Halál-völgyén át a navahók földjére

A kaliforniai Sacramento települése közelében 1848-ban aranyat találtak. Egy csapásra megváltozott az élet, mert a következő évben nyolcvanezer szerencsevadász özönlött ide a gyors meggazdagodás reményében. 1849. december 25-én egy csoport száz szekérből álló karavánnal utazott Salt Lake Cityből nyugat felé és el is érkezett a mai Halál-völgybe (Death Valley). Abban bíztak, hogy lerövidíthetik útjukat, ha átmennek ezen a száraz és sivatagos medencén Kalifornia és Nevada határán. Aranyat kerestek, de eltévedtek. A hely a szomjúsággal, különleges kövekkel, meg egy forró katlannal ajándékozta meg őket. Végül megették a szekeret húzó állataikat, és kijutottak a völgyből. A hágóról visszatekintve a halál völgyének nevezték el ezt a hegyek között megbújó sziklasivatagot.

Halál-völgy

Halál-völgy

Halál-völgy

Hát akkor menjük el a Halál-völgybe! Autót bérelünk. Persze nem mindig lehet utazást szervezni. Az időjárás, a gyerekek iskolai szüneteinek és a néhány helyen 16 sávra dagadó híres 101-es Highway forgalma determinál. Egyszerűen úgy bedugul ez az északot déllel összekötő kaliforniai út, ami San Franciscóból Los Angelesbe megy, hogy meg sem lehet mozdulni az Öbölben. Cserébe gyönyörű és változatos lehet az útvonal, mert egybeesik az El Camino Reállal. Azzal az eredetileg ferences misszionárius úttal, aminek később minden megállója egy misszió és a hozzá tartozó gazdaság lett, ahol indiánokat dolgoztattak. A kalózkodás előszeretettel fosztogatták őket. A valláshoz katonaság tartozott, akárcsak ma, minden öt mérföldön seriff figyeli a sztrádát...

Délnyugatra tartunk. Végtelen citrom- és narancsültetvényeken, eperföldeken, ahol mexikói idénymunkások dolgoznak kalapban a tűző napon. Folyamatosan öntözik a földet, mert évről évre nagyobb a szárazság. Amint elhagyjuk pár mérfölddel az óceánt, többezer méteres hágókon kelhetünk át. A hegyekkel körbevett Halál-völgy nyáron akár 55 fokos is lehet. Tavasszal „csak” 40 fok van (az érzet így is sokkal több, mert a kövek felszíne 60-70 fokra is felforrósodik). Ilyenkor, tavasszal érdemesebb bejárni az ösvényeket. Tíz liter vizet veszünk magunkhoz és nekivágunk.

Elképesztő látvány fogad, ahogy leereszkedünk a medencébe. A hegyekből sziklás kanyonok lesznek, kőóriások és küklopszok. A sziklák színe és formája szinte száz méterenként változik. Néhány északi dombon a kövek között megülő kaktuszok virágoznak. Bár növényzet alig van, mégis ha virágoznak a bokrok, néhány pillanatra olyan, mintha a tavaszi Kárpátokban lépkednénk. Lenyűgöző, ahogy a kietlen, sziklás táj foltokban pompázik. Leghíresebb az indián vörös, amivel az itt élő sosenok pingálták a testüket. A kietlenség nem jó szó. Inkább szorongást, szorítást érzek a tűző napon, ugyanakkor a következő lépésben épp a látvány okoz teljes felszabadultságot. Milyen gazdag lehet a semmi, a semmi kietlensége.

Több száz különleges faj él itt és nem nehéz találkozni velük, csak némi idő és a sivatag ismerete szükséges hozzá. Szárazságtűrő bokrok, pálma, olajfa. Fenyőfélék. Rágcsálók, farkas, vadszamar, vadló... A legzajosabb mégis az éjszaka. Nappal a sivatagban halálos csend van. Kivéve, hogy néha keselyűk köröznek felettünk. Éjszakánként viszont hideg van, ezért nagy a hőmérséklet-ingadozás. A szél és a hideg feldarabolja a köveket. Megvárjuk a naplementét a homokdűnéken, és mikor beesteledik, keresünk egy ösvényt, ahol megfigyelhetjük a csillagokat és kihallgathatjuk az éjszakai ragadozókat. Megéri várni. Szépen sorban jönnek. Először a vadnyulak. Aztán az ugrógerek. Üregről-üregre szaladnak. Skorpió, kígyó neszez. A coyote messzi ugatással és üvöltéssel hívja vadászatra a társait. Az egyikőjük az országúton szedi cafatokra áldozatát, nem zavarja őt az autók reflektora.

Furnace Creek oázisában felszerelkeztünk speciális térképekkel. A parkolóban már megvolt az első meglepetésünk: a prérifarkas a kukákat szagolgatja és sunnyog sarokról sarokra. Amúgy különösebben az állatokat nem zavarja az emberek jelenléte, ahogy éjszaka is megtapasztaltuk, egészen közel merészkednek. Hazafelé elhagyott bóraxbányák (szappankészítéshez használták) és sóbányák mellett visz az utunk, ezek ma szellembányák. Otthagytott szekérrúd, állatitató, aládúcolt támfalak és csillék. Vesélyes a bányákhoz lépni. Zabriskie Point kanyonja: igazi meglepetés, ahogy a kávé-, capuccino- és kakaósínű sziklák felgyűrődnek egymásra. Itt forgatta Antonioni híres társadalomkritikus filmjét még a hetvenes években az amerikai új erkölcsről – a szilíciumvölgy találmányai és gazdagsága megváltoztatták egész Amerikát. De ez kinek volt jó? És kinek lesz az? Hát épp erre jó a sivatag-metaphora. Ide el lehet menekülni a világ megváltoztatásának kényszerétől, ez itt a kiút a Szilíciumból.

Rossz víz – Badwater. Első felfedezője a völgy legmélyebb pontjának medencéjét ihatatlan vizéről nevezte el így. Egy kiszáradó sós tó partján indul az ösvény, szikes, minden életet nélkülöző táj, de ez is becsapós.

Kövek – sárga, vörös indiánsziklák és a sós medence horizontja, melyek a száradásban sóvirágokat rajzolnak. Ha bemerészkedünk pár mérföldet, minden egyes lépésnél más lesz a formája. Kiderül, hogy a hatalmas és gyors lefolyású téli esőzésnek köszönhetően többször elönti a víz a medencét, majd pár hét múlva újra kiszárad. A tó körül van élet, sótűrő, alacsony bokorfélék élnek itt, vízi rovarok és a Badwater-csiga.

A Halál-völgyét elhagyva a Lake Tahoe következik. Méteres hó vár minket a nevadai hegycsúcsokon és a redwood óriási fenyői. Mindössze három óra az út. Úgyis régóta meg szerettem volna nézni, hogy egy kaliforniai író hogy vonul el nagyképpen a fenyőerdőbe hetekre a családjától, hogy nyugalomban írhasson. T. C. Boyle kunyhójáról Sacha Batthyany készített interjút (<https://webspecial.tagesanzeiger.ch/longform/amerika-im-gespraech/tcboylee/>), amit most újra előveszek. Irigylem a magabiztosságát. És a vad világot, ami körülveszi a faházát.

Benzinkút

Egészen furá megtapasztalni a szélsőségeket. Nincsenek határok a teljes szabadság és a pénz kínálta kapitalista eufória közt. Ez az amerikai álmom: akár pár órán belül mind a kettőt bárki megtapasztalhatja. Egy kivételezett sima, fehér középosztálybeli is, hát még a többiek. Egyrészt van a vízhiány, másrészt meg a végtelen óceán és közöttük a kőzetlemezek, hegyek, melyek állandó mozgásban vannak. Törésvonalak. Földrengésre és cunamira figyelmeztető táblák. Ugyanaz zajlik itt földtanilag, mint ami a társadalomban szétválasztja az embereket, szerencsésekre és a

kevésbé szerencsésekre. Ami itt egyértelműen a dúsgazdagok és a senki világát jelenti. Látjuk az egész út alatt, hogy szinte mindenütt délről jött vendégmunkások dolgoznak. Citrom, mandarin, avokádó, cseresznye, eper. A lakóautókban élő nyílt társadalom (csak San Franciscóban 22 ezer hajléktalan él), vagy a kéregető hippik boldog delíriumos mámora a kereszteződésekben Sacramentóban. A táj, amit így magunk mögött hagyunk, ugyanazt a társadalmi játékot játssza, mint az ember.

Hazafelé egy pénteki napon egy sztráda menti motelben alszunk. Az ültetvényekről hazainduló munkások beállnak a teherautókkal a szobájuk elé. A platóra pontban este nyolckor kiteszik a rekesz sört és a grillezőt, begyűjtják. Kolbászt sütenek, énekelnek. Tizenegy körül jól laknak, abba-hagyják a dalt. Hajnalban kacagásra ébrednek. 10 dollárért lehet nem egész éjszakára a motelszobában tartózkodni. Ezt a táblán olvasom, a recepció s feje felett lóg...

Colorado és a navahó indiánok földje

Az is Amerika, ha a kanyar egyenest játszik. Elvész a végtelen labirintusban, ott, ahol a szellemek élnek a föld alatt. Ha a világ legmélyebb, többszáz méteres folyóinak part menti sziklái testnyire szűkülnek. Az is Amerika, ha reggel arra kelünk, hogy egy szarvas két gidával óvatosan lépkedve kel át a kertünkön a patakparthoz. Isznak és indulnak vissza a bozótosba, amely közvetlenül az út mellett van. Autókkal élnek, gépekkel, az emberek közvetlen közelében. Rókával, a prérifarkas hűséges szomszédjuk. Máskor a száz mérföldes fennsíkon egy szárnyszarvas ugrral a négysávos autópályán az autók között, egyetlen lépését sem téveszti el. Két mérfölddel később mégis kettőt az orrunk előtt üt el két újmexikói terepjáró. Ez még a Szilícium-völgyben is mindennapi valóság, hát még a nemzeti parkok közt vezető úton. Mert az is Amerika, ha az államok elnöke (1903-ban) három nap kempingezés után kitalálja, miért és hol legyen természetvédelmi terület. Ugyanennek a parknak a leghíresebb, sziklával körbevett völgyét egy nyári hónapban aztán száz évvel később félmillió ember látogatja meg.

Amikor ezt írom, megérkeztünk Coloradóba. Kaliforniából indultunk útnak. Nyolc nap alatt ezeröttszáz mérföldet vezettem és ez komoly testi fájdalommal alakult. Az már nem annyira, amikor próbálom a fejemben összerakni azokat a parkokat, sivatagot, folyókat, sziklákat, agyagból formált indiánvárosokat, amelyeket útközben meglátogattunk. Motelek, jég, hamburger minden nap, mexikói taco, nevadai sör, hűtőtáska, terepjáró,

benzinkutak és a térkép – *On The Road*. Csak itt megtapasztalható életerés az úton levés, ami nem más, mint hogy az életed, tárgyaid igazi otthona az autód.

Navabó indiánok

Az is olyan tipikus amerikai gondolat, hogy a nemzeti park a gótika, mondja újmexikói barátunk, Tom, akinél most a Szent Lajos-völgyben lakunk Der Norte mellett, a Rio Grande partján. Mindig valamit ki kell találni, megálmodni és megcsinálni, a múltat meg kell teremteni, és Amerikának a sziklák a múltjai és a préri, a fennsíkok és a sebes zuhatagok. A vizeket elnyelő sivatagok, ahol csak a helybéliek ismerik a forrásokat és a mélybe vezető kanyonokat.

Mariposa, sziklamászás. 1903-ban vagyunk. Theodore Roosevelt elnök fáradhatatlanul áll egy sziklán. Többnapos kempingezésen vesz részt horgászattal egybekötve a Yosemite völgyében. John Muir hívta meg, a skót favágó. Aki melleleg filozófus és tájleíró. Meggyőzte az elnököt, hogy a kempingnek otthont adó sziklás hegység Yosemite Nemzeti Park néven védett terület legyen. Az is Amerika, hogy a természet a politika részévé lesz.

John Muir és Roosevelt, 1903.

Megálmodni, megígérni és megcsinálni. Ez nem a hazám, ez most Amerika. Több mint száz éve alakult ki egy olyan rendszer, ami lehetővé teszi, hogy a természet csodái ne magánkézben landoljanak, hanem bárki számára látogathatók legyenek. Végigmentünk a parkokat összekötő utakon. Kaliforniából indultunk, San Franciscóból (Los Angeles-i kezdéssel ugyanígy megtehető) és elég feszített tempóban haladtunk, a Halál-völgyön keltünk át, onnan felmentünk Nevadába, Las Vegasban is megszálltunk, következett a Zion Nemzeti Park, majd a Glan Canyon, Mesa Verde indiánháza, végül Colorado és a San Juan folyó kanyarulatai és sziklái.

Semmi nem privát, és mégis az. A vadnyugaton már az aranyláz idején megindult a kisajátítás és mára be is fejeződött. Minden földet eladtak, embereket száműztek, kisajátítottak, tőkére váltottak, megműveltek és kiszigereltek – ez is Amerika. Az óceánt, a tengert, a háromezer méteres csúcsokat. Ha indiánok földjén vagy, ott sorakoznak a kaszinók, mondja Tom: egy törzs egy kaszinó. A navahók azért tehetik ezt meg, mert a 90-

es években hozott szerencsejátékot korlátozó szabályok nem vonatkoznak a rezervátumaikra – az is az amerikai álom része, hogy százdolláros lakókocsiban élnek milliók a sivatagos senkiföldjén. Míg más milliók rendszeresen szerencsejátékoznak, egy-egy Las Vegas-i utazás alkalmával akár tízezer dollárt is eljátszik egy átlagos amerikai háziasszony. Las Vegasban tényleg sokkal több nőt látok a flippernél és az új Tarzan-szimulátoroknál. Amerikai az is, hogy amikor el akarod hagyni reggel a szállodat, még átéled a kaliforniai földrengést – epicentruma a Halál-völgy közelében volt, tőlünk pár mérföldre. Kiléng a toronyház, és folytatódik a szerencsejáték, mintha mi sem történt volna.

Navahó asszony

Nem az ember védett, az állatok azok. Az is Amerika, ha szomszoros a sivatagban, de az is, ha a coyote megtalál a tóparton, és piknikezés közben sunyin körbeszokolja az uzsonnádat. Máskor pedig friss pumanyomokon kapaszkodunk fel az óceánparti sziklás erdőn San Francisco mellett. Nagyon is amerikai, ha a Szilikon-völgyet elhagyjuk, és egy másik újvilágba érkezünk, ami tökéletes ellentéte az előzőnek, szabályozatlan, vad és nyereszkes, csak máshogy. Nincsenek határok, és közben semmi más nincs, mint a privát élet kerítései, falai, választóvonalai. A gazdagok külön élete, milliók hihetetlen jómódban, és ugyanolyan milliók lakókocsiszegénységben, áram és ellátás nélkül.

Átkelünk a Halál-völgyén és három óra múlva jeges úton csúszik ki a kerék Nevadában, háromezer méteren. Kalifornia után Utahba, a mor-

monok államába megyünk. Ahol minden olcsóbb, egyszerűbb és nyugalmasabb. Hatalmas, gazdag templomok. A gazdagság persze itt is látványos bármilyen európai régióhoz képest. Miközben indiánok és mexikóiak végzik a fizikai munkát, amit máshol (mondjuk) az afgánok és a fülöp-szigeteki bevándorlók. Az utakon nincs dugó, és az út mindenhol látványosan a végtelenbe vezet. Ezeröttszáz mérföldet tettünk meg nyolc nap alatt, és csak egyszer tévedtünk el az indiánrezervátumban. Amikor a mormonok western-falujából a Mesa Verde felé indultunk, Coloradóba. Mesa Verde erdei szállásáról másnap legyalogoltunk a sziklaházakhoz. Életem legcsodásabb sziklamászása. Itt állnak a pueblo törzsek agyagházai és a farmjaik, többezer éves sziklába vájt otthonai. Odafent tizenkét kondorkeselyű kering. Naplementekor rókabiztos helyre telepednek, a sziklák szélére. A világ díszes építészeti csodái, akárcsak egy római város. És most már az is Amerika, hogy a sziklát elhagyva megérkeztünk a Rio Grandéhoz, egy hűvös vadnyugati vályogházban van a szállásunk, az egykori postahivatal része. 1850-ben húzták fel a bevándorló telepések a Szent Lajos-völgyben.

Olajfúrókutak, napelemek, szélérőművek, nem egy-két dombság, hanem az áram és kőolajtermelés gigaprojektjei. Szárazság, forró nappalok és fagyos éjszakák. Amiről igazából minden Hollywood-filmnek több tucat sztorit és képet szállított már, de a fénykora nem a digitális realizmus, hanem az átélhetőség és a fotografálhatatlanság közötti szakadék. Fene akart abba az Amerikába jönni, amit mások találtak ki. Sokkal vonzóbb az az Amerika, ami hús-vér, elbeszélhető és megtapintható, ami nem az amerikai metaforája, vagy ha az, akkor legalább az én tapasztalatom képeibe villanjon be. Egy másik, saját Amerikát csinálni, az az igazi feladat.

Új Mexikó, Utah, Arizona és Colorado – az is Amerika, amikor folyton valaminek a határán billegsz, nem is érted, miért nem itt élsz. Mert hirtelen elfogy, ami az otthonhoz köt. Mi az a varázslat, amiért ez az ország annyi reménnyel és szabadsággal tölti el az embert? Az újdonság és a szellem erejével? A projekció határtalan indulataival? Hogy az otthona ne érdekelje, ne háborodjon fel, ne érjen el hozzá. A bőréhez sem és a szívéhez sem, mert az otthon fogalma értelmezhetetlen és kiüresedett. Az úton levés az otthon. Hogy „mindenedet magadnál hordod”, hogy bármikor tovább állhatsz, menekülhetsz és álmodhatsz. Az elvonulás lehetősége. Itt még lehet adókértve és bankkértve nélkül élni, meséli Tom, neki ez ad biztonságot. Ő, aki kipróbálta a Zemplént és a magyar életet, elég hitelesen tudósít az amerikai álomról is. Magyarországon rengeteg akadályba ütközött, és inkább visszajött ide a hegyekbe. Lakókocsikat restaurál, könyvet köt. Szikla,

csapás, kanyon és vad, meredek folyók mellett élni. Akárcsak az indián család, akinek nőtagjai elvezettek minket a Glen-kanyonban a Waterholeszorosba a tűző napon, utána a törzsfőnök akkurátusan megszámolta a bevételt. Kérdéseket, ha volt, csak neki lehetett feltenni.

Monument-völgy, Arizona

Egy forgósél Amerika, ami felkapta és lesodorta a sivatagban az autónkat, és az utolsó pillanatban visszakaptam a kormányt. Tűz, víz, föld, tornádók és földrengések. Ahogy a hopik becsben tartanak minden természeti csapást. A farmerek és az aranyásók bőrruhái, amiben naponta a mai napig kemény, embert próbáló munkát végeznek az itt élő munkások – az is amerikai álom, hogy folyton dolgozol, és az is, hogy az évi keresetted (ami itt simán lehet évi százezer dollár) tíz százalékát egy egyháznak adod vagy eljátszod a legközelebbi indiánkaszinóban. A pénz minden és a pénz egyszeriben semmit nem jelent. A kapitalizmus szelleme egy zsetonná formált hétvégi Las Vegas-i szuperkirándulás.

A fotók a szerző felvételei, 2019 nyarán készültek.

TÓTH IMRE

Avokádó

A Guinness Rekordok Könyve alapján a legnehezebb avokádó 2,5 kilogrammot nyomott. A rekordot 2018. január 3-án jegyezték be, a gyümölcs egy Felicidad Pasalo nevű hawaii nőé volt.

Már az is öröm, ha a Katolikus Lexikont kéri valaki a legújabb romantikus regény helyett – gondolta Ábrahám, és megtörölte izzadt homlokát. Megint kánikula kínozta a várost. A boltban nem volt légkondicionálás, de kevesen is tértek be ilyenkor. Ábrahám arról ábrándozott, hogy idő előtt bezár, és hazaindul kényelmesen berendezett lakásába. Kinyitja az ajtót, lerúgja a cipőjét, és bemegy a fürdőszobába kezét mosni. Majd kinyitja a hűtőt, és kivész egy hideg dobozos sört. Nagy élvezettel pattintja fel a dobozon a zárat. Bemegy a szobába, bekapcsolja a légkondicionáló berendezést és a tévét. A tévén a komolyzenei csatornára kapcsol, halkra állítja a hangerőt. Nagyot kortyol a sörből. Mindig az első korty a legjobb. Aztán elővesz egy könyvet.

Csengetnek. Általában ügynökök járnak hívatlanul a házat, portékájukat kínálva vagy éppen eladó lelkekre vadászva. Főleg az el nem kötelezett lelkek érdeklik őket.

De Ábrahám felriadt álmodozásából, mert a csengő az ajtó fölé szerelt szerkentyű volt a boltban. Vásárló érkezett. Egy harminc-harmincöt körüli nő, kalapban és napszemüvegben. Egy japán legyezővel legyezte magát. Kreol bőre volt és fekete haja. Egy szatyor avokádó volt nála.

Ábrahám már túl volt a fiatalságán, de még nem is volt öreg. Valami megmozdult benne a nő érkezésével.

- Segíthetek? – kérdezte előzőeken.
- Ó, igen – felelte a nő. Megvan itt a *Vagy-vagy*?
- Természetesen, mindjárt megkeresem.

Odament a polchoz, és levette a könyvet. Amikor odaadta, egy pillantást vetett a nő táskájára.

- Szereti az avokádót? – kérdezte tőle a nő.
- Igen, nagyon szeretem – felelte Ábrahám.

Hozza el este a könyvet, itt a címem, mosolygott rá a kalapos nő, és kilépett az ajtón.

MÁRKUS LÁSZLÓ

Partra vetve

Mint felfúvódott viza varjú vájta szemürege,
kiüresedve csábítgatja a lumpen Est a Holdat.
Ridegkék szürreál, nincs benne semmi élet.
Falevél nem rezdül, bőregér nem grasszál,
kutyaugatás nem hallik, léptek nem kopognak,
kóbor macska sem lapul a rododendron alján.
Foszló hárászkendőként hull az éj a lakótelepre,
tévék villódzó fényével morzézik a magány.
Költőnk ablaka sötét, küldetéstudata berozsdált,
vehemenciája vaskos hamuréteg alatt pislákol.

Páncélja, szélmalma, Dulcineája, Sanchoja nincs.
Manifesztálja, e kor nem kedvez a trubadúroknak.
Tálcumának grammatikája Art déco-minimál,
néhány kötet – olvasók nélkül – talán pár barát.
Meg Hrabal és Capote, de ők ritkán szólnak hozzá,
mert tudják, legtöbbször nem felel, csak néz némán.

Vár, egyre vár, maga se tudja mit, teste megrogyott.
Ványadt vágyai almáriumban, emlékei kifakulnak,
leporolni őket nincsen miért, ugyan kinek mesélne.
Csak üldögél magába zárva, morcosan, partra vetve.

HAJNAL ÉVA

ketten

kollázs József Attila verseiből

ketten állunk a fülkefényben
köröttünk csilló könnyűség lebeg
s a lengedező szöszsötétbe
belereszketnek a fellegek

fürkészve kis bokrok guggolnak
soványka ingben zörgő szél remeg
csak ami nincs annak van foglya
semmi ágán gyötrő kép pereg

nedvesség motoz télnek árján
szegények rekedt éje ül köhög
gondod s fájdalmad kicifrázván
sorsodon vad vonat füstölög

Gedeon Hajnalka: Varázserdő

LIMBACHER GÁBOR

200 éves a palóckutatás

A magyar néprajzi leírás, nyelvjárás- és népcsoportkutatás születésének 200. évfordulóját ünnepelték három napon át Balassagyarmaton, Szécsényben és Csábon.

Szeder Fábiának a Tudományos Gyűjtemény 1819. évi VI. kötetében *A' Palócok* címmel megjelent értekezése a szakirányú magyar és Kárpát-medencei néprajzi leírás, nyelvjárás- és népcsoportkutatás megszületését is jelenti. E kétszáz éves jubileumra a balassagyarmati Palóc Múzeum és a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum közös szervezésében kétnapos tudományos konferencia, szakmai kirándulás és kulturális napok keretében emlékeztek 2019. október 25. és 27. között bujáki, füleki, karancslapujtói, losonci, őrhalmi, rimóci, varsányi hagyományőrök, a Mohorai Faluszépítő és Hagyományőrző Egyesület, a Palóc Néptáncgyűttes, a rimóci Szent József Katolikus Férfiszövetség, a csábi Szeder Fábián Dalegylet, a varsányi Muskátli Hagyományőrző Egyűttes, a losonci Folk LC, a CSE-MADOK Nagykürtösi Területi Választmánya és Sasvári János fafaragó népművész közreműködésével. Az ünnep megvalósulásában Paluch Norbert néptáncos, néptáncpedagógus, néprajzkutató szerzett elvülhetetlen érdemeket. A rendezvénynek a Palócföld folyóirat is támogatója volt.

A bicentenárium tiszteletére a Palóc Múzeum és a Palóc Múzeumbarátok Egyesület díjat alapított. Ezután minden esztendőben egy felvidéki és egy magyarországi személy részesül az elismerésben, aki a palócság javára kiemelkedő teljesítményt nyújtott.

Első alkalommal Pintérné Kanyó Judit, Varsány község polgármestere és Csáky Pál politikus, író kapta meg a díjat. Kanyó Judit helyi származású, 2010 óta Varsány polgármestere. Ez idő alatt az 1603 főt (2015) számláló kis cserhádi faluban, „a fenntartható falufejlesztés” és „a hagyományos tudásátadason alapuló vidékfejlesztés” jegyében mintaadó közösségépítő, mezőgazdasági, hagyományápoló és szociális beruházások valósultak meg. Kialakították a Kézművesportát, a Hagyományőrzők Házát, a Varródát, egy varróműhelyt és egy feldolgozó üzemet. A „hímzőkörökben” mára már országszerte ismert Varsányi Kézművesporta méltán büszke termékeire: a mindennapi használatra szánt hímzett lakástextilek-

re, lakásdíszekre, faragványokra, bőrdíszműves termékekre és a hagyományosan elkészített varsányi népviselet darabjaira: fékötőkre, szakácskákra, ingvállakra. Mert számukra nemcsak a megörökölt tudás átadása a fontos, hanem annak megújítása, gyakorlati hasznosítása is. A hagyományos faluközösség értékeinek megtartásáért hozták létre a Falugazdaságot, és építették meg a Falugazdaság központi épületét. A szociális szövetkezetként bejegyzett Varsányi Falugazdaságot a START közmunkaprogram keretében indították el. Feladatuk a falu szükségleteit figyelembe vevő, ugyanakkor a külvilágra, piaci hatásokra is nyitott termelés és szolgáltatások nyújtása. A gyógynövényesben nyolcféle gyógynövényt termesztenek és dolgoznak fel: szörpöknek, teának és ajándéktárgyak készítéséhez. A zöldség- és gyümölcsstermesztés teljes egészében ellátja az önkormányzati konyhát, ahol naponta 300 főre főznek. Kidolgozták a Palóc Gyümölcs programot. A szolgáltatások bővítésén is fáradoznak: létrehoztak egy gyógyszertárat, vendégházat rendeztek be és felújították a Közösségi Házat. A varsányiak a falu „megtartó erejének erősítése érdekében” fontosnak tartják már óvodáskorban „elhinteni” a magokat, így gyakori, hogy a helyi idős hagyományőrzők óvodai foglalkozásokon ismertetik meg a gyerekekkel a palóc népmesekincset, a néptáncot, a népdalt, a viseletet. Évente több alkalommal rendeznek fesztiválokat a hagyományőrzés és a gasztronómia jegyében. A falu lakóinak összefogása és kitartó munkája eredményeként Varsány neve mára szűkebb pátriánk határain túl is jól cseng.

Csáky Pál a Balassagyarmathoz közeli Kóvárról származik, ahol gyermekéveit töltötte. A csehországi Pardubice egyetemén szerzett vegyész-méternöki diplomát. 1981 és 1990 között a lévai Levitex cég vezető technológusa. 1990-től a Szlovák Nemzeti Tanács, azaz a parlament képviselője. 1991–1998 között a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom alelnöke. 1998–2007 között a Magyar Koalíció Pártjának (MKP) alelnöke, majd 2010-ig az elnöke. 1998–2006 között Szlovákia miniszterelnök-helyettese, 2014-től 2019-ig európai parlamenti képviselő. Miniszterelnök-helyettesként támogatta a Palócok Vigyázó Keresztjének elkészítését és felállítását Herencsényben. Az avatóünnepség szónoka volt, és több alkalommal mondott ünnepi beszédet ezen a helyszínen. Támogatta a palóc emlékhelyek felújítását, kiemelten az alsósztrégovai kastélyét, ugyanitt a Rigele Alajos tervezte Madách-emlékműét és Mikszáth szklabonyai szülőházáét. Ebbéli tevékenységéért 2017-ben megkapta a Nógrád megye díszpolgára címet. 2019-ben megszervezte a palócföldi kultúra bemutatkozását Brüsszelben, az Európai Parlamentben. Ugyancsak idén megszervezte Palócföld bemutatkozását Pozsonyban, a Csemadok nagyter-

mében. Folyamatosan támogatja az Alapítvány Balassagyarmatért és a Palócságért Egyesület munkáját. Publicisztikai ténykedése során rendszeresen foglalkozik a palóc szülőföld kérdéseivel is. A Palócföldhöz való kötődését dolgozza fel az *Úton* című kisregényében, amely 1992-ben jelent meg Pozsonyban, a Madách Kiadó gondozásában. Budapesten a József Attila Színház visszatérően játssza az egyik egyfelvonásos művét *Egy nap az örökévalóságból* címmel.

A díjátadás résztvevői

Október 25-én, a konferencia balassagyarmati napján dr. Varga Lajos, a Váci Egyházmegye segédpüspöke mondott elsőként köszöntőt, melyben a népi vallásosság szerepéről és jelentőségéről szólt. Balla Mihály országgyűlési képviselő a palócság megtartó erejéről, a szülőföldhöz való kötődés fontosságáról beszélt. Tóth Henrik, Csáb polgármestere a községükben született Szeder Fábián életútját vázolta föl. Dr. Lengyel Ágnes, a Magyar Nemzeti Múzeum Palóc Múzeumának igazgatója köszöntőjében a jubileum fontosságáról és a háromnapos jubileumi program gazdagságáról beszélt.

A konferencia¹ előadóiak sorában először Selmeczi-Kovács Attila a Palócföld kettős bicentenáriumi ünneplésére hívta fel a figyelmet. Mert Szeder Fábián 200 éve megjelent írása mellett ugyancsak kétszáz éve született Reguly Antal (1819–1858), aki a szibériai finnugor népek körében végzett kutatómunkáját követően, hazatérése után 1857-ben a nógrádi és a hevesi palócok között végzett elsőként komplex néprajzi és antropológiai terepgyűjtést. Az előadás első részében a két tudós kutató életrajzának rövid ismertetésére került sor, majd ezt követően a palócokról tett megállapításaiknak, véleményeiknek sorából egymást kiegészítő idézetek számbavétele következett. Az előadás második részében Szeder Fábián 1819-ben megjelent munkájában közölt néhány jelentős néprajzi vonatkozás bemutatására került sor, úgymint az építkezésmódra és lakáskultúrára, továbbá a hagyományos népviseletre és öltözködésmódra, valamint azok időbeli változására. Mindkét tudós plasztikus leírásainak szöveghű közreadásával az előadás az egykori szaktudományos szemléletről és adatlejegyzés módjáról is képet ad, amely a maga korát meghaladó tudományos színvonalról tanúskodik, ráirányítva a figyelmet a palóc etnikum megismerésének korai, reformkori igényére.

Borsos Balázs előadása első felében ismertette elemzésének módszertanát. A Magyar Néprajzi Atlasz adatainak klaszteranalízise, az adatok matematikai-statisztikai elemzése (a kulturális hasonlóság-vizsgálat) alapján úgy találta, hogy a Palócföld a néprajzi vizsgálat megállapította határok közt (nagyjából a Pinc–Órhalom–Pásztó–Mátra–Bánpatak–Sajó–Rima-nyelvhatár alkotta vonalak közti terület) nem tekinthető releváns kulturális régióknak. Úgy találta, hogy létezik egy akár Palócföldnek is nevezhető kulturális középrégió (az Északi nagyrégió / Felföld / Északi középrégiója) a Garam völgye, az északi középhegység gerincvonala és a Sajó völgye között, amelynek területe fölöleli a néprajzkutatás által Palócföldként és Barkóságként azonosított területet is, de annál sokkal kiterjedtebb. Ugyanakkor jóval kisebb, mint a nyelvészetben meghatározott palóc nyelvjárási régió, amely méretben közelebb áll az Északi nagyrégióhoz. A Palócföld és Barkóság korábban meghatározott területe nagyjából három kulturális kiségió: a Cserhát-vidék, a Mátra északi előtere és a

¹ A konferencia meghívója, az előadások címei a Palóc Múzeum honlapján megtalálhatók: <http://palocmuzeum.hu/2019/10/15/unnepi-konferencia-es-kulturalis-napok-a-magyar-neprajzi-leiras-nyelvjaras-es-nepcsoportkutatas-szulesenek-200-evfordulojan/>

Medves-vidék, valamint a Bükk északi előtere (Dél-Gömör és Barkóság) között oszlik meg – hangzott el az előadásban.

Limbacher Gábor előadásában számba vette a palócok 17. századtól megfigyelt említéseit, melyek sorában Szeder Fábián 200 éve megjelent értekezése a mai értelemben vett szakirányú néprajzi leírás kezdete, első műve, amely a népcsoportkutatás nyitányát is jelenti. Palócokat ismertető írásai programot, mintát adtak a kortárs kutatóknak. Számba vette a kutatók sorát, akik hozzájárultak a palóc népcsoport ismeretéhez, kiemelve Szeder és Reguly korát, közléseinek tartalmát. Megállapította, hogy kultúrájuk alapvető összetevői és sajátos jegyei nem azonosak. A palócok két-száz éves kutatása során megállapított jellemzők és sajátosságok nagy része nyilván történeti jelentőségű, a mai palócság esetében már nincs aktualitása. A néprajztudomány 200 éves teljesítménye azonban lényeges területeken mintaadó lehet a mai palócság és az egész magyar nemzet számára is: családcentrikus kulturális örökség, kozmikus tájoltású keresztény világkép és mentalitás, Szeder Fábián leírásában jellemző karakterként a megtartó szemérmesség, a vidám barátság, az emberbecsülés és önzetlen adakozás rokonnal és ismeretlennel egyaránt.

Romsics Imre a pota néprajzi csoport kutatástörténetének 200 esztendejét vázolta föl. Az előzmények rövid áttekintése után megállapította, hogy a kalocsai néprajzi gyűjtések sajnálatosan igen későn kezdődtek el. A 19. század utolsó évtizedeitől Kalocsa környékén az önálló közigazgatási egységekbe kényszerített szállások népe a korábban kialakított társadalmomszervező erőknek, a kiépített rokonsági kapcsolatrendszereknek köszönhetően egy egységes népcsoporttá, az ún. pota néprajzi csoporttá kovácsolódott össze.

Lengyel Ágnes a palócok archaikus kultúrájának megjelenítését célzó új Palóc Múzeum-i állandó kiállítás terveiről beszélt. Szeder Fábián 1819-ben a palócokat ismertető leírásában is hangsúlyt kapott a paraszti kultúra eltérő jellegzetességeinek létezése. 200 évvel később, az új állandó néprajzi kiállítás tervezésekor egyszerre tartja fontosnak, hogy a palócokat – mint a magyarság egy jellemző csoportját – mutassák be, másrészt kitérjenek azokra a sajátosságokra, amelyek a palócságot specifikusan meghatározzák. Cél bemutatni a népcsoport azon archaikus jellemzőit, amelyek a mai érdeklődőket, múzeumlátogatókat szembesítik egy szinte teljesen más világnézetű és mentalitású kultúrával. „A Palócföld és a palócság – Archaikus jellemzők egy néprajzi nagytáj kultúrájában” munkacímű tartásban azonos szempontok szerint összehasonlításra kerülnek a palócföldi hagyományos kultúra jellemző szegmensei a modern tömegkultúra

párhuzamos jelenségeivel. A valóságban néhány csomóponti jelenséget emelnek ki, a virtuális tér tágasságában pedig egyfajta tudástárat szeretnének létrehozni, mégpedig a néprajzi múzeumok tematikus mutatórendszerének egységei szerint, lehetőleg a teljességre törekedve.

Gyenes Tamás és barátai a 200 éves jubileumot centenáriummal gazdagították, megemlékezve a 100 éve született Pál István tereskei juhász, dudás és furulyás pásztorról, aki a magyar néphagyomány és népzene-történet utóbbi évtizedeinek egyik legmeghatározóbb alakja volt. A furulya-, és ládakészítő népi iparművész az előadását Pál István juhász egyik legkedvesebb dalának furulyázásával kezdte, melyhez felesége, Nagy Agnes énekelt. A vetítettképes előadás során arról beszélt, hogy Pista bácsi élete az utókor szempontjából két szakaszra osztható: úgymint a pásztorokodás és a tanító korszak. Az első életszakaszt – melynek meghatározói voltak a gyakran éneklő-muzsikáló pásztor szülei és a falusi környezet – régi fotókkal és Pista bácsitól vett idézetekkel, valamint hangfelvételekkel mutatta be; majd arról beszélt, hogy az 1992-es évtől kezdve, amikor fiatal népzene-szek, Juhász Zoltán és Agócs Gergely barátaikkal rátaláltak, és rábírták, hogy folytassa a furulyálást-dudálást, Pista bácsi még 23 éven át tanította az általa birtokolt egyedülállóan gazdag népzenei és néphagyomány-tudást. Személyes megismerkedésük okán – az előadó nyolc éven át volt Pista bácsi furulyakészítő és furulyajátékos tanítványa – valóságos, szívderítő történetekkel mutatta be Pál Pista bácsi hamisítatlanul eredeti palóc egyéniségét, videó- és hangbejátszásokon keresztül felvillantva elmélyült szakmai és emberi kapcsolatuk részleteit; valamint beszélt arról, hogy hogyan őrzi és adja tovább híven Pista bácsi szellemi örökségét. Az előadást Gyenes Tamás, felesége és zenészbarátai (Király Dávid és Konrád Viktor) Pista bácsi zenéjének élő bemutatásával zárták, felelevenítve tanítómesterüktől tizenkét furulyás-énekes-dudás dallamot.

Varga Norbert a gömöri romungrók körében megfigyelt mesemondás szerepét és hagyományát mutatta be. A cigányság narratív folklórájának kutatása terén mindmáig számos adóssággal bír a szlovákiai magyar néprajzkutatás. Az e tekintetben „terra incognita”-nak számító szlovákiai magyar tájak közül csupán a gömöri régió nyújt kivételt egy-egy kivételes képességű mesemondóval, avagy a mesemondás, történetmesélés hagyományát őrző közösséggel. Előadásában az elmúlt 15 év terepkutatásai alapján, a mesemondás formális és informális alkalmainak bemutatására, valamint a magyar anyanyelvű gömöri romungrók körében betöltött társadalmi szerepének ismertetésére vállalkozott. Szólt a mesetanulás folyamatáról, az aktív meshallgatásról, a szájhagyományozott történetek és az írott források ha-

tásáról az egyéni repertoár alakulására. Az alkotó és reprodukáló mesemondó típust bemutatva ismertette az általa megismert mesemondók stílusát, előadásmódját, variációs készségét és innovációs képességeit.

Az előadásokat követően „200 éve született Reguly Antal” címmel a zirci Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház vándorkiállítása nyílt meg a Palóc Múzeumban.

A konferencia második napján a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban Dr. Szabó Sándor kormány megbízott, Stayer László, Szécsény város polgármestere és Dr. Límbacher Gábor múzeumigazgató köszöntötte az egybegyűlteket.

Elsőként Gréczi-Zsoldos Enikő tartott előadást a palócok nyelvjárásáról. Szeder Fábiának a Tudományos Gyűjteményben 1819-ben, 1821-ben és 1835-ben megjelent értekezéseiben a palóc nyelvjárásra vonatkozó megjegyzéseire és Reguly Antal XIX. századi nyelvjárásleírására alapozva, Pap Gyula 1865-ben kiadott palóc népköltészeti gyűjtéseire és Pinter Sándor 1880-ban megjelent palócleírására hivatkozva bemutatta a korabeli palóc nyelvjárás jellemzőit. A XIX. században lejegyzett nyelvjárási sajátosságokat egybevetette a XX. századi gyűjtések anyagával, a Magyar Nyelvjárások Atlaszának adataival és a XXI. századi, legújabb nyelvjárásleírásokkal, gyűjtésekkel. Bél Mátyás XVIII. századi munkáiban megjelennek olyan megjegyzések, amelyek a palócokat és a népcsoport nyelvhasználatát becsmérlik. Ebből kiindulva értekezett az előadó a palóc népnév sokáig pejoratív jelentéséről – idézve Malonyay Dezső eseteleírásait.

A felvidéki származású Agócs Gergely népzeneész, népzenekutató, a Hagyományok Háza Népművészeti Műhelyének vezetője a Palócföld népének és a hangszeres népzeneének az örökségét vázolta föl, figyelemmel a területen belüli és kívüli összefüggésekre és különbözőségekre. Föltűnő egybecsengésekre hívta föl a figyelmet az új stílusú palóc dallamok és a keleti rokon népek megfelelői között. Az új stílus erőteljes jelenléte mellett szólt a palóc zenei örökség archaikus, régi stílusú rétegeiről is.

Magyar Zoltán áttekintette a hol külön, hol a Palócföldhöz sorolt Zoborvidék főbb néprajzi jellemzőit, utalt a kistáj népességének palócos jegyeire és rokon identitástudatára. Felhívta a figyelmet arra, hogy a Zoborvidék csak részben azonos a néprajzi irodalomban sokat emlegetett, 13 községből álló falucsoporttal (Zoboralja), valamelyest nagyobb annál, és számos, délebbre fekvő Nyitra és Bars megyei település is leginkább ide sorolható, földrajzi és kulturális tekintetben egyaránt.

Gecse Annabella előadásával a vallásfelekezeti, etnikailag egyaránt vegyes Gömör megye egyik faluja, Uzapanyit 20. századi vallásos népeletébe

pillantott bele. A római katolikus és református felekezet egymás mellett élése a 20. század első éveiben súrlódásokkal, békétlenséggel is járt, ám a mindennapokban a település népessége közösségként élt együtt. Az előadás a plébános és a rozsnyói püspökség 1899–1906 között folytatott levelezésének adatai alapján szolgált példákkal arra, milyen tények – területfoglalás, jogtalan földhasználat, jogi nehézségek – állnak a „másik” (ezúttal a református felekezet) megítélése mögött.

Székely Orsolya, az Ikon Stúdió kultúrtörténeti filmszatórna megalkotója és működtetője a a rimóci palóc viselet ma is élő női öltözeteit mutatta be. Előadását a honlap bemutatásával illusztrálta (<http://ikonstudio.hu/>). A korábbi nagynevű néprajzkutatók nyomdokain haladva (Palotai Gertrúd, Flórián Mária) Jusztin Péter szakértő vezetésével a fotózás mellett hangsúlyt fektettek az egyes ruhadarabok leírásaira, a szájhagyományban fennmaradt divattörténeti motívumok megőrzésére. Az egyes ruhadarabok viselésének módját és készítésének titkait a mellékelt linkek mögé rejtett filmekből lehet megismerni. A honlap viselettörténeti alkalmazása játéklehetőséget is kínál a kollekciónak egyes figuráinak felöltöztetésével. A játékos beavatást nyerhet a legfelső ruha alatti rétegek felöltésének egymásutánjáról, a végső látvány kialakításának rejtélyeiről. Interaktív módon ismerkedhet meg az autentikus rimóci népviselet méltán híres darabjaival.

Paluch Norbert néptáncos, néptáncoktató, néprajzkutató, a jubileumi rendezvény kulturális menedzsere előadása első részében a Cserhát–Ipoly közén elterülő, öt településből álló néprajzi kistáj néprajzi szempontjából kiemelkedő plébániaközsége, Rimóc rövid kutatástörténeti summázatát adta. Alapvető célja e szintetizálással az volt, hogy a faluval kapcsolatban megtalálható történeti, néprajzi és egyéb adalékok segítségével igazolja a településen ma is fellelhető, sőt az akkulturalódás folyamata mellett egyfelől organikusan fejlődő palóc értékek fontosságát.

Steib Janka a bányászathoz a nógrádi szénmedence palócái életmódjára gyakorolt hatását és a végbement változásokat elemezte. A 19. század második felében a bányák létrejöttével sajátos viszonyok alakultak ki a nógrádi szénmedence községeiben. Kezdetben más hazai bányákból és a Monarchia különböző vidékeiről telepítettek be bányászokat. Hamar szükségessé vált új területek feltárása is, így a telepített munkások mellett a környező falvak lakosai is tömegesen a föld mélyén kezdtek el dolgozni. A nagyüzemi szénbányászat számos község területét felölelte. A telepi munkások és a falusi bányászok életmódja, szokásai között is nagy különbségek voltak, a bányamunka megjelenésével jellemző volt e két élet-

forma egymás mellett élése, ezek egymásra hatása. Az előadás erről kívánt átfogó képet adni.

Voigt Vilmos a trianoni diktátum után Burgenland néven szereplő, elszakított terület néprajzi megismerésébe és szakirodalmába vezetett be, ami mind osztrák, mind magyar néprajzi szempontból igazán tanulságos. Ezek sorát a bizonyos előzmények és egyes korábbi közlések után 1959-ben megjelent, a 20. század legjelentősebb művelődéstörténeti néprajzkutatójának, a bécsi professzor Leopold Schmidtnek tollából a *Die Entdeckung des Burgenlandes im Biedermeier – Studien zur Geistesgeschichte und Volkskunde Ostösterreichs im 19. Jahrhundert* című összeállítással kezdte. A kötet 26 leírást ad, főként utazók vagy ide is eljutó értelmiségiek írásait, akik bejárták „Burgenlandot”. Főként az 1820–1830 közti útbeszámolók fontosak, ám bevezetésként a korábbi évszázadokról is szó esik.

Pozsony Ferenc Moldova és Székelyföld felfedezéséről beszélt. A magyar elit a 19. század közepén fedezte fel a Moldvában élő csángókat és a keleti székelyeket. A csángó szellemi kultúra első jelentős gyűjtője Petrás Ince János művelt minorita atya volt, aki Döbrentei Gábor kérésére 1841-től nyelvjárási szövegeket, balladákat, lírai dalokat jegyzett le Szeret menti szülőföldjén. A Székelyföld felfedeztetésében elsősorban Orbán Balázs, Kriza János és Benedek Elek játszott úttörő, meghatározó szerepet. Mindhárman voltaképp arra törekedtek, hogy a székelység kulturális örökségét beépítsék a magyar nemzeti kultúra szerkezetébe, a Székelyföldön élőkét pedig a modern polgári magyar nemzeti közösségbe. Munkásságuk eredményeképpen a magyar elit szimpátiával fordult a Székelyföld felé, amit sikeresen integráltak a magyar nemzeti turizmusba is.

Bárth János az udvarhelyszéki Havasalja székelyeit mutatta be. Erdélyben Székelyudvarhely környékén, a Görgényi-hegység és a Hargita találkozásánál Havasalja néven emlegetik a hegyek közelében fekvő magyar falvak együttesét. Nevezetes havasaljai helységnek számít Máréfalva, Zetelaka, Oroszhegy, Farkaslaka és Korond. A Havasalja tájnév 1592-ig vezethető vissza. A havasalji székelység sajátossága, hogy a kereszténység felvétele óta folyamatosan római katolikus vallású; hegyi tanyák sokaságát hozta létre; megélhetésében nagy szerep jutott az erdőnek és a faművességnek.

Verebélyi Kincső előadásában olyan néprajzi szempontból is értékelhető államigazgatási iratot mutatott be, amelyhez hasonlókat ugyan tudomásul vett a történeti és a néprajzi kutatás, ám az előadó az eddig kiaknázottakhoz képest az értelmezés több lehetőségére hívta föl a figyelmet. Előljáróban számba vette a vallási felekezetek összeírásait, egyházlátogatási jegyzőkönyveit, inventáriumokat, boszorkányperek iratait, történeti földrajzi leírá-

sokat és a Mária Terézia óta gyakoribb, hivatalosan elrendelt felméréseket mint a megtervezett és megszervezett néprajzi gyűjtés előzményeit.

Záróelőadásban Kovács Krisztián, a MNL Nógrád Megyei Levéltárának segédlevéltárosa azokat a forrásokat, forráshelyeket, dokumentumokat mutatta be, melyek jól használhatóak a néprajzi kutatásokban is, s elérhetőek a levéltár anyagában. Unikális forrásként utalt a múzeumalapító Nagy Iván levéltárban őrzött folklórlejegyzéseire.

A konferenciát követően szécsényi műemléki séta, majd a rimóci Manga János Közösségi Házban kulturális műsor és vacsora volt a Szent József Katolikus Férfiszövetség jóvoltából. Vasárnap a programot szakmai kirándulás zárta Bussán Szent Demeter búcsúnapján az ő templomában és a helyi tájházban. Csábon a Szeder Fábián parkban a szentmisét követő ünnepi programon Tóth Henrik, Csáb polgármesterének köszöntője, a Folk LC együttes muzsikája és Limbacher Gábor ünnepi beszéde hangzott el a 200 éves jubileumról, a trianoni döntés 100. esztendejéről, a Haza csorbíthatatlanságáról és a palócok emberszerető jóságáról. A 3 napos rendezvény Ipolyszécsénként tájházlátogatással és ünnepi ebéddel zárult a CSEMADOK járási szervezete jóvoltából.

A rimóci program résztvevői

CSONGRÁDY BÉLA

„...az ember a cél”

Géczy Nóra: *Design – Tér és formakultúra*

„Ezt a könyvet Szüleimnek ajánlom sok szeretettel és hálával. Édesanyámnak, mert a Te műtermed volt az én gyermekkorom csodabirodalma, az óriási tervlapjaiddal, textil- és ruhaterveiddel, színes fonalaiddal. Mindig lenyűgözött, ahogyan alkottál. Édesapámnak, aki humanista szemléletmódjával, széleskörű orvosi ismereteivel, óriási könyvtárával mindig arra biztatott, hogy legyek kíváncsi, és merjek szabadon gondolkodni a világról és az emberekről. Köszönöm a sok bátorítást. Nélküled nem sikerült volna.” E sorok természetesen a kötet végén – ahogyan szokás és ahogyan illik – olvashatók, az alábbi ismertetés azonban szakít a hagyományokkal és bevezetésként, ha úgy tetszik, felütésként használja a fenti gondolatokat.

Ennek az az oka, hogy a recenzens szeretné, hogy mielőbb kiderüljön – minthogy évek óta nem él itt Salgótarjánban, Nógrádban – ki is a *Design – Tér- és formakultúra* – címet viselő, beszédes, színes, főleg külföldön készült fotók sokaságával és a szerző rajzaival, szemléltető ábráival gazdagon illusztrált, ritka eleganciájú kézikönyv szerzője, s kiknek címezte a – szó szerint idézett meleg hangú, szépen fogalmazott – köszönőszavakat. A válaszokban rejlik ugyanis annak a magyarázata, hogy miért foglalkozik a *Palócföld* – mint e tájhaza irodalmi, művészeti és közéleti folyóirata – ezzel a kötettel.

Időrendben először a szülőkről essék szó. Dr. Géczy Imre nyugalmazott sebész-urológus főorvos, lényegében a salgótarjáni megyei kórházban és a balassagyarmati gyógyintézetben osztályvezetőként töltötte le aktív éveit. Felesége, Mészáros Erzsébet textilművész: 1967 óta tagja a Művészeti Alapnak, egyik alapítója a Kárpitművészek Egyesületének. Gobelinjeivel, tűzzománc-, akvarell- és egyéb technikával készült alkotásaival számos csoportos és egyéni kiállítás sikeres szereplője. Több éven át a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének a helyi vezetője

volt. Egyik legismertebb, impozáns alkotása esztendőkkel ezelőtt a megyeszékhelyi Váczi Gyula Alsófokú Művészeti Iskola (közismert nevén zeneiskola) aulájában került elhelyezésre. Az idei magyar kultúra napján Salgótarján Megyei Jogú Város Közgyűlése Pro Arte-kitüntetéssel honorálta Mészáros Erzsébet munkásságát. Fiúgyermekük geofizikus, családjával Angliában él.

A *Design – Tér és formakultúra* című kötetet jegyző Géczy Nóra 1977-ben született Salgótarjánban, a Bolyai János Gimnáziumban érettségizett, majd 2001-ben Sopronban a Nyugat-Magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetében, az AMI-ben végzett. Záródolgozatát a fertődi Esterházy-kastély lovardájának helyreállítása képezte. Ezért megkapta az Icomos nemzetközi diplomadíját, amelyet Jan Zachwatowicz (1900–1988) lengyel építész és restaurátor emlékére hoztak létre. Géczy Nóra PhD-fokozattal rendelkezik, jelenleg építész-tervezőművész, iparművész, egyetemi docens, a győri Széchenyi István Egyetem Épülettervezési Tanszékén oktat építészeti és belsőépítészeti tervezést magyar és külföldi diákoknak. Egyik kedvenc témakörét Sopron történelmi faépületei képezik, foglalkozott a tatai Cifra-malom új építészeti koncepciójával – amely tulajdonosváltás miatt egyelőre nem valósult meg – viszont kiemelhető munkái közül a bakonybéli Szent Maurícusz bencés monostor belső tereinek műemléki felújítása. 2001 óta tagja különböző szakmai szervezeteknek, köztük a MAOE-nek és a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének. Megannyi konferencián, tanácskozáson tartott előadást, már korábban is több könyv és számos publikáció fűződött a nevéhez. Érdemei elismerését jelzi a Hungaria Nostra Város és Faluvédők Szövetségének Podmaniczky-díja, a jeles soproni levéltárorsról, Házi Jenőről elnevezett díj, a XVII. Országos Érembiennálé rendezőbizottságának díja, a Martin Hammer-ösztöndíj vagy a publikációs nívódíj, amelyet a tudományos monográfia kategóriában kapott. Ezt duplázta meg a minap – 2019. november 4-i dátummal, amikor – öt másik társával együtt – a magyar tudomány napja, ünnepe alkalmából – a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megjelent, itt és most tárgyalt könyvét – díjazta a Széchenyi István Egyetem doktori, illetve tudományos tanácsa.

A kötet hat fejezetben tárgyalja, elemzi a design – azaz a tervezés – fogalmát, valamint az etikával, a térrel, a formával és – mindenekelelt vagy -felett – az emberrel összefüggő kapcsolatát. Az utolsó rész már a címében is jelzi: a szerző – szakemberek és laikusok számára egyaránt szóló – üzenetnek szánta mondandóját, amikor – többek között – a következőket megfogalmazta: „*A fogyasztói társadalom tulajdonképpen másról sem szól,*

mint termékeken keresztüli kommunikációról, arról, hogy a vásárló első látásra megszeresse, megkívánja az árut, s természetesen mielőbb birtokba vegye... Nem szükségeszerű, hogy egy új termék, tárgy vagy forma zseniális, korszakalkotó tudományos áttörést jelentsen, lényeg, hogy egyszerűen és határozottan járuljon hozzá használójának jobb életminőségéhez. Ez lehet bármi, amitől az ember élete, pszichés vagy fizikai állapota, teljesítőképessége, közérzete jobbá válik. A design nem csupán kézzelfogható tárgyakról szól, hanem az életminőség megtervezéséről, új szolgáltatások létrehozásáról, a munka- és a szabadidő új lehetőségeiről, minőségi életterek formálásáról.”

Ebből az idézetből is kiviláglik, hogy Géczy Nóra alapos szakmai ismeretei és évtizednyi oktatói tapasztalatai alapján készítette el új, reprezentatív könyvét. A design középpontjába az embert állította, és ezért is fogalmazott úgy, hogy „A tervezés felelősség. Ha húzunk egy szerkesztővonalat, annak súlya van. Szociális, morális, kulturális értelemben egyaránt.” E gondolat hangsúlyozásával sokak számára új nézőpontból közelítette meg a gyakran – és sűrűn tévesen is – használt *design* szó, fogalom tartalmát, jelentését. Ugyancsak újszerűsége Géczy Nóra kötetének, hogy elemzései, következtetései során messzemenően figyelembe veszi azt is, hogy a design hogyan tud megfelelni az újkori kihívásoknak: a környezetvédelem, a fenntarthatóság és a digitális technológia által felvetett, biztosított lehetőségeknek is. S mindeközben a tér- és tárgyformák végeredménye – a tervezői csapdákat elkerülve – miként lehet – ahogyan Ó fogalmaz – „szép, jó és igaz.”

Géczy Nóra mindegyik fejezet bevezetéseként használ egy idézetet, mondhatni egy tanulságos mottót. A tervezés előtt például a World Design Organization részéről egy 2015-ben megfogalmazott gondolat olvasható: „Közösen többet tehetünk, mint hogy elképzelünk egy világot. Mi meg is tudjuk tervezni!” A „Design és tér” című fejezetet nem kisebb jelentőségű személyiség, mint az egykori angol miniszterelnök, államférfi, Winston Churchill (1874–1965) szavai vezetik be: „*Mi formáljuk épületeinket, és ők formálnak bennünk.*”. S végül a „Design és az ember” című fejezetnek a budapesti iparművészeti egyetem névadója, Moholy-Nagy László mondata adja meg legtalálóbban a jellegét: „*Nem a tárgy, hanem az ember a cél.*”. Természetesen Géczy Nóra – rutinos szerzőként – a hivatkozás- és irodalomjegyzékről, a név- és tárgymutatóról sem feledkezett meg. Könyvét pedig – ugyancsak korrekt módon – köszönetnyilvánításokkal zárta. Egyrészt – mint szó esett róla – a szüleihez szólt, aztán a képek készítőinek, majd a szöveg korrigálásában segítkezett személyeknek, illetve az IDM Interdiszciplináris Diákköri Műhely szemkamerás kutatásában részt vett tagjainak mondott köszönetet.

Géczy Nóra imponáló tartalmú és küllemű kötete azt bizonyítja, hogy ő is azok közé tartozik, akik a város- és a megyehatárokon túl bizonyítják talentumukat, rátermettségüket és igazolják, hogy kitűnő indítást, alapot kaptak mind a családban, mind az általános és középiskolai tanulmányaik során. Olyan sok – a művészetekben és a tudományokban egyaránt jártas – alkotó, szakember neve és munkássága igazolja szülőföldjétől távol az innen elszármazottak képességeit, és gyarapítja az egész magyar kulturális és szellemi értéktárat.

(*Scolar Kiadó, Budapest, 2019*)

HERNÁDI PETRA

Ismerjük meg a szomszédunkat!

Bakos Galambos János–Hernádiné Bakos Marianna–Juhász László:

Akikre büszke lehet Dorogháza

Gyermekkoromban számtalan olyan családi ebéd csendes résztvevője voltam, ahol a körülöttem lévők arról beszélgettek, hogy éppen mi történt a faluban. Ha esetleg olykor bátortalanul megkérdeztem, hogy mégis kiről van szó – hátha ismerném az illetőt – jöttek a különböző zavarba ejtő válaszok, miszerint „Tudod, aki ott lakik annak az utcának a végén...” vagy „Annak a bácsinak a testvére, akivel a napokban találkoztunk...”. Töredelmesen be kell vallanom, nem túl fényes az arcmemóriám, ezekkel a körülírásokkal kiegészítve inkább nem is próbáltam rájönni a megoldásra.

Nehezítő körülményként megemlíthető, hogy a szüleim két különböző településről származnak, tehát akár még össze is keverhettem embereket. És akkor ugye még szó sem esett a különböző ragadvány- és becenevekről.

A mai napig megmaradt bennem az a gyermeki kíváncsiság, amikor egy új dolgot fedezhetek fel magamnak. A környezetem ugyanakkor mindig arra ösztönzött, hogy megismerjem a múlt különböző kis darabkáit is. Ugyanilyen indíttatásból született Bakos Galambos János könyve, *Akikre büszke lehet Dorogháza* címmel. A könyv szerzője nem kisebb feladatot tű-

zött ki maga elé, minthogy bemutassa szülőfalujának kiemelkedő alakjait, ezzel egy „helytörténeti névmutatót” készítve. Egy közel ezerfős lélekszámú, gyönyörű környezetben – a megye keleti részében – fekvő településről beszélünk Dorogháza esetében. Az olvasó azt gondolhatja, hogy csak egy városnak lehetnek híres lakói, de ez természetesen nem így van. Hiszen hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy mindenki a maga történetének az írója és igenis átlagos, hétköznapi emberek történetei is lehetnek izgalmasak, figyelemreméltóak. Nem feltétlenül szükséges az illetőnek „sztárnak” lennie, elég, ha életének alakulásával elősegíti embertársai sorsát vagy példát mutat nekik.

A könyv megszületését – mint szinte minden ilyen tényfeltáró munka esetében – rengeteg kutatómunka előzte meg. Hosszú évek beszélgetései, interjúi, találkozásai, adatgyűjtései kerültek a lapokra. Már a nevek összegyűjtése sem volt kis feladvány, éppen ezért az ötlet megszületése után a szerző segítségül hívta két későbbi társát: Hernádiné Bakos Mariannát és Juhász Lászlót. Mindannyian Dorogházáról származnak, így fontos számukra, hogy mások is megismerhessék szülőfalujukat. A könyvben szereplők nevei kiválasztásra kerültek, egyetlen egy kitétel volt a válogatás során: hogy különböző vezető tisztségeket (bíró, tanácselnök vagy polgármester) ellátó személyekről nem esik szó a könyvben. Ám így is volt miből válogatni. Végül hetvenhét életrajz készült el, de nyilván lehet még hiányérzete az olvasónak. A könyvben szereplő személyeket három csoportba lehet sorolni. Elsőként azok, akik Dorogházán születtek, ott élték le életüket és munkájuk elősegítette a falu mindennapjait. Mivel bánya működött a településen, természetesen idesorolhatók a bányászok, gazdálkodók és a különböző mesterségeket űzők. Másik csoportba tartoznak azok, akik Dorogházáról származnak, de életük az ország – esetleg a világ – más pontján zajlik, zajlott. Majd jönnek azok, akik ugyan máshol látták meg a napvilágot, de ebbe a faluba sodorta őket az élet, itt találták meg számításaikat és második otthonuk lett a község. Minden egyes életút más és más. Vannak olyanok, akiknek izgalmas, változatos események kísérték sorsukat, ám olyanok is megtalálhatóak, akik csak élték hétköznapi életüket, de fontos volt számukra a közösség. Egy település mindennapi életében a vallás, az oktatás és az egészségügy kiemelkedő jelentőségű területek, az ott ténykedők pedig elismertek a lakosság körében. Így a könyvben szerepelnek egyházi személyek, tanítók és orvosok, akik nevét a mai napig nagy tisztelet övezi. Ugyanitt elfér az egyszerű földműves, a mészáros, a kőműves, az asztalos vagy akár a kereskedő is. Vannak, akik máshol próbáltak szerencsét, de visszatértek később családot alapítani. Annyi élet rajzolódik ki az

olvasó számára, és lehet, hogy az egyik rég elfeledett rokonát vagy ismerősét véli felfedezni a könyv olvastán. Mindenki megtalálhatja a maga „hétköznapi hőst” az életrajzok között. Jómagam is így voltam vele, mindig volt egy-egy olyan apró részlet, amely megfogott az illetőben. Orvosok, akik évtizedek óta a betegek gyógyításért dolgoznak a településen, a megyei kórházban, a fővárosban vagy akár a hadsereg kötelékében. A technikus, aki munkája során bejárta a fél világot. A kiskereskedő, aki a doktor, a plébános és a kántor mellett még „úr” volt a faluban. Mindenki óvónénije, akinek a nevét még mindig áhítattal ejtik ki az egykori – ma már felnőtt – gyermekek. A Munkácsy-díjas szobrászművész, akinek alkotásai az ország számos pontján láthatók. A tanítók, akik a szerény körülmények ellenére legjobb tudásuk szerint igyekeztek a jövő generációit elindítani az élet rögzös útján. Volt „kodályos”-ként nagyon tetszett az a történet, hogy amikor Kodály Zoltán népdalgyűjtő körútján Dorogházán is megfordult, egy helybéli menyecske megismertette vele az itteni népdalokat.

Az olvasás befejeztével egyet kell, hogy értsek az előszó egyik mondatával, miszerint minden településnek szüksége lenne egy ilyen könyvre. Ma már hajlamosak vagyunk bezárkózni a saját kis világunkba, és a társadalmunk így szépen lassan elmagányosodik. Pedig ha nyitottak lennénk egymásra, a másik életére, akkor a saját értékrendünk és látókörünk is kiszélesedhetne. Márpedig csakis ez a fajta nyitottság és elfogadás tarthat össze egy népet ebben a rohanó világban.

(Magánkiadás, Dorogháza, 2018)

NAGY JUDIT ÁFONYA

A technológia halála a civilizáció bukása

Bene Zoltán: *Áramszünet*

„Március 7-én azonban teljesen és véglegesen megszűnt az áramellátás, következésképpen a kényelmi, az államigazgatási és mindenféle társadalmi szolgáltatások egy csapásra abbamaradtak, egyik pillanatról a másikra véget ért az a magas szintű technikai civilizáció, amelyről azt gondoltuk, eszközei nélkül élni sem tudunk. [...] Az információáramlás hirtelen elapadt, ahogyan a víz apad el, amikor elzárunk egy csapot.”

A közelmúltban számos regény és film választotta témájául az emberiség hanyatlását és kényszeres átszerveződését. A fantasztikus irodalomban külön alzsáner foglalkozik azzal, mivé válhatna a Föld, ha egyfajta kataklizma sújtana le bolygónkra. A variánsok száma gyakorlatilag vég-

telen, és ahogy a felemelkedő társadalom jövője utópiának neveztetik, úgy a felbomló emberi közösségek, a világ romjain küzdő túlélők története is saját kategóriacímet kaptak: az ilyen történeteket a modern irodalmi besorolásban a disztópia névvel illetjük.

Bene Zoltán *Áramszünet* című könyvének témája tökéletesen illeszkedik az elmúlt évtizedekben szárnyra kapó disztópikus történetek sorába. A 2030-as évek Magyarországon, egy szegedi, ötvenes éveiben járó férfi által narrált események és élettörések követik az alzsáner törvényszerűségeit abban, hogy a kialakult helyzet és a lehetséges megoldási javaslatok miként hatnak egy átlagemberre, hogyan formálnak át egy addig kissé nihilista antikváriust vidéken vándorló túlélőművészé.

A regény alapfelvetését már a cím is előrevetíti: a közeli, technológiafüggő jövőben egyszer csak megszűnik az áramellátás. Vajon miként reagál erre a magyar lakosság? A téma nem új, hiszen ugyanezt a jelenséget ebben az évtizedben feldolgozta számos könyv és film is. A teljesség igénye nélkül érdemes megemlíteni Marc Elsberg 2012-es *Black Out* című könyvét egy elképzelt európai elektromos hálózatbeli összeomlásról, és

ugyanebben az évben mutatták meg a *Revolution* című akciófilm-sorozatot, mely témájában szintén az elektromosság elvesztéséből alakít ki láncreakciószerű eseménysort, akárcsak Ondřej Neff cseh író 2015-ös regénye, a *Sötétség*.

Amiben az *Áramszünet* újat nyújt, az a magyar reakció, illetve a több síkon mozgó cselekmény párhuzamba állítása. A főhős, Czeredi Hunor régi életének részleteit, anyjával, barátaival, szeretőjével való kapcsolatát, lokálpatriotizmusát és a világban elfoglalt helyével való elégedetlenségét visszaemlékezészerűen olvashatjuk, mintegy belső gondolatfolyamként, naplószerűen, miközben a valós, kinti életben éppen zajlik az összeomlás utáni túlélés, a menekülés. A filozofálásra hajlamos Hunor életének nagyobb részében passzívan belesimult a társadalom neki fenntartott szegletébe, kapcsolatai problémásak voltak, érzései nem intenzívek. Csak az elektronikus világvége után talál rá a valódi szerelemre egy huszonéves lány személyében, és csak a fordulatot jelentő 2030-as év után tapasztalja meg Hobbes elméletét az emberi természetről, miszerint *homo homini lupus*, azaz *ember embernek farkasa*.

Az összeomlást követő időszak szintén egy disztópiák által kedvelt, megjeleníthető fikciós elképzelés, hiszen annak a gondolata, hogy miként élnénk meg a technológia bukását, szinte minden fantasztikus és szabadgondolkodó alkotót mély átélésre inspirál. A lassan lekopó civilizáció beindítja a természetes reakcióként értelmezhető társadalmi változást, olyan folyamatokat, amelyek az ujjaszerveződés felé vezető rögzös úton mintegy természetes szelekciót idézve alakítják ki a túlélők csoportját, hozzák felszínre az egyes emberek eredendő ösztöneit. Az egyik ilyen természetes folyamat a modern kori népvándorlás, a másik pedig a csoportokba szerveződés, hiszen az „együtt erősebb” elv alapján, szervezeten mozgó csoportosulások a fogyasztói társadalom maradékán tengődve huzamosabb idejű túlélésre és fennmaradásra számíthatnak, mint a gyengébb vándorok.

Ebben a világban az ország, a nemzet, a haza fogalmi értelmüket veszítik, és következő antiszocializációs lépcsőfokként a család, a barátság és a sorközösség is felbomlani látszik. Csupán érdekkapcsolatok maradnak a világ romjain. Egy ilyen anarchikus világban meglepő az, ha szabadgondolkodók is a túlélők közé tartoznak, pláne ha a szöveg lassabban csordogáló részeiben még filozófiai csapongásokra is vetemednek. A fantasztikus és a szépirodalom határát épp az ilyen jelenetek jelölik ki, hiszen a zsánérirodalom nem engedheti meg magának a szerteágazó gondolatfoszlányokat, míg a szépirodalomban igenis fontosak a részletek, a lelki metamorfózis pontos nyomon követése.

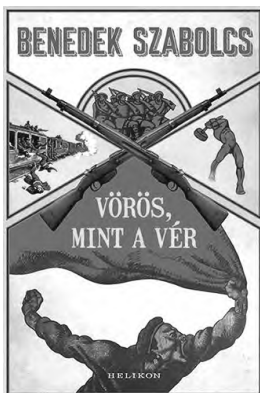
Bene Zoltán regénye fikciós irányt vesz akkor, amikor a főhősök számára menedéket teremt az utolsó, utópisztikus városban, egy parányi értelmet ad számukra a káosz tengerében. Nem csoda, hogy a Szegedtől az egykori Románia határáig megtett út után tízéves letelepedés vár azokra, akik túlélték a különböző csoportokkal való találkozást, az élelemszerzés nehézségeit, a betegségeket, az alföldi hideg éjszakákat és forró nappalokat, melyek ráadásul egy kis klímakatasztrófával is fűszerezik az egyébként is nyomasztó írást. Számos viszontagság után az emberi psziché is legalább annyira megviseltté válik, mint a hányattatásoknak kitett test. Ilyen helyzetben az ember ösztönösen fordul a természetfeletti felé, a múlt megnyugtatóan ezoterikus világához.

Az *Áramszünet* így nemcsak egy elképzelt korrajz némi jelennek szánt kiszólással elegyítve, hanem többszintű múltba révedés. A szerző korábbi, *Fekete föld* című regényében megjelenített Amenemhat egyiptomi írnok a fáraók birodalmának bukását rögzíti. Az *Áramszünet* Czeredi Hunora pedig egyfajta jövőkrónikás, aki a saját idejéhez viszonyított múltat rögzíti, legyen az személyes vagy a kulturális emlékezet része. Bene Zoltán regénye így lesz provokatív, mégis depresszív értékelés arról, mivé válhat az emberi természet, ha nem kezdünk el tudatosan dolgozni azon, hogy dinamikusabb és innovatívabban működjünk mint nemzet, mint nemzetekből összeálló emberiség. Tanulásként szolgálhat, hogy megelőzvé a kiüresedett kapcsolatokat és a teljes technológiai függést, elkerülhető az önmagát felfaló társadalom és a modern civilizáció visszafordíthatatlan bukása.

(Kortárs Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018)

HANGÁCSI ZSUZSANNA

Szubjektív elemzés Benedek Szabolcs: *Vörös, mint a vér* című könyvéről

Szeretem a történelmi regényeket. Persze a meséket, kitalált történeteket is, de valamiért rögtön nem nulláról, hanem plusszal indul nálam az a könyv, amiről tudom, hogy egészében vagy részleteiben valóban megtörtént eseményeket ábrázol, valaha tényleg élt emberek szerepelnek benne. Nem tudom, miért létezik az a fajta reflex bennem, hogy szívesebben nyúlok egy olyan könyv után, amelyben a szereplők által olyan eseményekbe tekinthetek bele, sőt lehetek ezeknek részese, amelyek egyszer régen, netán kevésbé régen megtörténtek. Mínderre Benedek Szabolcs: *Vörös, mint a vér* című regénye kapcsán jöttem rá, pontosabban az eddig is jelenlévő tendencia most, a könyv elolvasása és a róla való gondolkodás során tudatosodott bennem. Abban is segített, hogy ráébredjek: mit tartok fontosnak egy könyv olvasása során, mi által okoz maradandó élményt számomra. Ez pedig a karakterek kimunkáltsága és életszerűsége.

A regény történeti apropóját a száz éve kikiáltott Magyar Tanácsköztársaság 133 napjának bemutatása adja. A történelmi események váza mellett a szórakozást gyilkosság és izgalmas nyomozás, az elmaradhatatlan szerelmi szál biztosítja, valamint a valóságban is létező történelmi személyek, például Szamuely Tibor, Korvin Ottó szerepeltetése. A történet két főszereplője a könyvtáros Gádor Oszkár és Makovszky Antónia, a szerző elmondása alapján¹ nem valós személyek; Mosolygó Miklós éppen a fik-

¹ Belenézni egy 100 éves tükörbe. http://www.blogszolnok.hu/kerdezem_belenezni_egy_100_eves_tukorbe?fbclid=IwAR3kcl2NwOrEZSwxbPT_ojtv5WQm8SGE8CLXW9dETuTgQL_iNYlBpV7tZGI (2019. 09. 16).

tív karakterek és cselekményszálak valós eseményekkel való mesteri ve-
gítését látja a regény egyik fő erényének.²

A történet olyan korban játszódik, melyben – mint ezt Gádor elmélke-
dései során kifejti – mindent áthat a politika. „Évtizedek teltek el úgy, hogy
amennyiben az egyszeri ember nem lapozott az újságok bizonyos oldalaira, akár tel-
jes mértékben kiiktathatta életéből a politikát, az azonban mostanra mindent át-
szőtt, belemélyesztette mindenbóva a karmait, és fogva tartott mindenkit, akár a pók
hálója, amelyben hiába verdes a légy, a bestia már lépésről-lépésre araszolgat feléje,
hogy végül szőröstül-bőröstül megegye.” (30.)

A regény folyamában máshol is gyakran megjelenik a könyvbeli jelen
összehasonlítása a múlttal; azokkal az időkkel, amelyektől lehet, csak né-
hány év választja el szereplőinket, mégis úgy tűnek fel, mintha egy má-
sik, régvolt élet díszletei lennének. Ez a világ „valójában már a háború évei-
ben szertefoszlott. A kávéházak egyre többet voltak zárva, a színházi bemutatók
számát korlátozták, az újságok egyre vékonyabbak lettek, és többnyire frontjelen-
tekkkel voltak tele, a korzón egy idő után jobbára már csak nők jártak. Ez a vidám
és élettel teli, liktető város komor ábrázatot öltött, a csillogást végeláthatatlan sötétség
váltotta fel. Kialudtak a fények, kihunytak az addig oly békésen és zsongítóan duru-
szoló kálybák, előbb ritkábban, később egyáltalán nem lehetett kávé és dohányt
kapni, legföljebb azok hamisítványait, utána az élelmiszerek is kezdtek sorra elünné-
dezni az üzletekből, a pénz értékételenedett, a boltok alatt hosszú sorok kígyóztak,
ám még így sem lehetett senki biztos abban, hogy sikerül bevásárolnia, főleg ha már
kimerítette a jegyrendszerben behatárolt adagokat.” (133.)

A hosszú idézet egyben a könyv hangulatát hivatott bemutatni, amelyre
leginkább a „Magyar Tanácsköztársaság mindennapjai” leírás illik. A
könyv minden egyes sorában érezhető a nemcsak lelkes, de alaposan fel-
készült történész aprólékossága, ám sajnálatosnak gondolom, hogy a sze-
replők személyiségének kibontása nem ekkora igényességgel történt. Gá-
dort leginkább elmélkedései, Antóniát emlékezései alapján ismerjük meg
– már ha beszélhetünk megismerésről, hiszen kismonológjaikban is sze-
mélyes sorsuk szorosan összefonódik a történelmi eseményekkel. Meg-
tudhatjuk, mit gondolnak az adott történésekről, róluk azonban, valódi
lényükről szinte semmit. A párbeszéd, mint arra Mosolygó Miklós is
utal már említett kritikájában, mesterkéltek („Attól, hogy valaki nyolcvan-

² Mosolygó Miklós: Vörös terror este a Hallmarkon; Benedek Szabolcs: Vörös,
mint a vér. https://www.kortaronline.hu/aktual/irodalom-benedek-szabolcs.html?fbclid=IwAR3F_SzdZyUFp2aLmDofdh9ljZc6rpCR2hcRG5-D4wyLJf4942cJTI3s47o (2019. 09. 16).

száz évvel ezelőtt élt, még ugyanolyan mosdatlan szavak is elbagyták a száját bizonyára. Ebbe még egy másik észrevétel: az úriasszony Antónia úgy beszél, mintha a fiatal Hetty néni lenne a Váratlan utazás című Hallmark-sorozatból. Szigorú erkölcsök, résnyire préselt combok és száj, bajlíthatatlan gerinc. Értem én, a szigorú neveltetés, de azért csak nem kellene felolvasatni vele a viktoriánus illemkönyvet.”), ettől a főszereplő figurák kevésbé szerethetőek, nehezen tudunk azonosulni velük, az az érzésünk támad, nem hús-vér emberekről van szó, inkább elnagyolt, leegyszerűsített vonásokat hordozó típusokról.

A szereplőkkel való azonosulás nehézsége pont a regény azon funkcióját nehezíti meg, amit a szerző feltehetően könyvének szánt. Az aprólékos történelemlírás azt sugallja, Benedek célja az volt, hogy az olvasó minél könnyebben elképzelje a száz évvel ezelőtt zajló történéseket, minél zökkenőmentesebben időtazzon elmúlt korokba és ott képzeletben lépkedve tapasztalatokat szerezzen a leírt napokról. Csakhogy ennek feltétele – legalábbis e sorok írójánál – nem a minél aprólékosabb eseményleírás, hanem a szereplőkkel való azonosulás.

Ha számszerűsíteni szeretnénk, Benedeknél a történelemmesélés versus szereplőszemélyiség-kibontás aránya nagyjából 70:30 százalék arányban oszlik el. Ljudmila Ulickaja regényeiben, például az *Imágó*ban az arány fordított. Az összehasonlítás alapját az a végtelenül egyszerű körülmény képezi, hogy a két könyvet történetesen egyszerre olvastam. (Aki hozzám hasonlóan gyűlöli egy-egy regény világából való kiszakadás érzését, ami akkor jön el, amikor elfogyott az összes lap, annak ajánlom ezt a módszert. Egyszerre két (három) történetben való benneélés egyrészt tökéletes alkalom arra, hogy az ember elmeneküljön mindennapi bosszúságai elől, másrészt elkerülhető az utolsó lap végigolvasása utáni jól ismert kiüresedett, depresszív életérzés). Az *Imágó* szereplői gonddal megáldott, életszerű figurák, így amikor Ilja a Sztálin temetése idején kitört tömeghisztéria miatt bajba kerül, igencsak nagy izgalommal vártam, mi lesz hősrünk sorsa. Közben szinte észrevétlenül vonódtam be a valós történelmi események kavalkádjába, és jegyeztem meg egy életre – Ilja tekintete, élményei alapján, Iljává lényegülve – ennek a valós esetnek adatait. Gádor és Antónia, bár szintén szerethető figurák, és természetesen szurkolunk nekik, hogy életben maradjanak, sikerrel járjanak, de azt is érezzük, hogy a történetben betöltött szerepük alapján pótolhatóak, a szerző a korról való komoly tudását más is, bárki elmondhatná. A karakterek nem elég hitelesek, például Gádor olyan szakértelmet tanúsítva beszél a fegyverekről, ami irreális egy könyvtárostól, még háborús időkben is.

A történelmi háttérnek tulajdonított túl nagy jelentőség mellett némely, számos alkalommal visszatérő szimbólum szintén eltúlzott szerepet kap. Például a vörös. Vörös – mint szín és szimbólum túlerőltetése: vörös díszek, vörös pompában villogó város, a papok vörösén folyó vére. Értjük a funkciójukat, de ennyiszor alkalmazva elvesztik eredeti jelentőségüket és érdektelenné, unalmassá válnak.

Benedeknél a karakter: eszköz; a hangsúly az események minél aprólékosabb bemutatásán van. Azt gondolom, sokkal intenzívebb és maradandóbb az olvasásélmény, ha a középpontban olyan karakterek állnak, akiket nem biztos, hogy szimpatikusnak tartunk, de azonosulni lehet velük, ezáltal szinte velük, bőrükbe bújva járjuk végig akár a történelmi, akár az elképzelt tereket, időköt és eseményeket.

Mindazonáltal a *Vörös, mint a vér* című regény egy gondosan, nagy odafigyeléssel és szakértelemmel megírt történet, ami szórakozást, kikapcsolódást és új tudásanyagot biztosít az olvasó számára, hiszen az átlagember pár mondatnál többet nem igazán hallott erről a különös, furcsa, ellentmondásokkal teli, érdekes 133 napról. Minden korosztály részére érdekes történelmi regény hiteles információkkal, nagy alaposággal és szakértelemmel megrajzolt háttérrel. Mindenki megtalálhatja benne, ami számára érdekes, így magával ragadó történetet olvashatnak a történelem szerelmesei, a detektívregények kedvelői és a romantikus sztorira vágyók egyaránt. Bár a detektív vonal egy ideig háttérbe szorul, némi szerzői macska-egér játék után egyik szál sem marad elvarratlanul, végül minden a helyére kerül.

(*Helikon Kiadó, Budapest, 2019*)

NAGY JUDIT ÁFONYA

Szerelem és gyászmunka Debreceni Boglárka: *Testidegenek*

Új kötetel jelentkezett Debreceni Boglárka salgótarjáni költő, író, szerkesztő és művészettörténész. Az érzelmes versgyűjtemény magán hordozza a szerzőre jellemző egyik önkifejezési eszközt, a mélymúltba merítkezés képességét, ám a verhangulat nem csupán emlékezéssel egybekötött fájdalom, hanem komoly vádirat is. „*Bened nőttem / hát orrszívűvé váltam én is*”, mondja a költő arra reflektálva, miként változtatja meg az *én*-t az elszenvedett vereség, miként oszt büntetést a szenvedő fél, aki maga is megbűnhődött egy megromlott kapcsolatban.

A kötetet ajánlófülén a pályatárs, Csepregi János teszi fel azokat a hangulatalapozó kérdéseket, melyek megválaszolásával a kötet ugyan nem él, de intuitív módon mégis rávezet a megoldáshoz közelebb vivő ösvények mindegyikére: „*Hiszen mi egyáltalán a szerelem? Mi a valóság és mi a fikció? Szólbát-e az élet kettőnkéről, vagy mindig csak én leszek, akinek asszisztálnia kell más vágyaihoz, vagy aki igényeinek másokat alárendel?*” Ez a kétpólusú nézőpont fut végig a versciklusok gerincén. Az énem benned van, a tiéd bennem. Nem lehetünk egymás nélkül, de együtt sem.

Intenzív érzelmi utazás a *Testidegenek*, nagy adagokban kínálja meg az olvasót szerelemmel, csalódással, haraggal. A lelki pokol stációi ezek, hiszen a szakítás miatt érzett gyűlölet, a ki nem égett vágy miatt érzett harag, a szerelem miatt érzett szomorúság szenzitív hullámai intenzíven verdesnek. „*Lenyűgöztél, majd meggonoszodtál?* – vádol a szenvedő fél, „*már nem vagy senkié / hiszen az enyém sem vagy*”, látja be mégis. A fájdalomban fogant versek mégis egyfajta terápiás céllal megszületett, a megváltozott magánéleti státuszt feldolgozni akaró állapot leírására szolgáló önkifejezési formák, melyeknek fontos részét képezi a hosszan tartó megnyugvási és elidegenedési folyamat. Ekkor még közösséget vállalunk ugyan a

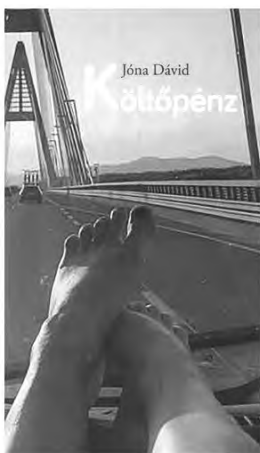
szeretett féllal, részint kapcsolódva lényéhez, de a sorokon már átsejlik az elengedés vágya, a tudatalatti elszakadás ösztönös szándéka. „*Rágyújtottál a füleddet szobában. / Háttal ültél a vágynak, / meztelen. / Ekkor ébredtünk rá, / hogy el fogunk válni.*” Az elválás mintegy fizikai manifesztációja többféleképp is megjelenik a nyugvópontra jutó verssorokban, úgy, „*mintba forró szájjal leheltem volna / a tükkörrre, hadd gyöngyözzön / hogy berajzolhassa / isten ujjá a ráncaidba / arcom körvonalát*”, illetve az elidegenedés végső folyamatában akképp, miként „*Az ürességben, ami / a helyemen volt / a helyeden maradt*”.

Láthatatlanná válunk, az idő elfolyik. A testünk nem a miénk már. A létkérdés nem testkérdés. Az én-kérdés nem anyagi létezés. Birtoklunk vagy minket birtokolnak? „*Idegen test vagy / idegen kezemben. / A te kezében / én is idegen test vagyok.*”

A *Testidegenek* egy nagyon erős hangon közvetített tulajdonképpeni gyászfeldolgozókötet, ahol a veszteség mindvégig jelen van, a halál pedig az elszenvedő fél, a másik eltávolodásával, kiüresedésével, mintegy érzelmi megszűnésével rokonítható. A feldolgozás, az elfogadás időszaka nem kevésbé megterhelő és hosszan tartó, mint a végleges elmúlás utáni gyázmunkáé. A kötet ekképp egy emlékfolyó, melynek számtalan mellékága vezet el a sosemvolt és a „lehetett volna” gondolatokhoz: töredékeket hordoz a meg nem született gyerekekről, a fehér kiskutyáról, a megnövesztett hajzuhatagról. Emlékkország, „*Abol az egyetlen / feltérképezhetetlen vidék / a megfoghatatlan dolgok földje. / Abol nincs kísérfájdalom.*”

(*Tipp Cult Kft., Parnasszus Könyvek P'ART, Budapest, 2019*)

MILLEI LAJOS

Jóna Dávid: *Költőpénz*

Tudom, hogy sikere lesz a most megjelent *Költőpénz* című verseskötetnek. Nem, nem azért, mert látnok vagyok. Nem is azért, mert Jóna Dávid több évtizedes irodalmi munkássága garancia a sikerre, hiszen a mai, állandóan változó, folyvást megújuló világunkban a ma született garancia estére már a halálos ágyán feküdhethet. Azért vagyok biztos a sikerben, mert aki ezt a könyvet elolvassa, megszólítottá válik. Ja, hogy sokan vannak olyanok, akik az irodalom berkeiben megszólítanak bennünket? Így igaz, de nem mindegy, hogy milyen hangnemben, mekkora elánnal, miféle szándékkal és főként mennyire fontos mondanivalóval teszik ezt.

Jóna Dávid megtalálta a tökéletes egyensúlyt. Mint a kötélháncos, aki hosszú évek gyakorlásával képes magára irányíttatni a figyelmet, mert tudja, hogy a „produkció” a nézők lelki megelégedését szolgálja majd, ám éppen csak akkora dobpergés következtében teszi ezt, ami még nem bántja a lelkes nézősereg fülét. Az irodalmi életben sokan próbálnak kötéltáncos módjára egyensúlyban maradni, gyakorolnak eleget, hangoskodnak is, igyekeznek nagyokat kiáltva megszólítani bennünket, de a saját riktásuktól nem hallják a nézők elismerő sóhajtásait, megjegyzéseit, tanácsait, és ezért a kommunikáció hiánya rendszerint kibillentí őket az egyensúlyból.

Jóna Dávid tökéletesen egyensúlyoz már hosszú-hosszú ideje, mert miközben mondja a magáét, meghallja, meghallgatja a másikat is, csodás bizonyíték erre ez a kötet, hisz számos kortárs költő versére írt válaszverset, reflexiót. Vagy úgy, hogy teljesen azonosul a költeménnyel, vagy úgy, hogy saját nézőpontján keresztül látta azt, de mindkét esetben a saját-ságos és egyedi Jóna-gondolatokkal teszi ezt.

Az a költő, aki képes úgy rákiáltani a mai magyar irodalomra, hogy a saját hangja nem nyomja el a körülötte lévő értelmes beszédet, és mégis

mindenki meghallja a gondolatait, az a tehetségéről ad tanúbizonyságot, a tehetségéről, ami a legfontosabb ebben a szellemi kötéltnásban.

Mégsem a fent felsorolt érveim alapján ajánlom Jóna Dávid *Költőpénz* című könyvét olvasásra, hiszen a racionális gondolkodásnál többet ér az emocionális szemlélet, ha egy verseskötetről van szó. Az érzelmek által vezérelt logika legmeggyőzőbb ajánlását pedig maga a szerző megtette már a könyvében, olvassák csak:

„Mi, a járda repedéseiben megkapaszkodottak,
sosem keresünk olyat, amit megtalálhatunk,
de közben mindannyian a szeretetedre vágyunk,
mosolyodra, egy marék apróra, nem többre,
mint amit kétórányi parkolásra bedobálsz.
Mától, amit köteteinkre költesz, nevezzük költő-pénznek.”

Ha valakit még ez sem győzött volna meg, annak magyarázatképpen a figyelmébe ajánlom a szerző által a líra ünnepi öltözékét díszítő gyöngy-sor örökérvényű, igaz csillogását:

„Mi vagyunk a hóesés hangja,
a hópelyhek súlya,
mi vagyunk a tél illata,
mi vagyunk a szállingózás maga.”

(*Parnasszus Könyvek, Budapest, 2019*)

SZERZŐINKRŐL

- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a MŰOSZ-nak. 11 kötete közül az első (*Gyökerek lélegzése*, 1988) és 2018-ban az *Így mélyül* című verseskönyve a Palócföld Könyvek sorozatban jelent meg.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró. Csaknem száz tanulmánya, tucatnál is több sajtó és/vagy társszerzőként jegyzett kötete látott napvilágot. Az egyik legismertebb munkája az *50 év a Palócföld életéből – Egy folyóirat Nógrád történelmében* c. monográfiája (2008).
- BERETI GÁBOR (1948, Miskolc) író, költő, kritikus. Évtizedekig könyvtárosként dolgozott. Szerepelt antológiákban, novellás- és verseskötete jelent meg. A Magyar Írószövetség tagja.
- BÓDI GYÖRGYNÉ, DR. (1951, Debrecen) helyismereti könyvtáros, a Balassi Bálint Megyei Könyvtár egykori igazgatója. Történelem-orosz és könyvtár szakon szerzett diplomát. Nógrádi irodalomtörténeti, művelődéstörténeti, helytörténeti munkák írója.
- BÜKY LÁSZLÓ, DR. (1941, Nagykanizsa) nyelvész, egyetemi tanár, a Szegedi Tudományegyetemen tanít. Stilisztikai, szemiotikai, szemantikai kutatásai, nyelvművelő cikkei jelennek meg. 1990 óta szerkesztőségi tagja a *Néprajz és Nyelvtudomány* című folyóiratnak, 1997–2000 között tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) Madách-díjas közíró, szerkesztő, tanár. A Nógrád Megyei Hírlapnak 1996-tól 2002-ig volt a felelős szerkesztője. A Madách-hagyomány Ápoló Egyesület elnöke, több ciklus óta tagja a TIT országos elnökségének.
- HAJNAL ÉVA (1960, Komló) költő. A Litera-Túra Irodalmi, Művészeti és Kulturális Magazin főszerkesztője. Rendszeresen publikál irodalmi lapokban és online irodalmi oldalakon.
- HANGÁCSI ZSUZSANNA (1989, Kassa) a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának abszolutóriumot szerzett hallgatója. Kutatási területe a (cseh)szlovákiai magyar irodalom. Tanulmányai jelentek meg konferenciakötetekben. 2017 nyarán a Kortárs esszépályázatán második helyezést ért el.
- HERNÁDI PETRA (1993, Salgótarján) politológus. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának, majd a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatója. Kutatási területe a magyar és a nemzetközi sportpolitika, valamint a sportdiplomácia.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, író, esztéta, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) médiatanár, újságíró, operatőr, az Art'húr kulturális, művészeti lap alapítója, szer-

- kesztője, a facebookon az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője. 17 évig tanított a zsámbéki főiskolán.
- KARAFFA GYULA (1964, Nyíregyháza) Nagyorosziban élő költő, meseíró, bőrső kézműves-foglalkozásvezető, a Börzsönyi Helikon szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Tartozásaim gyűl-nek...* (2015).
- KELE SZABÓ ÁGNES (1962, Salgótarján) grafikus, tanár, vizuális kultúra szaktanácsadó. A Madách Imre Gimnázium Fayl Frigyes Galériájának alapítója, a Nógrád Megyei Önkormányzat galériájának kiállítás-rendezője. Grafikai egyéni és csoportos kiállításokon láthatók.
- KISS NOÉMI (1974, Gödöllő) író, egyetemi oktató. Ösztöndíjakkal több évig külföldön alkotott. Tagja a Szépirok Társaságának. Legutóbbi nagy sikerű kötete: *Rongyos ékszerdoboz* (2018).
- LANGSTADLER KÁLMÁN (1991, Budapest) mérnök. Versei internetes és nyomtatott lapokban jelennek meg (*Art'húr, Litera-Túra, Palócföld*).
- LIMBACHER GÁBOR, DR. (1958, Budapest) néprajzkutató, szociológus. A szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum igazgatója. A népi vallásosság kutatója, konferenciák, kiállítások szervezője. Madách-díjas.
- MÁRKUS LÁSZLÓ (1955, Miskolc) költő, fotós, a Litera-Túra Irodalmi és Művészeti Magazin tulajdonosa, lapigazgató. Haikuk és tankák írásával kért bebocsátást az irodalmi berkekbe, majd nagyobb formátumú szabadverseket, publicisztikákat is közreadott.
- MILLEI LAJOS (1961, Dombóvár) költő, író, szerkesztő. Eddig három verses- és egy novelláskötete jelent meg. A virtuális Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- MOLNÁR TÓNI (1992, Budapest) egyetemi hallgató. Somoskőújfalu-ban él. Drámakötete 2017-ben jelent meg *Tépődések* címmel.
- MONOSTORI TIBOR, DR. (1982) közgazdász, történész, hispanista, volt Eötvös Collegista, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Korona „Lendület” kutatócsoportjának tagja. 2019-ben jelent meg első önálló tudományos monográfiája külföldön (Spanyolországban). Néhány éve ír verseket és prózát. Édesapja révén kötődik Nógrádhoz.
- NAGY JUDIT ÁFONYA (1985, Ózd) költő. Egyetemi tanulmányait a Miskolci Egyetem magyar szakán végezte, de betekintő jelleggel volt történelem és egyiptológia szakos is Budapesten. 2006-tól a FISZ tagja, több folyóiratban és antológiában szerepelt már. Jelenleg Balassagyarmaton él.
- ORAVECZ TIBOR (1959, Salgótarján) költő. Középiskolás korától ír verseket. Az akkori Palócföld irodalmi szellemi életében telt ifjúkora. Jelenleg Nagytarcsán él.
- PUNTI GÁN JÓZSEF (1958, Losonc) helytörténész. A kassai P. J. Šafárik Egyetem természettudományi szakán tanult rendszerelméletet. Hazatérve helyi lokálpatrióták hatására kezdett el foglalkozni helytörténettel. Elsősorban Nógrád, benne kiemelten Losonc és Gács érdekli. Számos cikke és tanulmánya, 9 önálló és jó

néhány, társszerzővel írt könyve jelent meg magyar és szlovák nyelven.

SÓVÁRI LÁSZLÓ (1957, Mezőcsát) A Salgótarjáni Bolyai János Gimnázium magyar nyelv és irodalom, illetve történelem szakos tanára. Írásai eddig az iskola évkönyveiben, valamint az időszakosan megjelenő kulturális, irodalmi lapjában, a Bolyai Helikonban jelentek meg.

SZENTJÁNOSI CSABA (1965, Budapest) költő. Eddig két önálló verseskötete látott napvilágot: *Vers a versben* (2003), *A falu bolondja* (2018). Folyóiratokban publikál. A Rákoskeresztúri Református Gyülekezet elhívott tagja, elhivatott szolgálója.

TÓTH IMRE (1966, Zalaegerszeg) író, költő. Négy kötete jelent meg, a legutóbbi verseskötete: *EXIT* (2016). Tagja a Szépirok Társaságának és a Magyar PEN Clubnak.

Képzőművész

GEDEON HAJNALKA (1961, Salgótarján) képzőművész, középiskolai tanár. A Salgótarjáni Bolyai János Gimnázium Derkovits Gyula Iskolagalériájának vezetője. Kiállításokon szerepel, illusztrált verseskötetet, grafikai irodalmi folyóiratokban jelennek meg. Munkásságát 2014-ben Salgótarján város Pro Arte-díjjal ismerte el.

Lapszámunkban Gedeon Hajnalka alkotásai láthatók.
A borító a *Varázsfű* című képének felhasználásával készült.
A borító belső oldalain látható alkotások:
Baroc(k), *Hommage a Egon Schiele – Álló nő*.

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:

SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Támogatónk:

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

Képzőművészeti szakértő:
KELE SZABÓ ÁGNES

SKUCZI NÁNDOR, Nógrád Megye
Önkormányzatának elnöke

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

Partnereink:

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP
MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ BAKOS
MARIANNA

Készült

a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levél cím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanígy megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

19004

Ára: 500 Ft